

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR

KİTABELERİN DİLİYLE MURADIYE >> s30

Jules Laurens (1825–1901) / Bursa, Tophane Kapısı / 19 Mayıs 1847
Açık sarı kâğıt üzerine karakalem ve suluboya / 21 x 34,9 cm.
Paris, Ecole nationale supérieure des beaux-arts / 2325

BURSA'DA ZAMAN

Yıl: 5 Sayı: 20
Ekim 2016
Yerel Süreli Yayın

İMTİYAZ SAHİBİ
Bursa Büyükşehir
Belediyesi Adına
Recep ALTEPE

YAYIN YÖNETMENİ
Saffet YILMAZ
Sorumlu
sftyilmaz@gmail.com

KATKIDA BULUNANLAR
Aziz ELBAS
Ahmet ERDÖNMEZ
İbrahim BÜYÜKFURAN
Sefer GÖLTEKİN

FOTOĞRAFLAR
İzzet KERİBAR
Nilay Şahinkanat İLCEBAY
Yasin YILDIRIM
Mesut DEMİR
Saffet YILMAZ

KAPAK FOTOĞRAF
Şehzade Mahmud Türbesi
Muradiye

YAPIM ve REDAKSİYON
FG İletişim
(0224) 233 70 43
www.fgiletisim.com

BASKI
Özyurt Matbaası
Zübeyde Hanım Mh. Büyük Sanayi
1.Cd. Süzgün Sk. No 7
İskitler / Ankara
0312 3841536

www.bursadazamandergisi.com

■ Değerli dostlar,

Yeni bir sayının heyecanı ile karşınızdayız. Heyecanlıyız çünkü geçtiğimiz süreç her bakımdan büyük olaylara, önemli gelişmelere sahne oldu. Devlete, demokrasiye ve millette karşı bir kalkışma yaşadık. Milletimiz bu felaketten zafer çıkardı ancak yaşadıklarımız, verdiğimiz şehitler, onca acı ve gözyaşı unutulacak gibi değil. Ülkemiz maalesef uzun yıllar unutamayacağı bir kalkışmaya sahne oldu. Bu kalkışmanın, milletimize, ülkemize vurulmuş zincirleri kırmak için bir vesile olmasını umuyorum.

Bursa'da Zaman'ın bu sayısında, yaşanan felaketin hem iyi anlaşılması hem de unutulmaması için bir dosya hazırladık. Beğeniyle okuyacağınızı umuyorum.

Geçtiğimiz günlerde ünlü tarihçimiz Halil İnalcık'ı kaybettik. İnalcık Hoca Bursa için ayrı bir değerdir. Bize olan kişisel yakınlığının yanı sıra, Bursa O'nun için çok önemli bir araştırma alanı idi. Çok değerli tarihsel bilgiler bırakıp aramızdan ayrıldı. Hasta yatağında iken arkadaşlarımız Hoca'nın yanındaki dostlarını aramış ve Hoca'nın sağlığını sormuştu. Konuşmalara kulak misafiri olan Hoca, arayanın Bursa Belediyesi'nden olduğunu anlıyınca hasta yatağından seslenmişti, "Recep Başkan'a selam söyleyin" diye. Dergimizde Hocamızın Türk tarihine ve Bursa'ya katkıları üzerine çok değerli makalelere yer verdik. Ruhü şad olsun.

Bursa uluslararası arenada da temsil edilen bir şehir. Özellikle tarihi kültürel miras alanındaki uluslararası her toplantıya çağrılan bir şehir. Arkadaşlarımız, İran'daki Dünya İpekyolu Belediye Başkanları Forumu'na ve Avusturya'daki Dünya Tarihi Kentler Birliği toplantılarına katılarak hem Bursa'yı tanıttı ve temsil ettiler hem de Dünya TKB'nin 2018'deki toplantısını Bursa'ya aldirdılar. Onlarca ülke, yüzlerce şehir ve temsilci 2018'de Bursa'da misafirimiz olacak.

Değerli dostlar, Bursa tarih boyunca güzel olmuş ve bu nedenle de sayısız yerli-yabancı seyyah, tarihçi ve edebiyatçıya evsahipliği yapmış bir şehir. Şimdi özellikle yabancı yazar ve tarihçilerin çalışmalarına ulaşarak Bursa tarihine ışık tutacak belgeler edinilmeye çalışılmakta. Batı'nın Doğu'yu anlama seansları olarak da tanımlanabilecek bu seyahatlerin bugüne kalmış ürünleri geçtiğimiz günlerde İzmir'deki bir sergi ile kamuoyuna sunuldu. Biz de o serginin Bursa ile ilgili kısımlarını bilgi ve beğenimize sunuyoruz.

Muradiye'den İznik'e, Bursa'da havacılık tarihinden, şehrimizin yetiştirdiği önemli şahsiyetleri anlattığımız makalelere kadar zengin bir içerik hazırladığımızı düşünüyoruz. Keyifle okumanız dileği ile..

■ **Recep ALTEPE**

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

BURSA'DA ZAMAN : SAYI 20

İÇİNDEKİLER

s4

s8

s16

s18

s22

- S4** Darbe ve Devrim / *Metin Önal Mengüşoğlu*
S8 Darbeli demokrasi... / *İsmail Kemal Kemankaş*
S15 Darbe Mağduru Başkan; Eroğlu, Son Yolculuğuna Uğurlandı / *İsmail Kemal Kemankaş*
S16 Başarısız Darbeden Geriye Kalan
S18 Hem Asker Hem Öğretmen Hem Derviş Bursalı Mehmet Tahir Efendi / *Prof. Dr. Mustafa Kara*
S22 Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; "Güzel Bursa" / *Deniz Dalkılıç*
S30 Muradiye Türbelerinde Kalemîşi Kitabeler / *Ömer Kaptan*
S40 Avusturya / *Ahmet Ö. Erdönmez*
S44 Dünya Tarihi Kentler Birliği Toplantısı / *Aziz Elbas*
S46 Dünya Tarihi Kentleri 2018'de Bursa'da Buluşuyor / *Saffet Yılmaz*
S52 Batı'nın Doğu'yu Anlama Seyahatleri / *Saffet Yılmaz*
S58 Değerli Hocam Halil İncalcık ve Bursa / *Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu*
S62 Halil İncalcık'ın Bursa'sı / *Raif Kaplanoğlu*
S64 İpeğin Peşinde; İran / *Saffet Yılmaz*
S70 İran / *Ahmet Ö. Erdönmez*

s30

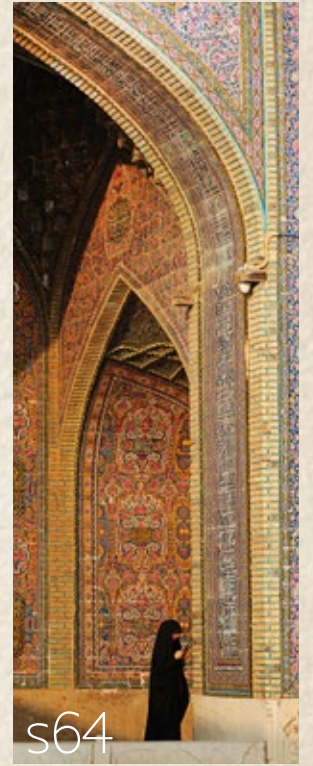
s40

s52

s58

s64

- S74 İpek Yolu Şehirleri Toplantısı ve İran / Aziz Elbas
- S76 İznik Gölü Bazilikası'nın Köle Tasvirli Sikkeleri / Prof. Dr. Mustafa Şahin
- S80 Londra Müzelerinde İznik Çinileri Yılı / Prof. Dr. Mustafa Şahin
- S82 Bursa'nın Anıtsal Mescit ve Camileri / Mümine Güdü
- S86 Mâh-ı Muharrem Geldi / Prof. Dr. Mustafa Kara
- S88 Işık ve Şehir; Singapur / İzzet Keribar
- S94 Bursa Kalesi Kent Silüetindeki Yerini Aldı / Aziz Elbas
- S96 Beyazıt Paşa Medresesi Açılışa Hazır
- S97 Binbir Gece Masalları Raflarda
- S98 Bursa Kalesi'nin Gizemli Galerileri / Aziz Elbas
- S101 600 Yıllık İhtişam: Daye Hatun Camii
- S102 İznik'in 630 Yıllık Değeri Gün Yüzüne Çıktı
- S103 Üsküp'ün Kalbine Bursa Mührü
- S104 400 Yıllık Eser: Yörükler Mescidi

■ Metin Önal Mengüşoğlu

Darbe ve Devrim

■ Çoğu kez birbirine karıştırılan bu iki kavram üzerinde dikkatlice düşünmenin acil koduyla bütün zihinlerde vakti gelmiş de geçmektedir. Acildir çünkü içerisinde yaşadığımız yurt parçası, 15 Temmuz 2016 gece yarısına doğru, başarısız olsa da, tahribatının ortadan kaldırılması belki yıllar alacak, yeni bir darbe ile karşı karşıya kalmıştır. Yeni bir darbe derken, hafızalarını tazelemeyi bilenler, henüz yüzyılını tamamlamamış bulunan Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, 1960 yılından bu yana, benzerlerinden ne kadar acı deneyimler yaşandığını hatırlayacaklardır.

Sonuçta bu bir deneme yazısıdır. Sosyolojik analizler yapacak değiliz. Ne var ki darbeden söz ederken kastımızın ne olduğu, zihnimizdeki darbe tanımının neye karşılık geldiğini söylemeden amacımız gerçekleştiremez.

Darbeler, toplumsal hayat üzerinde yukarıdan aşağıya doğru bir değişim ve dönüşüm yapma çabasıdır kısaca. Gücünü ve silahını devlet erkenden alan, aralarında sivil halkın bulunmadığı örgütlerin kalkışmasıdır. Darbeler, daima toplumlara/halklara karşı yapılmıştır. Halk iradesinin göz ardı edildiği, onların arzuları hilafına gerçekleştirilen, zorla değiştirme ve dönüştürme eylemidir. Yönetme, yaşama modeli, düşünce ve ifadede tek tipleştirme, darbecilerin halka sundukları yenilikler(!) olarak görünür. Toplumun yaşama biçimini, anlayış, düşünüş ve inanış formatlarını kendi modellerine dönüştürme, benzetme uğraşısı darbecilerin temel hedeflerindendir.

Darbeye iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış

gibi karşılaştırmaların gelişmiş, olgunlaşmış, bilimsel bir mantığı bulunmaz. Zaten adı üzerindedir darbelerin. Onlar yüz yılların birikimi olan kültürel ve ahlaki değerleri, başta da söylendiği gibi, hiçbir kural ve erdem tanımaksızın, yukarıdan aşağıya doğru ve zor kullanarak ortadan kaldırma, onların yerine kendi arzuları doğrultusunda bir model dayatma çabasıdır.

Devrimler hangi noktada darbelerden ayrılırlar? Öncelikle devrim, aşağıdan yukarıya gerçekleşen toplumsal değişim ve dönüşümlerin adıdır. Devrimde söz, öteden beri yukarıda bulunan, erk sahibinin değil, çoğu kez aşağıda yaşamaya mahkûm edilmiş, bazen zincirlerinden başka kaybedecek değerleri bulunmayan ezilmişlere aittir. Devrimin darbeden en önemli farklarından birisi de şudur; darbe özgürlükleri sınırlama, kısıtlama, hayatın alanını daraltma anlamına gelirken, devrim, tek kelimeyle söylenecek olursa, biricik hedefi düşünce, inanç ve ifade özgürlüğünün önünü açmak amacına yönelik kalkışmaya denir.

Darbeler sonrasında hemen daima katliamlar yaşanmıştır. Darbeciler, kalkışma sırasında katledemedikleri hasımlarını, darbe başarıldığında, hızlarını alamaz ve uydurma yargılamalar ardından bu sefer güya hukuki yolla katlederler. Devrimlerde de insanlar ölebilir. Ancak darbenin amacı bizzat katletme iken, devrimin amacı onarma, ıslah etme ve olabildiğince kan akıtmaksızın, zihinlerde ve kalplerde bir değişim ve dönüşümü sağlamaktır. Kuşkusuz devrimler sırasında da bazen kan aktığı görülmüştür. Ne var ki bu asla katliam boyutunda olmamıştır.

Yeryüzünde ilk devrimleri yüzyıllar boyunca sürekli Peygamberler gerçekleştirmiştir. Tarihin sayfaları arasında gezindikçe görülecektir ki bütün Peygamberler birer devrimciydiler. Onların arkalarında asla soylular, beyazlar, varlıklılar, güçlüler yoktu. Firavunlar, Karunlar, Sultanlar, soy sop davası güden faşistler, Peygamberlerin düşmanlarındaki hedef kitlesiydi. Toplumda varlığını ve saygınlığını emeğine ve eserine değil, yalnızca kaba gücüne borçlu bulunan zalimlere karşı ilk mücadele, daima Peygamberler tarafından başlatılmış ve arkalarından gelen insanlık kitlesine rol model oluşturmuştur.

Allah'ın Son Peygamberi Hazreti Muhammed'in karşısındaki gücün kimler olduğuna bir bakalım. O'nun gerçekleştirdiği devrim nasıl bir toplum katmanında var kılınmıştı?

Kuran-ı Kerim, körü körüne, atalarının dini üzerinde yaşayan, bundan memnun görünen topluma bir isim takmıştır; Cahiliye. Cahil; Kuran'a göre bilmeyen kimse demek değildir. Cahil, bilmediğini bilmeyen, haddini, hududunu bilmeyen, bilgi sahibi olmadan fikir sahibiymiş gibi görünen kimse. Hatta cahil, Allah'a ortak koşanlarla aynı düzeyde görülür.

Cahiliye döneminde kız çocuklarını diri diri toprağa gömen, puta tapıcı ve çok tanrılı bir toplum mevcuttu. Klan ve kabileler halinde yaşayan Mekke hiyerarşisi içerisinde, kendini bir kabilenin himayesine alamamış insanların tamamı, köle muamelesi görmekteydi. Ve zaten yeryüzündeki bütün öteki devrimler, insanları efendi-köle diye ayrıma tabi tutan, ilkel anlayışa karşı ayaklanmaların adı olmuştur.

Son Peygamberle birlikte tamamlanan İslam, ilkelerini günümüze taşıyan ilahi Kitap'ında, insanların birbirlerine soy, sop, varlık, renk, ırk, ulus gibi nedenlerle asla üstün olamayacaklarını, üstünlüğün ancak Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıyarak bulunduğunu ısrarla hatırlatır. Sorumluluk bilinci taşıyan insanların ise kimler olduğuna dair bir ölçü aracı yoktur. Onu ancak Allah bilmektedir. Bu durumda insanlar soyları, soplaları, ırkları ve varlıklarıyla değil, ortaya koyacakları güzel ahlak örnekleri ve yararlı eserleriyle bir değer taşıyacaklardır.

İnsan, yeryüzünde bir tanıktır. Yaşam bir tanıklıklar bütününden oluşmaktadır. Öncelikle kişi, bizzat kendinin tanığı olmalıdır. Kendini tanımalı, bir kimlik ve kişiliğe sahip olmalı, doğuştanlığını, yeteneklerini, eğilimlerini kendisi saptamalıdır. İç sesini, vicdanını daima açık tutarak davranmalı-

dır. Devrimler, insan tekine biricik olmayı, biricikliğini korumayı sağlarken, darbeler onları tek tipleştirerek, birbirine benzetme hatta kendilerine benzetme emeli taşırlar. Çünkü tek tipleşen, kendilerine benzeyen insanları yönetmek değil artık tek kelimeyle gütmek kolaydır. Oysa insan hayvanlar gibi güdülen iradesiz, düşüncesiz, üretici ve yaratıcı gücü olmayan birisi değildir. Tam aksine Allah, insanı, davranışlarını yaratma, değiştirme, dönüştürme yeteneğiyle ve her tekini de biricik yaratmıştır.

Darbeler insan tekinin biricikliğine yönelik tahribat çabalarıdır. Onları fabrikasyon üretim nesnelere dönüştürmeyi arzular. Oysa insan tarih yapan, tarih kuran, tarih yaratan ve tarihin öznesi olan bir yaratıktır. Onu nesneleştirenler en büyük ihanet içerisinde. Bu ihanet, darbecilerin bizzat kendi insanlıklarıdır aynı zamanda. Fabrikasyon üretimin nesnesi olan zeytinyağı tenekeleri, gazoz şişeleri düşünmezler, eleştirmezler. Düşünmeyi ortadan kaldırarak, herkesi kendi boyunduruğuna almaya çalışan tarihin tanıklık ettiği nice sultanlar, zalim krallar, tiranlar, diktatörler, Firavun, Karun ve Senyörler görmüştür bu yeryüzü.

İnsan tekine özenle ve dikkatle bakıldığında, tarihin derinliklerinden bu yana yaşamış sayısız modelin her birisinin başparmağındaki imzanın/izin farklı olduğunu hatırlayalım; üzerinde düşünelim. En fazla iki santimetre karelik bir alana, milyarlarca farklı iz bırakan nasıl bir güçtür? İnsan gözündeki retina tabakasının da hiç kimsede birbirine benzemediği bilinmektedir. Karakter, mizaç, huy, alışkanlık, ilgi, zevk, renk tercihi noktasından da bakıldığında, aynı anneden doğan on iki çocuğun, her birisinin bu anlamlarda birbirinden farklı yaratılışları bize neyi anlatmaktadır?

Darbeyle, baskıyla, zorla, silahla, insanları birbirine benzetemez ve doğuştanlıklarını değiştiremezsiniz, dönüştüremezsiniz. Ellerini, gözlerini bağlasanız, kulaklarını tıkasanız, ağzını bantlasanız da insan yine düşünmeyi sürdürecektir. Duyguları hala uyanık kalacaktır. Onlara asla zincir vurmazsınız. Çünkü onları yaratan Allah, böyle istemiştir. Öyleyse ey darbeciler, zorbalar, şiddet yanlısı zalimler, insanları ötekileştirerek, kendi iradelerinin boyunduruğuna almak isteyen eşkiya! Çaban boşunadır.

Devrimlere gelince, bilinmelidir ki bireysel hayatın ilkeleriyle toplumsal hayatın ilkeleri arasında farklı dinamikler rol oynamaktadır. Her bireysel hayatın kendi içerisinde biricik bir dünya olduğunu unutmadan, toplumsal hayatın, insan sayısınca yaşa-

nan dünyalardan oluşmuş bir evren anlamı taşıdığı bilinmektedir. Bu evrenin barındırdığı kolektif akıl ve bilinç, daima birbirini tamamlayarak gelişmekte, olgunlaşmakta ve bu anlamda bir değişim dönüşüm yaşamaktadır. Yani evet, hayat içerisinde doğal bir değişim ve dönüşüm vardır. İşte devrim bu değişim ve dönüşümün önünde duran, onu sekteye uğratan, statikleştirmeye, durağanlaştırmaya çalışanlara karşı eylemin adıdır. Ve devrim, insanın, kendisine yaratılıştan verilmiş bulunan özgürlüğünü baskıcılardan, darbecilerden, diktatörlerden, sultanlardan, eşkiyadan geri alma çabasıdır.

İnsanın tanıklığından söz açmıştık. İnsan, iradesi içerisindeki tanıklıkların sahibi olduğu gibi iradesi dışındaki olgu ve olayların da tanığıdır ister istemez. Tanıklığını gerek yeryüzündeyken gerekse ilahi yargıda yerine getirirken neyi gözeticektir? İşte yukarıda insanın insana üstünlüğüne değinilirken dile getirilen üstünlük anlayışı burada ortaya çıkmaktadır. Kimileri hak ve adaleti gözetken bir tanıklık yaparken, birileri, torpil, rüşvet ve adam kayırma gibi alçaltıcı tanıklıklarda bulunarak yeryüzündeki zulmü çoğaltırlar.

Türkiyeli hayatımın son elli yılı içerisinde 1960'tan itibaren çeşitli darbelerle tanıklık ettim. Toplumsal özgürlükleri kendi irade ve arzuları yönünde vesayet altına almaya yönelik bütün darbelerin akıbeti, toplumun ekonomik, bilimsel, ahlaki anlamda ulaştığı gelişim çizgisinden on yıllarca geriye düşmesi sonucunu yaratmıştır. En sağlıklı nazarla bakıldığında, hiçbir darbe iradesi, toplum katmanında on yıldan fazla yaşamamış ve her on yılda yeniden darbe kalkışması gerçekleşmiştir.

Darbelerin olumlu sonuçlar yaratamamasının asıl nedeni, toplum bünyesinde benimsememesi değil midir? Gücünü toplumun ortak aklından, bilgeliğinden, vicdanından almayan kalkışmalar, yalnızca bizim toplumda değil, hiçbir toplumda uzun soluklu olmamıştır. Halklarını geri zekâli zanneden darbecilerin unuttuğu nokta burasıdır. Oysa okuryazar olmasa da halkların örtülü, göze görünmeyen bir bilgeliği vardır ki filozofları şaşırtan da budur.

Freud'un öğrencisi ünlü Psikiyatrist Carl Gustav Jung, Güney Amerika'da Kızılderili bölgesinde incelemeler yaparken, onu bir Kızılderili Bilge ile tanıştırlar. Jung sözü alır ve bir sürü kuru bilgiyle Bilgeyi düşünsel baskı altında bırakmaya çalışır. Bilge, Jung'u uzun boylu dinledikten sonra sükûtunu bozarak der ki: "Siz Batılılar ne

15 Temmuz / Boğaziçi Köprüsü / İstanbul / Anadolu Ajansı

tuhaf insanlarsınız." Jung şaşırır ve "ne tuhaflığımızı gördün" diyerek karşı soruyu sorar. Bilge: "siz diyorsunuz ki insan beyniyle düşünür, öyle mi?" Jung yine şaşkındır. "elbette der, ya neremizle düşünecektik?" Bilgenin cevabı çok nettir: "İnsan kalbiyle düşünür." Burada Kızılderili bilgenin insanoğlunu bir psikiyatristten daha doğru tanıdığına tanıklık etmekteyiz. Çünkü insan ne yalnız düşünce ne de yalnız duygularından ibarettir. İnsanı tek boyutlu, tek düze ve tek tip sananlar her zaman aldanmışlardır. Ve onlar darbeci zihin sahipleridir.

Deyim yerindeyse bütün darbeciler kalpsiz insanlardır. Kaba mantıklarını bütün duygularından arındırarak uygulama yanlısıdır. Böylece insanları baskı altında tutup kendi iradelerinin kölesi yapmaya çalışırlar. Ancak unutulmamalıdır ki insanda sanıldığından çok daha fazla cevher vardır. Ve insanın özgürlük özlemi önünde hiçbir beşeri güç duramaz, duramamıştır.

Kendi ülkem bakımından düşündüğümde, yaşadığımız darbelerden edindiğimiz deneyimler göstermektedir ki, cumhuriyetin başlangıcında büyük savaşlardan, yıkımlardan, acılar ve sürgünlerden çıkmış, büyük

insan ve toprak kaybına uğramış bulunan toplumum, her darbe sonrasında olgunlaşma, gelişme, bilinçlenme yönünde bir adım daha fazla atmayı başarmıştır. Çanakkale tek bir örnek değildir belki ama orada ortaokul öğrencileri de dâhil olmak üzere, bütün okuryazarlarını şehit vermiş bulunan bu toplum, hafızası sıfırlanmış olarak yeni zamanlarındaki hayatına başlamıştı. Şimdilerde gözlenen odur ki 15 Temmuz 2016'daki gerici darbe karşısında yediden yetmişe, Alevi, Sünni, Kürt, Türk, Laz, Gürcü, Boşnak, Arnavut, kadın, erkek, zengin, yoksul bütün bir toplumumuz durmaktadır. Cumhurun nöbeti, darbecilerin niyetini kursaklarında koymuştur.

Halklar el ele, omuz omuza vererek silahın, tankın, uçakların püskürttüğü ölüm ateşinin, kalplerdeki ateşten daha güçlü olmayacağını, olamayacağını göstermiştir. Halkımla övüneceğim günlerin geleceğini hep özlemişimdir. İnşallah gün bu gündür. Vaktiyle "Güz Halkı" diye bir şiir yazmıştım. Şöyle söylemiştim Güz Halkı şiirinde:

*"Memnunluğu hep güze mi rastlar halkın
Kökü çürümüş yapraklar gibi
Üflesen düşer*

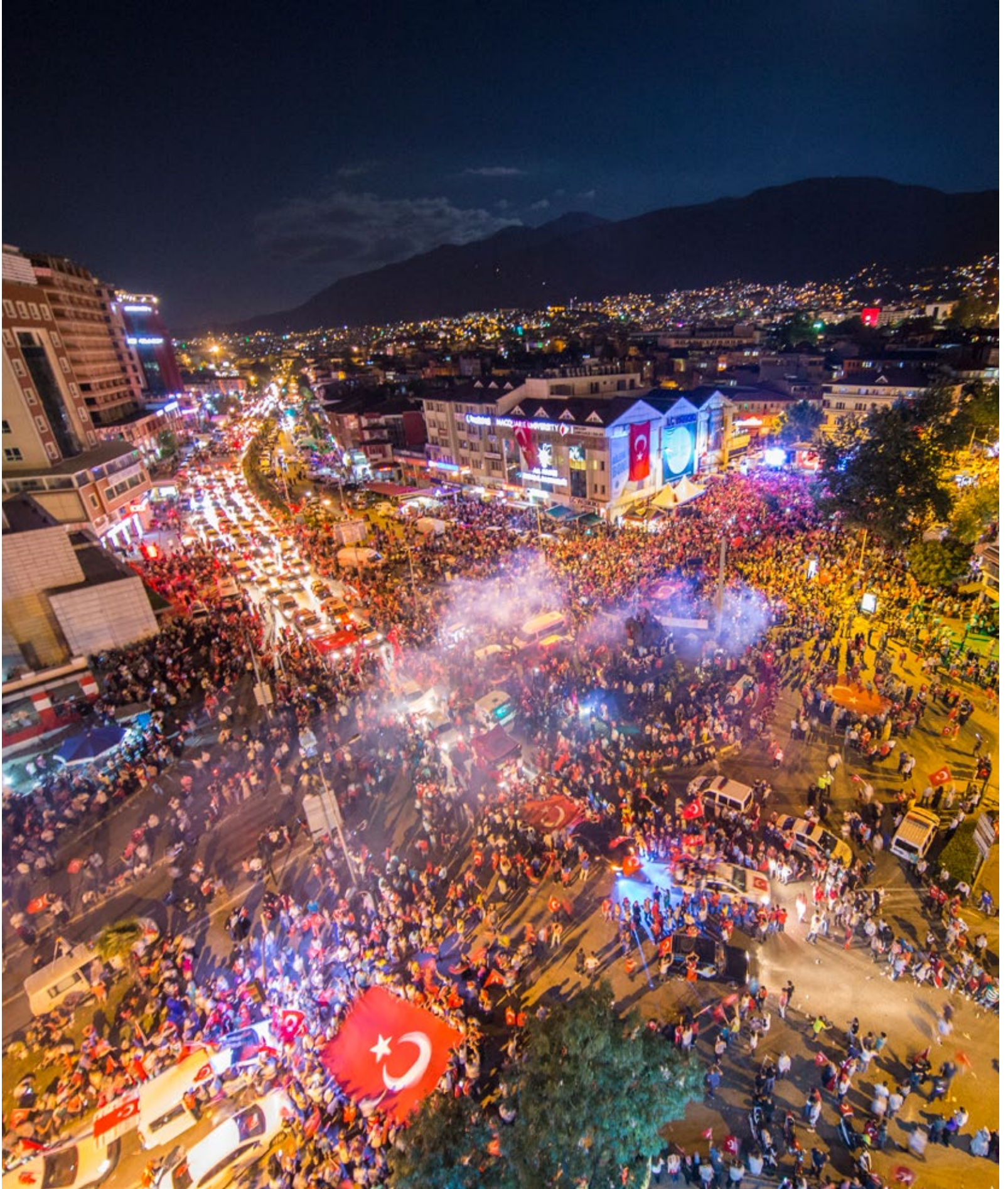
*Önce onu kestirir gözüne rüzgâr
Ona karşı şaklatır kırbacını
Yağmur ve dolu*

*Şahlar ustadır bir de
Halkı, çökmüş avurtlarından tanımada
Halkı, halkla kuşatır
Kırısan alnını halkın
Gerdirir doktorlarına*

*Yalnız halk tanımaz halkı
Bilmez nereden geliyor
Bu, yuvarlanıp yangınlar çıkaran kor
O ki, bahar gelir, yaz gelir
Memnun değil
Güz gelir tam
Yanağından bir gamze ayırır memnunluğa
O zaman, ya intihar
Ya idam."*

Sözümü geri alacağım günler yaklaşıyor mu nedir?

Tersinden bir devrim yaşadık toplumumuz. Önceki hiçbir darbeye bu boyutta birlik ve beraberlik içerisinde sokaklara asla dökülmemişti. Bu neyin işaretidir diye düşünülüyordu, bu sessiz, kansız, acısız bir devrimin işaretidir denilebilir.

Darbeli demokrasi...

Olmaz, olmaz... Dilimizde sıkça kullanılır bu tamlama... Özetle, yaşamda olmayacak bir şey yoktur anlamı taşır bu iki kelime... İşte son örnek; 12 Eylül 1980 darbesi ve sonrasında yaşananlar Türkiye'ye önemli bir deneyim kazandırmış, demokrasi halk tarafından içselleştirilmişti. Cümleler "bundan sonra darbe marbe olmaz" diye başladı uzun yıllar. Sonra 15 Temmuz 2016 gecesinde "olmaz, olmaz" bir kez daha oldu.

■ Önce televizyon kanallarında bir alt yazı göze çarptı. 'Jandarma Boğaz Köprüsü'nü trafiğe kapattı' deniyordu bu alt yazıda... Bir gariplik vardı bu olayda. İzlerken aklıma za ilk gelen, bir terör eylemi nedeniyle tedbir amaçlı köprü'nün kapatılması gelmişti. Oysa böyle bir durumda bu görevi polis yerine getirirdi. Bir süre sonra bizim kuşak ve daha tecrübeliler olayın nereye gideceğini şöyle böyle kestiriyordu. 27 Mayıs ve 12 Eylül'e benzer görüntüler vardı ama bir farkla; o iki darbe sabahın ilk ışıkları ile yapılmış ve Silahlı Kuvvetler emir-komuta zinciri içinde yönetime el koyduğunu duyurmuştu. Vatandaş darbeyi öğrendiğinde, ülkeyi yönetenler çoktan gözaltına alınmıştı. 27 Mayıs'ta Ankara Radyosu mikrofonlarında Albay Alpaslan Türkeş, 12 Eylül'de ise TRT ekranında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren demokrasinin askıya alındığını duyurmuştu.

Bu kez yüzlerce TV kanalı ve binlerce radyonun yayın yaptığı bir ülkede, halkın vereceği tepkiyi kestirmek güçtü.

Şaka gibiydi!

Kısa süre sonra TSK bünyesindeki bir grubun girişi ya da kalkışı olduğu duyuruldu.

Sonrası, beklenmeyenler dolu kara bir gece yaşandı.

İlkler ve korkunç olaylar çok sayıdaydı.

Darbe girişiminin saati bir ilkti. Ülkeyi yönetenler gözaltına alınmazken kalkışma girişiminin böylesi hem ilk hem de garipti... Bu durumda, asker askerle çarpışabilirdi.

Özetle durum çok vahimdi.

Gecenin ilerleyen saatlerinde Cumhurbaşkanı'nın çağrısı ile halkın sokağa dökülerek,

tankların, zırhlı araçların önüne geçmesi de görülmemiş bir olaydı.

Özel kanalların demokrasi çağrısı yaptığı yayınlar da ilk kez görüyordu.

Vahim olanı, bazı üniforma giymiş darbeciler Türk halkına kurşun sıkıyor, yüzlerce vatandaş, asker, polis şehit oluyordu. Kimin emri ile havalandığı bilinmeyen savaş uçakları Meclis'i, polis özel kuvvetlerini ve hatta Cumhurbaşkanlığı yerleşkesini bombalıyordu.

Çok önemli bir ilk daha vardı:

Toplum hissedilir bir çoğunlukla, gözü dönmüş, adeta efsunlanmış rejim ve demokrasi düşmanlarına canları pahasına geçit vermemişti.

15 Temmuz gecesine gelinceye kadar Türkiye, 60 yıllık çok partili sistem içinde darbeler, muhtıralara, çabuk önlenen kalkışma girişimlerine birçok kez tanık olmuştu.

DEMOKRASİYE İLK DARBE; 27 MAYIS 1960

"Sanıklar getirildiler... Bağlı olmayarak yerlerine oturdular... Müdafiler haaazır..."

Henüz 6 yaşın merakı ve heyecanını yaşıyorum. Mütevazı ahşap evimizde, elektrik cereyanı ile çalışan Tonfunk markalı radyomuzdan hemen her akşam belli saatte yükselen bu sesi anlamaya çalışıyorum.

Aslında, sadece ezberlediğim bu cümleler ile hatibin taklidini yaptığım, bu davranışımın büyüklerin ilgisini çekmesinden çok hoşlanıyorum.

Radyodan duyduğum sesler Yassıada'daki mahkemeden ve yargılananlar "sabık" ya

da "düşük" diye nitelenen, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, diğer bakanlar ve Demokrat Parti milletvekilleri... Yargılayanlar ise Askeri Mahkeme'nin yargıçları. Bunları sonradan öğreniyorum.

Oysa, bu yayınların başlamasından yaklaşık 1 yıl önce, puslu bir Mayıs günü, öğle saatlerinde babam eve gelmişti. Annem sordu ve nedenini birlikte öğrendik.

"İhtilal oldu, bizi eve gönderdiler, sokağa çıkmak yasak olacak galiba" diyordu babam...

İhtilal neydi, kim kime yapmıştı, neden yapmıştı, şimdi ne olacaktı?

Sonraki günlerde, evimizin bulunduğu daracık sokaktan gece geçen atlı polisleri anımsıyorum. Bunun yanı sıra, babam ve annemin alyanslarını çıkararak bir devlet dairesine götürdüklerini biliyorum. Devlet'in hazinesi boşmuş ve halktan yardım istenmiş.

İşte böyle; 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptığı askeri darbeden, benim çocuk aklımda kalan bunlar.

İleriki yıllarda, 27 Mayıs'a dair ne var ne yok farklı kaynaklardan öğrenmeye çalıştım.

Kabul edemediğim ve içime sinmeyen; Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam edilmeleri, Milli Mücadele kahramanı Cumhurbaşkanı Celal

27 Mayıs İhtilali adına basılan madeni para

Başbakan Adnan Menderes Yassıada'da

Bayar'ın yaşı nedeniyle idamdan kurtulması ve Demokrat Parti milletvekillerinin işkence görmesi ve yargılanıp yıllarca cezaevinde yatması oldu.

Biz yine on yıllık Demokrat Parti dönemine geri dönelim.

Seçimlerde çoğunluk sisteminin aynen uygulanmasının yanında, tamamı DP milletvekillerinden oluşan Tahkikat Komisyonu gibi acayip bir kuruma, parti kapatma dahil, çok geniş yetkiler verilmesi o dönemin demokrasi anlayışını açıkça yansıtıyordu!

Acaba, 27 Mayıs'a giden yolda, bu durum darbeye hız mı kazandırmıştı? 6-7 Eylül 1955 olayları sonucu, azınlıkların mal varlıklarını bırakarak Türkiye'den kaçışı Amerika'nın öfkesine mi yol açmıştı? Darbeden iki yıl önce yapılan 1958 devalüasyonu, dolayısıyla ekonomik sıkıntılar ve CHP'nin sert muhalefeti ve askerlerin İnönü'ye olan sevgisi de istenmeyen sonuca mı götürüyordu Türkiye'yi?

Nedenleri ne olursa olsun, seçimle gelen bir iktidar, silah zoruyla görevden alınıyor, cumhurbaşkanı başta olmak üzere, kabine üyeleri ve Demokrat Parti milletvekilleri tutuklanıyordu. Hiç de adil olmayan ve sonucu önceden belirlenen bir yargılama ile ağır cezalara mahkûm ediliyordu milletin iradesi...

Doğduğum ve yaşadığım şehir Bursa'dan çıt çıkmıyordu bu arada... Çıkmalı mıydı? Çünkü, 1950, 54 ve 57 seçimlerinde Bursa, oyunu Demokrat Parti'ye vermiş ve CHP hiç vekil çıkaramamıştı. CHP'nin lideri de İnönü gibi bir askerd. Bursa, Silahlı Kuvvetler'den

İhtilali destekleyen pankartlı kadın seçmenler

gelen bu darbeyi bu nedenle bir türlü hazmedemiyordu ama görünür bir tepki de veremiyordu.

Ehven-i şer sayılabilecek sonuçları da vardı bu ilk darbenin...

Yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi'nin, darbeden kısa bir süre, yani yaklaşık 1,5 yıl sonra, halka bireysel özgürlükler getiren, örgütlenmenin önünü açan 1961 Anayasası'nı akademisyenlere hazırlatması, ardından seçime giderek, idareyi siyasi partilere teslim etmesiydi. Unutamadıklarım da vardı bu darbeye dair...

Mahkeme başkanı hakim Salim Başol'un **"sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine oturdular, müdafiler haazır..."** cümlesi ve savcı Ömer Egesel'in sıkça tekrarlanan ismi...

İçlerinde Bursa'nın da bulunduğu 11 ilin seçmeninin, 27 Mayıs'a karşı tepki vererek, 1961 Anayasası'na **"hayır"** oyu kullanması da, unutulmayacak ve örnek alınabilecek bir davranıştı.

Kırmızı oy pusulasını, yani hayır oyunu sandığa atmak bir anlamda protestoyu ifade ediyordu. 1957 seçiminde DP Bursa Milletvekili olan Recep Kırım, kırmızı oyların fazla çıkmasının sırrını şöyle açıklıyordu:

"Anayasa hakkında aleyhte çalışmak yasaklanmıştı. El altından fısıltı gazetesi ile her zaman olduğu gibi, millet birbirine kulaktan kulağa söyleyerek Anayasa'ya hayır oyu vermeyi başardı."

Bu yeni ve özgürlükçü anayasa, yüzde 61.7 evet oyu ile kabul edilirken, Kütahya, Samsun, Manisa, Aydın, Bolu, Zonguldak, Bursa, Sakarya, Çorum, Denizli ve İzmir'de hayır oyları daha fazla çıkıyordu. İstanbul ve Ankara nedense yeni anayasaya hayır diyememişti!

12 MART VE 12 EYLÜL

İhtilal kelimesi ile de anıldı darbeler. Hattâ 27 Mayıs için devrim sıfatı da kullanıldı uzun yıllar.. Ve de 27 Mayıs bayram ilan edildi üstelik...

İki kez darbe teşebbüsünde bulunan Talat Aydemir yargılanırken

Demokrasinin kesintiye uğratılması, her halde demokrasi ile yönetilen bir ülkede milli bayram olarak kutlanamazdı.

27 Mayıs sonrası, iki kez küçük darbe girişimi de yaşadı ülkemiz... Her ikisinde de Talat Aydemir isimli bir subay vardı darbecilerin başında. İlki 22 Şubat 1962, ikincisi de 21 Mayıs 1963 tarihini taşıyordu. Kurmay Albay Talat Aydemir ilk darbe kalkışmasında, aslında meslekten ihraç edilecek subayları koruma amaçlı davrandığını iddia etti. 21 Mayıs 1963 tarihli darbe girişimi ise ilki gibi kısa sürede önlendi. Talat Aydemir emekli olmasına karşın Harbiye'yi devreye sokmuş, buna karşın olay hemen bastırılmıştı. 21 Mayıs darbe girişiminin birinci derecede sorumluları, emekli Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ile Muhafız Alayı Komutanı Binbaşı Fethi Gürcan, derhal yargılanıyor ve idam ediliyordu.

27 Mayıs sonrası kurulan hükümetler Türkiye'de ilk kez koalisyonu denediler. Ama tam başarı sağlanamadı. Darbe sonrası Demokrat Parti yerine Adalet Partisi kurulmuştu.

Bayar'ın **"Su Müdürü"** diye tanımladığı Süleyman Demirel, 1964 yılındaki kongrede Adalet Partisi'nin genel başkanı olarak Türkiye yönetiminin direksiyonundaydı artık...

Muhtıra sonrası Demirel Hükümeti istifa etti

1965 ve 1968 genel seçimlerinin başarısını yerelde de tekrarlayan Adalet Partisi güçlü görünürken, 1961 Anayasası'nın nimetlerinden yararlanan işçi ve öğrenci kesimi, arkalarına Avrupa'da giderek yayılan özgürlük rüzgârlarını alarak Hükümet'i zorlayıp duruyordu. Amerika düşmanlığı da bu

27 Mayıs İhtilali resmi bayram olarak uzun yıllar kutlandı

kesimde had safhadaydı. Adam kaçırmalar, banka soygunları, gençlik hareketleri derken, 1971 yılına gelindi. Kargaşa ve gençlik hareketleri Türkiye'yi nereye götürüyordu?

Bu soruyu sorup yanıtlayan yine askerler olmuştü.

Bir avuç öğrenciyi dağlarda kovalarken ülkeyi bir kez daha kurtarıyorlardı!

Nasıl bir çelişkidir ki, askerler bu kez Güney Amerika modeli **"sol bir darbe"** peşindeydi. Buna karşın radyodan okunan bildiride böyle bir iz yoktu.

Diğer iller gibi, Bursa caddelerinde arananların fotoğraflı afişleri asılıydı. Özellikle İstanbul ve Ankara'daki öğrenci olayları ile anarşi, sakin kent Bursa'da pek de hissedilmiyordu.

12 Mart 1971 günü öğle saatlerinde radyodan yayınlanan muhtıra ile Başbakan Demirel şapkasını eline alarak yönetimden çekildi. Muhtıra modeli de Türkiye için bir ilkti.

İki yıl içinde koalisyonlar kuruldu ve bozuldu.

Sonra da 1973 genel seçimleri yapıldı. 1946'dan sonra ilk kez CHP yüzde 41 oy ile birinci parti olmuştu. Ama hükümeti kuramıyordu. Çünkü 1961 Anayasası, çoğunluk sistemini bir tarafa koymuş, üstelik seçim barajı bile koymamıştı. Her görüş, her parti Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilirken, bunun sonucu olarak, Adalet Partisi'nden kopan muhafazakârların kurduğu Necmettin Erbakan'ın Milli Selamet Partisi koalisyon ortağı olmuştu. Kısa süre sonra Kıbrıs'ta Yunanistan destekli bir darbe yapıldı ve ardından Türk Ordusu'nun adaya çıkarması yaşandı. Bu savaş, Amerikan ambargosu ve ekono-

mik sıkıntılara yol açtı. Bu durum 6 yılda çok sayıda koalisyon hükümetleri kurulmasına, kanlı terör olaylarına neden oldu. Çözüm bulması gereken siyaset kurumu uzlaşmadan uzaktı. Hattâ cumhurbaşkanını bile seçemiyordu. Alevi-Sünni, sağcı-solcu çatışmaları, kanlı grevler ülkeyi bir yerlere götürüyordu. Sanki gizli bir el bu durumu körüklüyordu.

Yurdun bazı bölümlerinde mezhep odaklı çatışma ve katliamlar sürerken, 60'lı yılların emekli ve huzur kenti Bursa, 1980 yılına girildiğinde savaş alanına dönmüştü. O günlerde günde 4-5 siyasi cinayet işleniyor, sokak ve caddeler anarşist gençlerin kontrolüne giriyordu.

Tarih 12 Eylül 1980 ve günlerden Cuma idi... Sabahın ilk ışıkları ile servis otobüsüne binmiş işyerine varmıştım. Kısa bir süre sonra haber geldi. Darbe olmuştu, sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti. Organize Sanayi Bölgesi'nden Bursa'ya yol alırken düşünüyordum; 27 Mayıs sabahı babam Merinos'taki işinden mecburen çıkmış ve benim gibi eve gelmişti. Benzerlikler az değildi, dün babam bugün ben darbeye işimizin başında yakalanıyorduk. 27 Mayıs ve 12 Eylül'de yapılan iki darbeye de Cuma günü seçilmişti. Sanırım bunun nedeni hafta sonu banka ve işyerlerinin kapalı oluşu, böylece kısa süreli sokağa çıkma yasağının rahatça uygulanmasıydı.

Dönelim 12 Eylül gününe...

Kısa süreli bir sokağa çıkma yasağının ardından, 13 veya 14 eylül günlerinde ülkede ve Bursa'da mantar tabancası bile patlamadı nedense...

12 Eylül darbesine verilen bir tepki de yoktu halkta...

27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül...

Alışmıştık; darbe, darbe gelen demokrasi-nin keyfini doyayaşıya yaşıyorduk!

Kenan Evren ve silah arkadaşları darbe sonrası açıklamalarda bulunuyor.

Bunun nişanesi de yeni Anayasa'nın oylama sonucuydu.

7 Kasım 1982 günü yapılan oylama ile Anayasa yüzde 91.4 evet oyu ile kabul edilmişti.

12 Eylül Darbesi'nin bende bıraktığı en önemli izler; sağcı ve solcu diye nitelenen 600 bin insanın gözaltına alınması, uzun süren yargılanmalar, bir sağdan bir soldan infaz edilen idam cezaları, yurt dışına kaçmak zorunda kalan politikacı ve sanatçıların kötü kaderi olarak özetlenebilir. Bir de, darbeci general Kenan Evren'in, 1983 yılına kadar yaptığı mitingler ve o bildik **"netekim"** kelimesini unutamıyorum!

Nereden kaynaklandığını bilemediğim ve Pentagon'a atfedilen **"bizim çocuklar yine başardı"** cümlesinin de unutulmazlar arasında yer aldığını belirtmeliyim.

12 Eylül'ün Bursa yansımalarına gelince...

Bazı sanayici ve tüccarların politik heveslerinin artmasını ve bunun sonucu olarak önce gazete, sonra da medya sahibi olma girişimlerini örnek gösterebilirim. Halkın çoğunluğu açısından bakıldığında Bursa-lılar'ın, sokağa çıkarak protesto etmek yerine yine bir sonraki seçimde, sandıkta tepki vermeyi yeğlediğini söyleyebilirim.

28 ŞUBAT'A DOĞRU

Yeni anayasanın kabulünün ardından 6 Kasım 1983 günü Türkiye genel seçim için sandığa gitmiş, ANAP seçimin birinci partisi olmuştu. 1982 Anayasası'nı ezici bir çoğunlukla kabul eden Türkiye seçmeni, bu kez ne anlatmak istemişti?

Anayasa oylaması sırasında şeffaf denebilecek kadar ince zarflar kullanılarak, darbeciler tarafından halkın oyunun ipotek altına alınmak istenmesine mi bir tepkiydi, ya da, 12 Eylül öncesi uzlaşmayan hiçbir soruna çare olamayan eski parti ve liderlerine bir mesaj mıydı?

12 Eylül sabaha karşı Silahlı Kuvvetler tüm yurttaki yönetime el koydu

Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiyeleri muhtıra gibiydi

ANAP, 1983 ve 1987 seçimlerini kazanarak ülkeyi sıkıntısız yönetti. 1989 yılında görev süresi dolan Kenan Evren cumhurbaşkanlığından ayrılınca, beklenmedik biçimde Turgut Özal bu makama aday oldu ve kendi milletvekillerinin oyları ile Celal Bayar'dan sonra ilk kez bir sivil olarak bu anlamlı koltuğa oturdu. ANAP bu gelişme ve diğer krizlerle ile güç kaybetmeye başladı. Özal'dan sonra başbakan olan Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz partinin erimesine engel olamıyordu.

1993 yılındaki bir sürpriz gelişme daha yaşandı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, konutunda spor yaparken fenalaşıyor ve gizemini günümüzde de koruyan biçimde yaşama gözlerini yumuyordu.

1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi İstanbul ve Ankara'yı kazandı

Necmettin Erbakan'ın başbakanlığı muhtıra ile iki yılda sona erdi

Çankaya'nın yeni sahibi bu kez deneyimli politikacı Süleyman Demirel'di. ANAP gibi, DYP'de zaman içinde güç yitirmeye başladı. 24 Aralık 1995 günü Türkiye sandık başındaydı. Necmettin Erbakan'ın genel başkanlığını yaptığı Refah Partisi 158 milletvekili kazanarak birinci sırada yer alırken, ikinci sıradaki Anavatan çıkardığı milletvekili sayısı da 132 olmuştu. Tansu Çiller'in Doğru Yol Partisi 135 milletvekili elde ediyordu. Necmettin Erbakan'ın başkanlığında Refah-Yol Hükümeti kuruldu. Muhafazakarlar ilk kez başbakanlık koltuğuna oturuyordu.

Turgut Özal, Celal Bayar'dan sonra ikinci sivil cumhurbaşkanı olarak tarihe geçti

SUSURLUK VE DEMOKRASİYE BALANS AYARI

Türkiye'de yaşanan en önemli olaylardan birisi de 3 Kasım 1996 tarihinde, lüks bir Mercedes'in Balıkesir'in Susurluk ilçesinde karıştığı bir kaza idi.

Bu kaza ile Polis-Mafya-Siyaset üçgeni tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmış, kamuoyu adeta şaşkına dönmüştü. Yine bu dönemde Sincan'da RP'li Sincan Belediyesi'nce yapılan Kudüs Gecesi adlı etkinlik de sahnelenen oyunlar ve katılan İran Büyükelçisi'nin konuşmaları Türk Silahlı Kuvvetleri'ni oldukça

Başbakan Erbakan, muhtıra sonrası istifasını Cumhurbaşkanı Demirel'e sundu

18 Nisan 1997 tarihli Hürriyet Gazetesi'ndeki manşet günümüze de ışık tutacak türdendi.

rahatsız etti. Takvimler 4 Şubat'ı gösterdiğinde Sincan'da tanklar sokaklardaydı. Genel Kurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir yaşananları **"balans ayarı"** olarak değerlendirdi. İlgilidir ki, bu olayların yaşanması sırasında, Hürriyet Gazetesi'nin manşet haberinde **"Beceremiyorsunuz, çekilin"** ibaresi vardı. Sözün sahibi de Fetullah Gülen'di... O güne değin fazlaca rastlanmayan bu gelişmelerin ışığı altında, 28 Şubat 1997 tarihindeki Milli Güvenlik Kurulu toplantısı tam 9 saat sürdü. MGK laikliğin Türkiye'de demokrasi ve hukukun teminatı olduğunu sert bir şekilde vurguladı. Kurulda alınan kararların en önemlisi 8 yıllık kesintisiz eğitime geçişti. Bunun yanı sıra laiklik karşıtı eylemlerin şiddetle cezalandırılması da dikkati çekiyordu. MGK kararlarının Hükümet'e bildirilmesinin ardından 4 Mart'ta Başbakan Erbakan, MGK kararları yumuşatılmazsa imzalamayacağını söyledi ve imzalamadı. 21 Mayıs 1997 günü Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, **"Ülkeyi iç savaşa sürüklediği"** gerekçesiyle, Refah Partisi'nin kapatılması için dava açtı. Tüm bu gelişmeler üzerine Başbakan Necmettin Erbakan 18 Haziran 1997 tarihinde istifa etti. 19 Haziran'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a veriyor, Yılmaz da, 30 Haziran 1997 tarihinde, ANA-SOL-D Hükümeti'ni kuruyordu. Bu sonuçla muhafazakarlar iki yıl sonra, bu kez darbe yerine MGK kararı ile iktidardan uzaklaştırılıyordu. Bu durum kamuoyunda **"post modern darbe"** olarak nitelendirildi. Darbeyle gerekçe olan irticai olaylara, bir daha rastlanmaması da çok dikkat çekiciydi. Türkiye siyasi çalkantılarla sarsılıyordu. Anadol-D Hükümeti de uzun ömürlü olamadı. Bu kez DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit bir azınlık hükümeti kuruyordu.

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ İKTİDARI

Ecevit'in başkanlığında kurulan azınlık hükümeti, bir sürprizle karşılaştı. Türkiye'nin baskıları sonucu Suriye'den çıkmak

PKK elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalanması siyasi tarihimizde dönüm noktası oldu

zorunda kalan PKK elebaşı Abdullah Öcalan, saklandığı Kenya'da güvenlik birimlerince yakalanıp, 15 Şubat 1999 günü teslim edildi. Öcalan'ın yakalanışı, 1999 seçimlerinin en önemli argümanı oldu. DSP'nin, sandıktan birinci parti çıkmasının nedeni bu olaydı. Bu arada idam cezasının kaldırılışı da garip bir tesadüftü.

Hükümeti kurma görevini, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den alan DSP lideri Bülent Ecevit DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetini 28 Mayıs 1999 tarihinde kurdu. Yaklaşık iki buçuk yıl görevde kalan Koalisyon Hükümeti, 1999 Marmara deprem sonrası yaşanan ekonomik krizden çok etkilendi. MHP'nin çağırısı ile 3 Kasım 2002 tarihinde yapılmak üzere erken seçim kararı alındı.

Öte yandan, siyasi arenada bu kez Adalet ve Kalkınma Partisi vardı. Bu yeni partinin kuruluş öyküsü de çok çarpıcıydı. Refah Partisi'nin kapatılmasıyla benzer kadrolar Fazilet Partisi altında tekrar birleşti. Ancak Abdullah Gül liderliğindeki Yenilikçiler, Gelenekçiler ile Fazilet Partisi kongresinde başkanlık yarışına girdi. Kongreyi az farkla kaybeden Yenilikçiler, yeni bir parti arayışına girdiler. Fazilet Partisi de kısa süre sonra kapatıldı. Hapisten çıkan Recep Tayyip Erdoğan'ın da aralarına katılması ile Yenilikçiler hemen yeni bir parti çalışmasına başladı. 14 Ağustos 2001 tarihinde de Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi resmen kuruldu.

2002 SEÇİMİ VE SÜRPRİZ SONUÇ

3 Kasım akşamı sandıklar açıldığında Türk siyasetinde tam anlamıyla bir deprem yaşanıyordu. İlk kez, iktidarda ve mecliste temsilcileri bulunan partilerin tamamı yüzde 10'luk seçim barajın aşamayarak TBMM dışında kalırken, sadece bir yıl önce kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 34'lük bir oy oranı ile Meclis'te üçte-ikilik bir çoğunluğa ulaşıyordu. CHP ise, 178 kişilik meclis grubuyla ülkenin yeni ana muhalefet partisi olmuştu. Recep Tayyip Erdoğan siyaset

yasağı nedeniyle TBMM dışında kaldığı için, Başbakan olarak Abdullah Gül 58. Cumhuriyet Hükümeti'ni kuruyordu.

Tarih, 1 Mart 2003...

Irak Savaşı'nın hazırlıkları en kritik aşamadaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarihi günlerinden birini yaşıyordu. TBMM'nin çıkaracağı tezkere ile koalisyon güçleri kuzeyden Irak'a girecek, Saddam direnemecek ve işi çabucak bitirilebilecekti... Oylamaya iki partiden 533 milletvekili katıldı... 264 kabul oyuna karşılık, 250 ret oyu çıktı ve 268 salt çoğunluk sağlanamadığı için tezkere reddedildi... Bu sonuç bir anlamda parlamenter sistemini zaferi sayılabildi. Tezkerenin reddedilmesi, ABD'de deprem etkisi yaratıyordu.

1 Mart Tezkeresinin reddinin ardından Recep Tayyip Erdoğan'ın siyaset yasağı; Cumhuriyet Halk Partisi'nin de desteklediği bir anayasa değişikliği ile kaldırıldı. Yüksek Seçim Kurulu usulsüzlük nedeniyle Siirt seçimini iptal etti. 8 Mart 2003'te yenilenen seçim sonucunda, Recep Tayyip Erdoğan Siirt'ten milletvekili seçildi. Bunun üzerine Abdullah Gül başkanlığındaki 58. Hükümet, 11 Mart 2003 tarihinde istifa etti. Ardından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den hükümet kurma görevini alan Erdoğan, 15 Mart 2003'te 59. Cumhuriyet Hükümeti'ni kurdu.

Adalet ve Kalkınma Partisi, kendisine iktidar yolunu açan temel dinamiğin, seçmenin ekonomik ve siyasi istikrar beklentisi olduğunu bilerek işe başladı. 28 Şubat sürecinin kudretli bürokratlarının gözleri AKP üzerindeydi. Uzun yıllar siyasi ve ekonomik istikrarı bir türlü yakalayamamış sanayi, ticaret, tarım sektörleri bu ortamda hızla büyümeye başladı.

CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ VE E-MUHTIRA

2007 yılında görev süresi biten Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın aday gösterilme ihtimali üzerine, özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde, ADD, ÇYDD, İstanbul Barosu, DİSK, KESK gibi bazı kurum ve kuruluşlar tarafından Cumhuriyet Mitingleri düzenleniyordu. Sürecin sert tartışmalarla geçeceği Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın 12 Nisan 2007'de yaptığı basın bilgilendirme toplantısında "**Cumhuriyetin temel değerlerine sözde değil özde sahip olan bir kişinin cumhurbaşkanı seçilecek olmasını umut ediyoruz.**" sözleri ile anlaşılmıştı. Bu arada eski Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun açıklamaları ile Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılabilmesi için

Meclis'te nitelikli çoğunluk olan 367 vekilin bulunması gerekiyordu. Bu teze CHP sahip çıkarken, MHP Meclis'e geleceğini ancak ret oyu kullanacağını açıkladı. Bu gelişmeler üzerine, 24 Nisan 2007 tarihinde yapılan grup toplantısında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan "**Abdullah Gül kardeşim adayımız**" diyerek tartışmaya noktayı koyuyordu. 27 Nisan 2007 günü yapılan ilk turda Abdullah Gül 357 oy almasına karşın, seçim ikinci tura kaldı. İlk oturumun açılabilmesi için 367 üyenin hazır bulunması gerektiği gerekçesi ile Cumhuriyet Halk Partisi, iptal için Anayasa Mahkemesi'ne dava açtı. Ancak asıl sürpriz Genelkurmay Başkanlığı'nın gece yarısı yaptığı açıklama ile oldu. TSK'nın internet sitesinden yayınladığı bu bildiri, Türkiye demokrasi tarihine 27 Nisan e-muhtırası olarak geçti. Metin, sözde değil özde laik cumhurbaşkanı temeli üzerine yazılmıştı. Muhtıra, Türkiye demokrasi tarihinde ilk kez sivil kanattan cevap geldi. Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek, "**Başbakan'a bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez**" demiş ve tartışmaya son noktayı koymuştu.

Kısa bir süre sonra Yüksek Mahkeme 1 Mayıs 2007 tarihli kararı ile cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunu iptal etti. Bu kararın ardından 6 Mayıs 2007 günü TBMM'de yapılan iki yoklamada da toplantı yeter sayısının bulunamayışı yüzünden 11. Cumhurbaşkanı seçilemedi. Bunun üzerine erken seçime gidilme kararı alındı. 22 Temmuz 2007 günü yapılan seçimin sonucunda, Adalet ve Kalkınma Partisi 341 milletvekili çıkardı. CHP de 112 sandalye kazandı. MHP'nin milletvekili sayısı da 71 oldu. Bağımsız olarak seçime giren ve 22 milletvekili ile grup kuran DTP, bu anlamda bir ilki de gerçekleştirmiş oldu. 22 Temmuz 2007 seçimi AKP'yi yine tek başına iktidara getirince, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesine engel olmasının, seçim zaferinde etkili olduğu ve bunun cumhurbaşkanlığı adaylığına ilişkin açık bir mesaj olduğu yorumu benimsendi. 13 Ağustos tarihinde de Abdullah Gül'ün adaylığı kesinleşti. Milliyetçi Hareket Partisi CHP'nin aksine, boykot fikrini benimsemedi ve oturuma katılarak nitelikli çoğunluğu sağlanmasına destek oldu. 20 Ağustos 2007 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi birinci turunda Abdullah Gül 341 oy aldı. Anayasaya göre ilk iki turda üçte iki çoğunluk olan 367 sayısına ulaşamadığı için, 28 Ağustos 2007 tarihinde yapılan üçüncü turda 339 oy alan Abdullah Gül, Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı seçildi.

2007 SONRASI TÜRKİYE

2007 seçiminden sonra Türkiye bir dava ile çalkalanıyordu. 14 Mart 2008 tarihinde Yargıtay Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, Adalet ve Kalkınma Partisinin laikliğe aykırı eylemlerin odağı durumuna geldiği savıyla, Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açtı. 30 Temmuz 2008'de açıklanan kararla, 10 üyenin 6'sının partinin kapatılması, 4'ünün hazine yardımının kesilmesi yönünde ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç'ın da ret oyuyla kapatma cezası verilememiş oldu. Bu arada 2007 yılındaki halkoylaması sonucunda, cumhurbaşkanını halkın seçmesi sağlandı.

Adalet ve Kalkınma Partisi ve Türkiye, bu süreçte başka önemli olaylarla da karşılaştı. Örneğin 19 Ocak 2007 günü gerçekleşen gazeteci Hrant Dink suikasti ve Anayasa Mahkemesi baskını ve 18 Nisan 2007'de Malatya Zirve Yayınevinde üç Protestan'ın öldürülmesi gibi... 2007 yılında başlatılan "Ergenekon Davası" da büyük bir yankı uyandırmıştı. Böylece ilk kez seçilmiş bir hükümete karşı darbe girişiminin sivil mahkemelerce cezalandırılmasına tanık olunuyordu. Öte yandan, 196 sanık hakkındaki "Balyoz Darbe Planı Davası" iddianamesi de kabul ediliyordu. Toplum bu olaylara bir anlam veremiyordu. Bu gelişmelerin ışığı altında 12 Eylül 2010 günü yapılan Anayasa Referandumu'ndan yüzde 57.9 oranında evet oyu çıkarken, hayır oylarının yüzdesi de 42.1 seviyesinde kaldı. Bu arada, üst düzey askeri görevlilerin de sanıkları arasında "Kafes Eylem Planı" davasında Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri eski komutanları Yargı önünde ifade verdi. Bu arada, genel seçim süresi 5 yıldan 4 yıla indirilmişti. Bu seçimde ilk kez 25 yaşındakiler milletvekili adayı olabilecekti. 12 Haziran 2011 seçiminin sonucunda, AKP, 327, CHP 135, MHP de 53 milletvekili çıkardı. BDP bu yöntemle bu kez 35 milletvekilliği kazandı.

FETÖ - HÜKÜMET ÇEKİŞMESİ

2011 seçimi öncesi Türkiye gerçekten de çok şaşırtıcı olaylarla karşılaşmıştı. Özellikle Silahlı Kuvvetler mensupları hakkında açılan davalar, tutuklamalar toplumda derin bir korku ve endişe yaratıyordu. Ülkenin eski bir genelkurmay başkanı bile tutuklanıyordu. Bunları yaptırın güç neydi? Toplum bu soruların yanıtını ararken, Başbakan Erdoğan yeni bir Meclis Grubu ile seçime girme çabasıydı bazı kaynaklara göre... Başbakan Erdoğan 2011 seçimi gecesini balkon konuşmasında bir cümlele altını çiziyordu: **"yeni seçim dönemim ustalık dönemim olacak"** diyordu. Neydi ve kime karşıydı bu ustalık? Sorunun yanıtını İktidar kaynakları Fetullah Gülen'in Hizmet Hareketi ile mücadele olarak veriyordu bugün... Cemaat ile İktidar arasındaki kavga,

Haziran 2011 seçiminin hemen ardından farklı biçimde başlamış, gündeme **"fut-bolda şike soruşturması"** gelmişti. Buna 3 Temmuz süreci de deniyordu. Bu davanın asıl hedefini kimse bilmiyordu. Bu ilk çekişmenin ardından ülke gündeminde birinci sıraya oturan bir dizi gelişme yaşanıyor...

Şubat 2012... MİT Müsteşarı Hakan Fidan savcılık tarafından ifadeye çağırıldı.

25 Kasım 2013... Uzun bir sessizlikten sonra Dershane Yasası çıkarılarak, bu kurumlar özel okullara dönüştürülmeye başlandı. Amaç Gülen örgütünün para musluklarını kısmaktı.

15 Aralık 2013... AKP milletvekili Hakan Şükür partisinden istifa etti.

17 Aralık 2013... Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bazı bakanları hakkında yolsuzluk ve rüşvet soruşturması açıldı.

25 Aralık 2013... Aynı soruşturma kapsamında İçişleri Bakanı Muammer Güler'in oğlu Barış Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın oğlu Kaan Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Bayraktar ile iş adamı Rıza Sarraf gözaltına alınıyordu.

1 Ocak 2014... Hatay'da Türkmenler'e yardım götürülen TIR'ları asker durdurdu.

14 Ocak 2014... Aynı senaryo bu kez Adana'da tekrarlandı.

25 Şubat 2014... Başbakan Erdoğan'a ait ses kaydı yani montajlı tape yayınlandı.

30 Mart 2014... Adalet ve Kalkınma Partisi yerel seçimi yüzde 44'lük oranla kazandı.

10 Ağustos 2014... Başbakan Recep Tayyip Erdoğan halkın yüzde 52 oyu ile Cumhurbaşkanı seçildi... Bu da bir ilkti... Başbakanlık koltuğuna Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu oturdu.

7 Haziran 2015... Genel seçim yapıldı ve ilginç bir sonuç ortaya çıktı. Adalet ve Kalkınma Partisi 2002 yılından beri ilk kez tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa sahip değildi.

20 Temmuz 2015... Suroç'ta bir bomba patladı ve Kobani'ye gitmeye hazırlanan onlarca genç parçalanarak öldü. Bu saldırıyı Ankara Gar, Kızılay ve Genelkurmay saldırıları izledi.

1 Kasım 2015... Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir genel seçim tekrar edildi ve Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar oldu. MHP ve HDP güç kaybetti. Türkiye içeride PKK ve IŞİD terörü ile mücadele ederken, Hükümet bir yandan da adını FETÖ olarak koyduğu şeffaf olmayan ilginç ve farklı bir örgütün mensuplarını bulabilmek için araştırmalarını sıklaştırdı. Özellikle Emniyet ve Yargı içindeki bağlantılar saptanıyor, şüpheli olan personel tutuklanıyordu. Örgüte

mensup iş adamları, medya organları da bir bir ele geçiriliyordu. Bu arada bir sürpriz de Adalet ve Kalkınma Partisi içinde yaşanıyor. Parti içi bir sorununun sonunda Genel Başbakan ve Başbakan Ahmet Davutoğlu istifa ediyor, olağanüstü kongreden Binali Yıldırım genel başkan ve başbakan olarak çıkıyordu. 2016 yılı ortalarına gelindiğinde İktidar ve Devlet güçlerinin içeride ve dışarıdaki tehlikeleri giderek büyüyordu. Terör, dış politikadaki sıkıntılar ve içeride Fetö belası derken 15 Temmuz 2016 gecesi ne gelmişti.

15 TEMMUZ DEMOKRASİ ZAFERİ

Önce darbe sözleri döküldü dudaklardan sonra da kalkışmada karar kılındı. Ben de herkes gibi şaşkındım. Çünkü 12 Eylül sonrası ne darbeyi düşünecek askeri kesim, ne de buna rıza gösterecek toplum vardı. Öyleyse kimler, ne amaçla böyle bir hareketin içindeydiler. Kısa süre sonra da darbe girişiminin odağı Fetö olarak açıklandı. Ardından vurulan insanlar, bombalanan binalar ve bu uğurda can verenler ekranlara geldi... 241 şehit ve binlerce gazi... Böylesi ilk kez yaşanıyor ve Türkiye olayı şaşkınlıkla izliyordu. Darbe girişimi başarısız oluyor ve Türk halkı eşi benzeri görülmemeyen bir direnişle demokrasiye sahip çıkıyordu. Yaklaşık bir ay süreyle her kentin meydanı demokrasi nöbetlerine tanık oluyor, ellerinde bayraklarla hemen her gece, binlerce yurtsever meydanlara koşuyordu. Tüm bu olanları mantık süzgecinden geçirip anlamaya çalışıyorum. Bir örgütün 40 yıl gibi uzun bir süre oluşumunu tamamladıktan sonra, nasıl gizli kalabildiğine akıl erdiremiyorum. **"Devletine, milletine ve sandığa attığı oya sahip çıkmak için gözünü kırpmadan ölüme koşanların görüntüsü, dünya kamuoyunda neden hiç etki yaratmadı?"** sorusunu sorarak yanıt bulmaya çalışıyorum. İbadeti, önce ticarete, sonra siyasete, siyaseti de ihanete dönüştürebilen bu mekanizmanın nasıl çalıştığını düşünürken, teselli bulacak cümleyi kuruyorum: **"Bir felaketten zafer çıkarmak her milletin harcı değildir."**

15 Temmuz / Anadolu Ajansı / TRT Genel Müdürlüğü önu / Ankara

■ İsmail Kemal Kemankaş

Darbe Mağduru Başkan; Eroğlu, Son Yolculuğuna Uğurlandı

Bursa eski belediye başkanlarından Mustafa Eroğlu'nu 25 Eylül Pazar günü yitirdik. Eroğlu, yaşayan en eski başkanlarımızdandı. 11 Aralık 1977 seçiminde Bursa Belediye Başkanı olan Mustafa Eroğlu, 12 Eylül 1980 tarihine kadar görev yapmıştı...

■ Takvimler 11 Aralık 1977 tarihini gösteriyordu... Türkiye, yerel ve genel seçimi birlikte yapacaktı. Seçim bitmiş sandıklar açılmış ve Bursa için sürpriz bir sonuç ortaya çıkmıştı. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950'den beri, yani 27 yıl boyunca Bursa'da seçim kazanamayan Cumhuriyet Halk Partisi bu kez belediye başkanlığını elde etmişti. Ancak Eroğlu, 12 Eylül 1980 darbesi nedeniyle, 2 yıl 9 ay gibi kısa bir görev süresi yaşamıştı.

Eroğlu ile emeklilik döneminde yeni kurduğumuz Sivilyat Derneği'nde birlikte olduk. Daha önce de belgesel çalışması yaparken anılarını dinlemiştim. 1933 yılında İnegöl'de doğmuştu. Yokluk içinde geçen çocukluk döneminin ardından öğrenimini Bursa, Ankara ve İTÜ mimarlık bölümünde bitirmişti. Çalışarak öğrenimini sürdürdüğünü gururla anlatırdı. Politik sahnede yer alışı da Bursa Belediye Meclisi üyesi olmasıyla başlamıştı. Sonra da CHP'nin Bursa adayı oluyordu. Seçim çalışmaları sırasında neyin üzerinde durduğunu da ilginç biçimde hikaye ederdi:

"73 ve 77 dönemi zaten Bursa Belediye Meclis üyesiydim. Belediye çalışmalarında başarılıydım. Yapıcı bir belediye meclis üyeliği dönemi geçirdim ben. Koşullar da insanın belediye başkanı olmasında faydalar sağlıyor. Şöyle sağlıyor: Bursa bir kıtlık, susuzluk dönemi yaşadı 77'de. Tavgaç'ın evini bastı insanlar, bakraçları alıp. İsmet Ağabey, bundan çok üzüldü, üzüntü de duydu, biliyorum, benim de komşumdu aynı zamanda. Biz bu su problemini

işledik, propaganda olarak, mahallelerde yaptığım toplantılarda su problemini nasıl çözeceğimizi anlatmaya çalıştık."

Başkan Eroğlu, seçim başarısını özetlerken Türkiye genelindeki eğilimi öne çıkarmıştı:

"AP'nin kalesi olan bütün iller düştü. İstanbul, Ankara, İzmir, İçel, Kayseri, Aydın... Düşünebiliyor musunuz Adnan Menderes'in kalesi... Hepsi sosyal demokrat, demokratik sol düşünceye sahip olan belediyeler haline geldi."

2014 yerel seçimi öncesi, Erdoğan Bilenser, Mustafa Eroğlu, Erdem Saker ve Ekrem Barışık mevcut başkan Recep Altepe ile Hünkar Köşkü'nde.

Seçimdeki rakibi mevcut başkan İsmet Tavgaç ve Adalet Partisi İl Başkanı Turhan Tayan, bu başarıyı yurt genelinde esen Ecevit rüzgarına bağlıyorlardı.

12 Eylül 1980 darbesi ile kesintiye uğrayan demokrasi, Mustafa Eroğlu'nun görev süresini de 2 yıl 9 ay ile sınırlandırıyor, bu

süreye genellikle kent içi ulaşım düzenlemeleri sığabiliyordu.

Eroğlu, bunun dışında Haşim İşcan Caddesi'nin alt yapı çalışmalarını, Atatürk Caddesi'ndeki kavşak düzenlemelerini yapıyor, belediye otobüs filosunu genişletiyordu. Ancak merkezi hükümetten gerekli desteği bulamamasını şu cümlelerle ifade ediyordu:

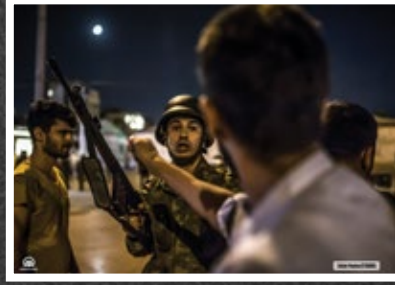
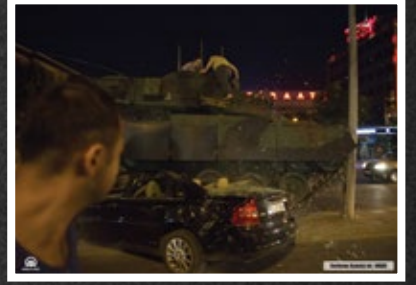
"Devletten yardımı fazla alamadık. Başbakanımız Ecevit olmasına rağmen ben 90 milyon para almak için haftalarca Ankara'da nöbet tuttuğumu bilirim."

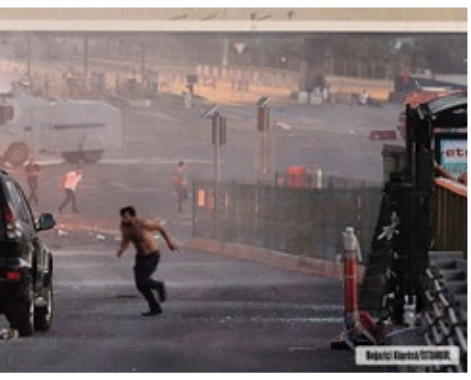
Mustafa Eroğlu, sosyal demokrat bir partinin belediye başkanı olarak, farklı uygulamalar içinde olmaya çalışıyordu. Bu anlamda en önemli projesi, günümüzde de belediyenin en başarılı şirketlerinden biri olan BESAŞ'tı. Fırınıcı grevlerinden doğan BESAŞ için önce, tarafların temsil edildiği yönetim kurulunu oluşturan Mustafa Eroğlu, bu girişimin 12 Eylül darbesi ile kesintiye uğrayacağını bilemezdi. BESAŞ ara dönem sonrası tekrar ekmek üretimine geçtiğinde takvimler 1983'ü gösteriyordu. Bundan da önemlisi, CHP'li başkan sıfatıyla başlattığı projeye, yani BESAŞ'a genel müdür olarak atandığında Bursa Belediye Başkanı Ekrem Barışık'tı. Darbe sonrası, yargılanan ve bir ihale yüzünden yüklü bir tazminat da ödeyen Mustafa Eroğlu, göz bebeği BESAŞ için tüm belediye başkanlarının katkısını takdirle anlatırdı.

Bu şehre emeği geçmiş herkese şükranlarını sunuyorum. Nur içinde yatsın.

AA'NIN OBJEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE 15 TEMMUZ

Başarısız Darbeden Geriye Kalan

■ 15 Temmuz gecesi demokrasiye, devlete, devlet güçlerine ve yürüyen sisteme karşı illegal bir kalkışma yaşandı. Milletin paralarıyla alınmış silahlarla devlet ele geçirilmeye çalışıldı ancak, güvenlik güçlerimizin, vatanını seven, milletin birliği ve beraberliğine sevdalı, inançlı yürekleri sayesinde, kalkışma bertaraf edildi.

15 Temmuz sonrasında görüldü ki milleti-miz, "tek devlet, tek vatan, tek bayrak, tek millet" kavramları etrafında nasıl bir bütün olunacağını bir kez daha göstermiştir. Ortak değerlerimizin korunması noktasında fikir ayrılıkları bir kenara bırakılmış, ülkenin bölünmez bütünlüğü noktasında tek yürek olunmuştur.

Bu olaylar neticesinde inanıyoruz ki, Türk milleti olarak içimize çöreklenmiş şer odaklarından, terör örgütlerinden kurtulup "Yeni Türkiye"yi inşa sürecinde güçlü bir demokrasi ile yoluna devam edecektir.

Evet, 15 Temmuz gecesi yaşanan darbe kalkışmasının ardından, ellerimizde Türk Bayrakları ile sokaklara koşup meydanları doldurarak irademize sahip çıktık. Darbeye kalkışan FETÖ/PDY'ye karşı halkımızın verdiği tepki, şanlı tarihimize yeni kahramanlık eklerken, demokrasi tarihini yeniden şekillendirecek ve dünyaya örnek olacak bir destan yazıldı.

Türkiye'nin yakın tarihine kara bir leke olarak yazılan ancak Türkiye'nin aydınlık geleceği adına bir dönüm noktası olan 15 Temmuz günü yaşananlar bir kaç neslin hafızasından hiç silinmeyecek. Öyle ki o gün yaşananlar gelecek kuşaklara da anlatılarak, birliğimizi, dirliğimizi diri tutmamızı sağlayacak bir bilinç oluşturacaktır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Bursa Kent Müzesi'nde açılan bir sergi ile 15 Temmuz günü ve sonrasında yaşananların

gözler önüne serildi. Anadolu Ajansı(AA) fotoğraflarından oluşan "15 Temmuz Milli İrade Destanı Fotoğraf Sergisi", vatandaşlarımız tarafından büyük ilgi gördü. O gece yaşananları tüm çıplaklığı ile gözler önüne seren 94 fotoğraflık sergi, Bursa merkezden ilçelere de taşındı.

Törende, AA Bursa Bölge Müdürü Zafer Akpınar da hazır bulundu. Serginin açılışını gerçekleştiren Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, FETÖ darbe girişiminin, topun, tankın, helikopterin ve tüfeğin karşısında sadece imanı, inancı ve yüreğiyle duran Türk milleti tarafından bozguna uğratıldığını vurguladı. Hainlerin 40 yılda yaptıkları hazırlıkların o gece Türk Milleti'nce 4 saatte tarihe gömüldüğünü, düzenlenen alçakça girişimin tersine çevrildiğini hatırlatan Başkan Altepe, bir vatanın nasıl savunulacağını, bir liderin halkını diri tutarak tehlikeleri nasıl bertaraf edeceğini dünyanın Türkiye'den öğrendiğini ifade etti. 15 Temmuz tarihinin yaşatılması ve Türkiye'nin uğradığı saldırının unutulmaması gerektiğini kaydeden Başkan Altepe, çekilen fotoğrafların Bursa'da her zaman için sergileneceğini, her bir fotoğrafın zamanla anıtlara dönüşeceğini duyurdu. Başkan Altepe, "Şehrimizin değişik köşelerinde bu fotoğraflar her zaman için en önemli köşelerde bulunacak. Tarih boyunca olayı taze tutmaya çalışacağız. Bu mazlum milletin şanlı direnişi hiçbir zaman unutulmamalı. Bunları çoğaltıp yaşatmış olacağız ki Türkiye'nin artık böyle bir saldırıya uğrama ihtimali kalmayın. Bundan sonraki nesiller yaşanan rezilliği unutmasın" dedi.

AA ve İHA muhabirlerinin çektiği 94 çalışmadan oluşan ve Bursa'da ilk kez açılan sergi, 1 ay boyunca açık kaldı. Fotoğraflar Kent Müzesinin ardından; Mudanya, İznik ve Bursa'nın diğer ilçelerinde sergilenmeye devam ediyor.

Bursalı Mehmet Tahir Bey'in kartı (1906 tarihli).

Hem Asker Hem Öğretmen Hem Derviş Bursalı Mehmet Tahir Efendi

Onun en meşhur eseri
Osmanlı Müellifleri
Bir Nakşî-Melâmî eri
Bursalı Mehmet Tahir'dir

Vardavî

■ Ülkemizde ve dünyada sosyal bilimler, özellikle bilimler tarihi bibliyografya ile ilgilenen herkesin tanıdığı bir şahsiyet var: Bursalı Mehmet Tahir.

Tarihimizin önemli bir bölümünü meydana getiren Osmanlı yüzyıllarında yaşayıp, eli kalem tutan, eser veren herkesi biyografi ve bibliyografyalarıyla tanıtan kişi kimdir? diye bir soru sorulursa cevabı aynı kişidir: Bursalı Mehmet Tahir Efendi. Aslında onun yaptığı işi daha önceki asırlarda yapan meslektaşları vardı. Güldeste-i riyâz-ı irfan ve zeyilleri... Şakaik-ı numaniyye ve zeyilleri... Fakat onun Osmanlı Devleti'nin son yıllarını idrak etmesi, hepsinden istifade ile bu hayırlı faaliyete nokta koyma imkânını ona verdi.

HAYATI

1861 yılında Bursa'da doğdu. Tahir Efendi'nin babası Belediye kâtibi Rifat Bey'dir.

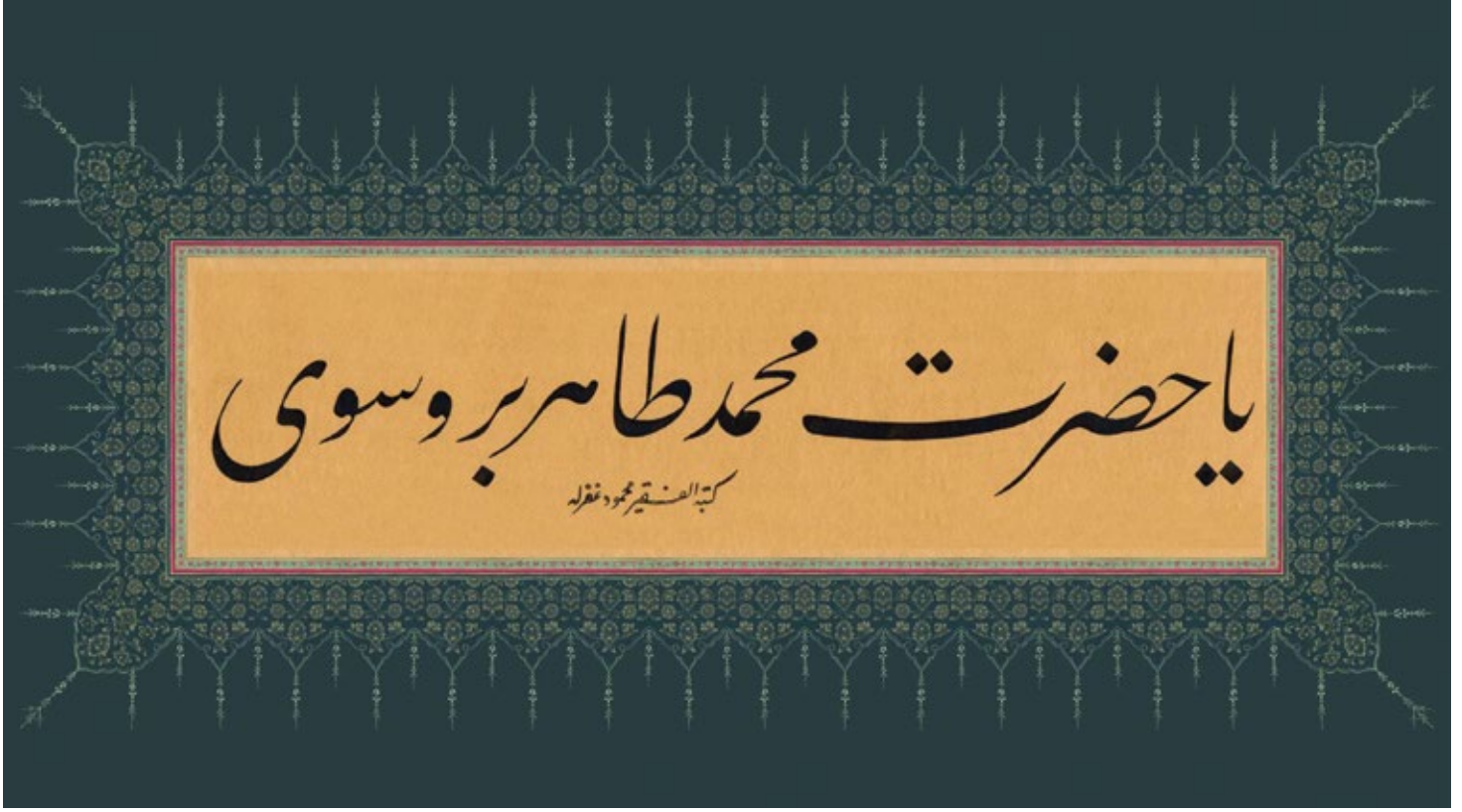
1875'de Bursa Askerî İdâdîsi'ne (Lisesi) başlamış, 1880'de Harbiye'ye girmiştir. Bursa'nın uhrevî ve mistik atmosferi onu etkilemiş, askerî liseye devam ederken tasavvuf kültürüyle ilişki kurmuş, özellikle dünyaca meşhur Endülüslü büyük mutasavvıf Muhyiddin İbn Arabî 'ye (öl. Şam 1240) mahabbet beslemeye başlamıştır.

İstanbul'da Harbiye'de okurken aynı arayışları sürdürmüş ve geniş bir tarikatlar ve mutasavvıflar tarihi olan Tibyan adlı eserini yazarı Harîrîzâde Kemaleddin Efendi (öl. İstanbul, 1882) ile tanışması Melâmî neşveyi daha yakından tanımasına sebep olmuştur. Mezuniyetten sonra bugün Makedonya sınırları içinde kalan Manastır Askerî Rüşdiyesi'ne coğrafya öğretmeni olarak tayin edilmesi ona bir başka kapı daha açtı: Mürşidi Harîrîzâde'nin mürşidi olan üçüncü dönem Melâmîlerinin piri kabul edilen Muhammed Nûru'l-Arabî (öl. Usturumca 1888) ile tanışmak ve ondan icâzetnâme

almak. Üsküp Askerî Rüşdiyesi'nde görevine devam ederken, biyografi çalışmalarının ilk ürününü yayınlar: Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri, İstanbul, 1897.

Manastır Askerî Rüşdiyesi'ne müdür olarak dönmüş ve gençlik yıllarından beri gönlünde taht kuran şahısla ilgili eserini yayınlamıştır: (Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî, İstanbul, 1898) Yüzyılı aşan bir zamandan beri biz ve bütün ilim âlemi onun eserlerini kullanarak önünü açmakta ve karanlık noktaları aydınlatmaktadır.

1904'te Selânik Askerî Rüşdiyesi müdürlüğüne getirildi. Bu arada bazı siyâsî cemiyetlerde aktif rol aldı. II. Meşrutiyetle birlikte İttihat ve Terakki partisinden Bursa mebusu olarak, 1908'de açılan Meclis-i Mebusan'a katıldı. 1911'de partisinden ayrıldı. 1914'te yarbaylıktan emekli oldu.

Artık Bağdatlı İsmail Paşa'nın, İsmail Saib Hoca'nın, Ali Emiri Efendi'nin İbnülemin Mahmut Kemal'in, Ahmed Tevhid ve Faik Reşad gibi değerli insanların bulunduğu bir şehirde idi. Bu ona yetiyordu. Bir ara Topkapı Sarayı Kütüphanesi müdürlüğü de yapan Mehmet Tahir nihayet uzun yıllardan beri rüyasını gördüğü büyük projenin ilk halkasını ortaya koydu. I. Cihan Savaşı devam ederken bir dünya klasığı olan Osmanlı Müellifleri'nin birinci cildini yayınladı. II. Cild 1922 yılında basılırken hasta idi ve bastırmak için maddî imkanı da yoktu. Mustafa Kemal Paşa II. Cildin ikinci kısmından 500 adet-yardım olmak üzere-satın aldı. Bir rivayete göre mezarını da Manastır Askerî Rüşdiyesi'nden talebesi olan Atatürk 1930'lu yıllarda yaptırmıştır.

28 Ekim 1925'te Zeyneb Kâmil Hastanesinde vefat etti. Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdayî Dergâhı mezarlığına defnedildi. (10 Rebîulâhîr 1344/29 Teşrin-i Evvel 1341)

Üç ciltlik Osmanlı Müellifleri'nde 1691 kişi hayat ve eserleriyle tanıtılmıştır. Bunların 288'i mutasavvıf, 465'i diğer dinî ilimlerin mensubu, 610'u şâir, 237 tanesi tarihçi, 84'ü tıp, 107'si de riyâzî/matematik ilimler sahasında eser vermiş şahsiyetlerdir.

*

Basılan diğer eserleri şunlardır:

1. Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (İstanbul 1898)
2. Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâlî (İstanbul 1898)
3. Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî (İstanbul 1900)
4. Ulemâ-yi Osmâniyeden Altı Zâtın Terceme-i Hâlî (İstanbul 1903)
5. Müverrihîn-i Osmâniyeden Ali ve Kâtip Çelebi'nin Terceme-i Hâlleri (Selanik 1905)
6. Aydın Vilayetine Mensub Meşâyih-i Ulemâ, Şuarâ, Müverrih ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâlî (İzmir 1907)
7. Ahlak Kitaplarımız (İstanbul 1908)
8. Nazar-ı İslâm'da Fakr (İstanbul 1903)
9. Hacı Bayrâm-ı Velî (İstanbul 1912)
10. Siyasete Mûteallik Asâr-ı İslâmiye (İstanbul 1915)
11. Müntehabat-ı Mesari ve Ebyat İstanbul 1911
12. İsmail Hakkı Bursevî, İstanbul 1912
13. Menakıb-ı Harb İstanbul 1916
14. İdare-i Osmaniye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri İstanbul 1918
15. Delilü't-tefasir İstanbul 1907

Basılan basılmayan eserleri ve hayatı hakkında geniş bilgi almak isteyenler Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin VI. cildinde yer alan ve Bursalı Mehmet Tahir gibi gece gündüz bir arı gibi çalışan edebiyat tarihi profesörü Ömer Faruk Akün hocamızın (Öl:İstanbul 2016) ilgili maddesini okumaları gerekir.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi aynı zamanda şairdir. Tasavvufî zevkini, tasavvufta farklı bir yol olan Nakşî- Melâmî neşvesini ele veren şu mısralar onundur:

MUHAMMES

*Sanma ey zâhit bizi kim öyle hor ü ahkârız
Bizler, ol âyine-i âlem-nümâ-yı ekberiz
Talibân-ı feyz-i Ahmed, bendegân-ı
Haydarız
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz*

*İsm-i zâhir mazhariyle dehre seyrân
eyledik
Himmet-i mürşid ile aşk sahasında cevân
eyledik
"Men 'arefe" dersinde hatta kesb-i ikân
eyledik*

Nakşibend sûretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

İhtiyarın selbedib; anla, bizim mişvârımız;
Kim sıfât ü zât-ı hakkı derk ve rû'yet
kârımız
Yoksa hâriçten bilinmez dahl ile etvârımız
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

Zâhidâ, erbâb-ı gaflet sandığın, lâ-şüphe
sen,
Dahledip kürsüde halkın boyuna takma
re'sen,
Şuğl-i uşşâk manevîdir, ne bilir erbâb-ı
fen?..
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

Kisve-i aşkı mülebbes hırka vü şâl istemez
Mekteb-i irfânda tahsîl eyliyen kâl
istemez
Hulk-ı Hakk'ın gayrisinden başka bir hâl
istemez,
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

Kesret-i eşyâyı sanma vahdete mâni olur
Böyle bir efkâra hâşâ ehl-i dîl kâni olur
Zât-ı Hakk eşyâyı her demde bütün câmî
olur
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

Bunca envâ-ı ulûmun noktadır hep
masdarı
Böyle ferman eylemiştir zât-ı vâlâ Hayderi
Bâ-yı bismillâhtır ancak ehl-i Hakk'ın
ezberi
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz
İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

Söylenen nutku bilir ehl-i kemâl gayet iyyân
Zümre-i uşşâka vâzıhtır bu sözler her
zaman
Tahirâ hatm-i makal et, eyle ikmâl-i beyân
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî
meşrebiz

İsm-i zâtı her nefes tekrar eden hak
mezhebiz

*

Bursa'nın kültür tarihini kaleme aldığı
eserlerle aydınlatan derviş/tarihçilerden
biri de Mehmet Tahir Efendi'den altı sene
sonra bu şehirde doğan Mehmed Şemsed-
din Mısıri'dir.(öl. İstanbul 1936) Aşağıdaki
şiir bu iki mühim şahsiyetin aralarındaki
dostluğu göstermesi açısından mühimdir.
Bursalı Mehmet Tahir "gönül" redifli şiirini
yaklaşık yüz yıl önce Bursa Mısıri dergâhı

Milliyet Gazetesi'nin hazırladığı "100 Türk Büyüğü" isimli
çalışma için, Etem Çalışkan tarafından çizilen portresi.

şeyhi Şemseddin Mısıri'ye göndermiş, o da
gereğini yapmış, yani tahmis etmiştir Her
beytin önüne üç mısra ilave ederek "beşli"
hale getirmiştir. Eş'ar-ı Şemsî isimli diva-
nında yer alan manzumeyi takdim cümle-
siyle birlikte okuyalım ve gönülün sırlarını
keşfetmeye çalışalım:

*

Bursa mebus-ı sâbıkı, meşahirden Tahir
Bey'in 25 Eylül 1330 (8 Ekim 1914) tarihinde
Fakir'e gönderdiği nutkun tahmisidir:

Gâh celâle gâh cemâle bak merayâdır
gönül
Gâh cem'den gâh farkdan şöyle gûyadır
gönül

Gâh cemâl-i mutlaka hayran u şeydadır
gönül
Gâh rahîk-ı neşve-i tevhide meclâdır gönül
Gâh safa-yı zevk u vahdetle mücelladır
gönül

Kalb-i ârif oldu vasi' kâinattan serteser
Kalb-i mü'min beyt-i Hak'dır eyle ibretle
nazar
Mazhar-ı Tur-ı tecelli eyyenidir ol güher
Asuman-ı feyz-i irfanda demadem
seyreder
Len teranî mazharı mestâne Mûsa'dır
gönül

Dil nazargâh-ı Huda'dır bilmediler gâfilin
Fehmeder mi rûtbeye ulyâsını hiç sâfilin
Vâsıl-ı kurb-ı ferâiz bildi, bilmez nâkilin
Çok mudur söylerse bank-i lâ uhıbbu'l-
âfiîn
Mazhar-ı feyz-i Muhammed nur-ı
Mevlâdır gönül

Kalb iklim-i vucudda bir ulu sultandır
Dide-i hayretle gör kim menba-ı irfandır
Hâsılı, idraki müşkil sa'at-ı Yazdan'dır
Semme vechullaha masdar Kab'be-i
Rahman'dır
Berk urur nûr-i lâhî aşk-ı a'ladır gönül

Eyleme hiç kimsenin kalbini asla münkesir
Aleme feyz-i ilâhî ondan olur münteşir
Olmasun bay u gedânın gönlü senden
münzecir
Sırrının idraki ancak keşf u zevka
münhasır
Bu sebebden hallolunmaz bir muammadır
gönül

Hizmet eyle al gönül daim olasin dilnûvâz
Hak tecelligâhıdır ol ger hakikat ger
mecâz
Şemsî-i Mısıri eğerçi eylesen de sen dıraz
Münkeşif olmaz rusûm erbabına Tahir bu
râz
Neşveyab-ı sahve-i nûr-i tecellâdır gönül

21 Zilkâde 1334 / 6 Eylül 1332 Salı(1914)

Bursa'nın kültür tarihi ile ilgilenenler Bur-
salı Mehmet Tahir ile ilgili neler yaptılar?
Bugüne kadar yapmadılarsa neler yapmalı-
dırlar? Yoksa bir caddeye isminin verilmesi
yeterli mi görülmektedir?

Güzel Bursa (Pfalz D-III) Tayyaresi.

Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; “Güzel Bursa”

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayıp savaş halinin sona ermesini kabul eder. Antlaşmadan sonra ülke parça parça işgal edilmeye başlandığı gibi Yeşilköy Hava Meydanı da işgal güçlerinin denetimi altına girer. Türk havacıları zorlu bir dönem beklemektedir.

■ 8 Kasım 1919 tarihinde İngiliz ve Fransız hava birlikleri burada toplanmış olan Türk Tayyare Bölüklerinin uçuşlarını engeller ve meydanın derhal boşaltılmasını ister. Fransız hava birliği içeri-
sinde yer alan ve daha önce Osmanlı havacılığının islah edilmesi kapsamında 1914 yılı Mayıs ayında İstanbul'da görev almış olan De Mazey-
raç De Goy's'un aracılığı ile Yeşilköy'ün boşaltılması ge-
ciktirilmiştir. Ancak bir süre sonra İngilizlerin baskısı artar ve kışın bastırdığı bir zamanda istasyon boşaltıl-
mak zorunda kalınır.

Türk havacıları tayyare ve malzemelerini mavna ve kayıklarla karşı sahildeki Maltepe'ye götürürler. Yeşil-
köy'de bulunan 61 tayya-
reden ancak 45'i şimdiki Maltepe vapur iskelesinin hemen doğusunda, İdealte-
pe civarındaki düzlük saha-
ya ve depolara yerleştirilir.

Taşıma sırasında malzeme ve tayyarele-
rin birçoğu hasar görür. Maltepe Tayyare
İstasyonu'nda malzemeler birkaç küçük

binaya üst üste yığılır. Açık havada harap
kalmış, bakım ve onarımı yeterince ya-
pılamamış 31'i av, 3'ü eğitim ve 11'i keşif
olmak üzere 45 tayyareyle hava birliği ye-

BURSA ÜZERİNDEN ANADOLU'YA

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve
sonrasında 23 Nisan 1920'de Ankara Hü-
kümetinin kurulması havacılar üzerindeki
baskının daha da artmasına
sebebi olur. Anadolu'ya geç-
meleri kaçınılmaz olmuştur.
Bir kısmı Bursa üzerinden
Eskişehir ve oradan da
Konya'ya ulaşmayı başarır.
Bir kısmı ise, İstanbul'dan
Anadolu'ya geçişlerini,
Maltepe meydanında-
ki tayyareleri kaçırarak
gerçekleştirmeyi planlar.
Böylece İstanbul'dan kaçıp
Millî Mücadele Kuvvetlerine
katılacak, aynı zamanda da
ilerde çok ihtiyaç duyulacak
tayyareleri de Anadolu'ya
kazandıracaklardır.

İstasyonda bulunan 45 tay-
yarenin büyük bir bölümü
uçabilecek duruma getirilir.
Gizlilik içinde yürütülmeye
çalışılan kaçış planından
İngilizler'in haberi yoktur.

Maltepe'deki hangarlara doğru dürüst
nöbetçi bile koymamışlardır. Görevli birkaç
kişi de Türk'tür ve zaten gece yapılacak
kaçıştan haberleri vardır. Ama bu kısa

*"Bu hadiseden takriben bir hafta sonra yurdumuzun her noktasının işgali
gibi bir mütareke mukavelenamesi hükümlerine göre, hava istasyonumuz
da İngiliz ve Fransız hava kuvvetleri tarafından işgal ediliyordu. Bütün
tesisat arasından ilk zamanlarda bize küçük bir mahal terk edilerek
tayyarelerimizden bir kısmının kurulu kalmasına ve ara sıra antrenman
uçuşu yapmamıza müsaade edilmişti.*

*Bu feci akıbet ve esarete benzeyen müsaadeler nihayet iki ay kadar
devam edebilmiş, fakat işgal kuvvetleri kumandanlığı, bu müsaadeyi de
çok görerek Yeşilköy mıntikasından bütün teşkilatımızın kaldırılmasını
Harbiye Nezareti'nden istemişti. Bu resmi hicret pek acı oluyordu. Bütün
malzemenin perişan hali, acele tahliyenin hazin bir numunesi oldu. Koca
Hava Kuvvetlerinin eşyası, Anadolu yakasında Maltepe istasyonu civarına,
yalnız malzemenin muhafazası bakımından naklediliyordu. Artık Türk
havacılığı söndürülmüş, senelerin emekleriyle yetişmiş tayyarelerimiz derin
bir ümitsizliğe düşmüştü.*

*Daha ziyade tahammül edemeyeceğim bu hal karşısında, ben de havacılığa
veda etmişim fakat bu havacılık yolu öyle saran bir yol ki, insanın bu zevki
benimsedikten sonra, bir daha terk etmesine imkân olmuyordu."*

(Vecihi Hürkuş)

niden aktif hâle getirilmeğe çalışılacaktır.
Ancak istasyonda uçuş yapabilme imkânı
dahi yoktur.

meydandan tayyareleri uçurmak zordur. Pist çok kısa ve engellerle doludur.

Her şeye rağmen 1920 yılının Mayıs sonlarında kısa pistteki çukur ve tümsekleri onarmak için yaptıkları planı uygulamaya koyulurlar.

Yedek Teğmen Makinist Şakir Hazım (Ergökmen), meydanın düzeltilmesi için tayyarecilerden oluşan bir futbol takımı kurar. Takımın formalarını Vecihi Hürkuş'un annesi diker. Ve bir top bularak idmanlara başlarlar. Her vuruşlarında top ya bir çukura ya da bir tümseğe çarpar. Kuşkusuz ki böyle arızalı bir alanda top oynamanın imkânı yoktur! Tayyareciler tümsekleri düzeltip çukurları doldurarak tayyarelerin kalkacağı alanı hazır hale getirirler.

Kurtuluş Savaşının unutulmaz kahramanlarından Vecihi Hürkuş.

"Geçen pazartesi günü buraya karışık milletlerden bir tetkik komisyonu gelmişti. Bilmem nereden nem kapmışlar! Hemen hepsi de İngiliz ve Fransız tayyarecilerinden mürekkepti. Bütün pavyonları ve her yeri ayrı ayrı gezdiler. Hatta Fransız tayyarecisi senin (Vecihi Hürkuş) Nieuport hakkında uzun uzun sualler açtı, ben de kendisine Ruslardan ele geçirilen Moskova yapısı bir tayyare olduğunu söylemiştim. Daha sonra bu meydan kısmını gezdiler ve yine Fransız tayyarecisi meydanın neden tesviye edildiğini sordu. Ben hemen futbolcularımız için bir oyun sahası olarak tesviye edildiğini söyledim. İngiliz tayyarecisi söze karışarak, "Burada uçacak tayyarenin ancak bir sinek olması icap eder" suretindeki sözü, heyetin tetkikatını ikmal etti."

(Makinist Şakir Hazım)

Kaçış planı ancak gece şartlarında uygulanabilecektir. Faal olan tayyarelerden 1 adet iki kişilik ve 3 adet tek kişilik tayyare seçilir. 6/7 Haziran 1920 gecesi hazırlıklar tamamlandıktan sonra, gece saat 02.00 civarında tayyareler motorlarını çalıştırıp piste doğru ruleye başlarlar.

Tayyareci İsmail Zeki, Fokker ile uçuşa geçer fakat oldukça hızlı olan bu tayyarenin

kalkması için kısa meydan yeterli olmaz. İsmail Zeki tayyareyi pistin dışında zorla kaldırmak ister, fakat havada tutunamayarak civarda bulunan tombazlara çarparak parçalanır. Tayyareci İsmail Zeki ufak tefek yaralarla kurtulmuştur.

Havalanmak üzere hazırlanan diğer tayyare ise motorunda meydana gelen bir yangın sonucu kalkış yapmayı başaramaz.

Tayyareci Kazım, kendisinden önce kalkmaya çalışan ama başarılı olamayan iki tayyareye rağmen her ne pahasına olursa olsun şansını deneyecektir. Kullandığı Albatros D-III'le hiçbir zorlukla karşılaşmadan kalkışını gerçekleştirir ve yönünü Bursa'ya çevirerek meydandan uzaklaşmayı başarır. Tayyareci Kazım, Millî Kuvvetler'in halen kontrolü altındaki İznik civarına geldiğinde mecburi inişe geçer. Fakat telgraf tellerine takılır ve önceden tayyare inişi için hazırlanmamış alandaki bir hendeğe girer. Tayyareci Kazım'a bir şey olmaz ama Maltepe istasyonundan millî mücadeleye kazandırılmak istenen tayyare kullanılmaz haldedir.

Maltepe İstasyonundan hareket eden son tayyareyi ise Vecihi Hürkuş kullanmaktadır. Ancak AEG keşif tayyaresinin zaten dar olan rasıt bölümüne Şakir Hazım'ın eşi ve sivil makinist Eşref de binmek zorundadır. Üstelik tayyarenin boş yerlerine de üç kişinin eşyaları yerleştirilir. Kalkış ağırlığının

çok üzerinde olmasına rağmen havalandıran tayyarenin motoru çok geçmeden kesik homurtular çıkararak yere çakılır. Ateş alan tayyareden çıkan Vecihi Hürkuş, baygın haldeki makinist Eşref'i yaralı olarak dışarı çıkarır. Şakir Hazım'ın eşi Müzeyyen Hanım ise yara almadan kurtulur.

Gece tayyarelerle yapılan bu kaçış girişimi İstanbul'da büyük olay yaratır. Başbakan ve Savunma Bakanı Damat Ferit Paşa olayı aynı gün, bir raporla İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri temsilcisine bildirir.

İstanbul Hükümetinin yayın organı olan Peyami Sabah gazetesinde havacıları suçlayan, İttihat ve Terakki Partisi'ne üye oldukları ve bir an evvel tutuklanmaları gerektiğini belirten yazılar yayınlanır. Bu yazılardan tedirgin olan havacılar her an tutuklanabilecekleri endişesi içerisinde-dirler.

Bölük Komutanı Yzb. Fazıl gizli evrakları ve kasadaki paraları da alarak bir kısım astsubay ve erler ile birlikte Maltepe-Kartal yönünden kaçarak Adapazarı'na geçer.

Vecihi Hürkuş, Şakir Hazım, Emin Nihat (Sözeri), Muhsin (Alpagot), Hayrettin, Eşref, Rafet, Avni (Okar) ve İhya Beyler ise 15 Haziran 1920'de kılık değiştirerek, Selimiye kışlasından çıkarılan esirlerin arasına karışıp Harem iskelesinden küçük bir istimbotta binerler. İstimbotta Mudanya'ya oradan

da Bursa'ya geçerler. Burada tayyaresiyle İznik'e inen Tayyareci Kazım ile buluşurlar. Bursa'da yaralarını tedavi ettiren ve birkaç gün dinlenen tayyareciler aldıkları emir üzerine Eskişehir yolu ile Konya Tayyare İstasyonu'na ulaşırlar. Anadolu'ya kaçabilen pilot, rasit ve makinist havacılar Konya'da toplanmaya başlamışlardır.

Başbakan Damat Ferit Paşa'nın ihbarı üzerine Maltepe meydanındaki tesislerimiz 17 Haziran 1920 tarihinde İngiliz işgal kuvvetlerince bombalanır. Hangarın içinde bulunan tayyarelerle teçhizat ve malzeme tamamen parçalanır, hangar civarında bulunan diğer tayyareler de bombalarla tahrip edilir.

Bunun üzerine 28 Haziran 1920 tarihinde Damat Ferit Paşa'nın emri ile Osmanlı Devleti'nin son havacılık teşkilatı lağvedilir ve Osmanlı dönemi havacılığı sona erer.

"GÜZEL BURSA" TAYYARESİ

8 Temmuz 1920. Yunanlılar Bursa'ya girer. Batı Cephesi'nde ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı, Uşak ve Bursa bölgesindeki Türk kara birliklerini desteklemek için Uşak ve Eskişehir'e tayyare müfrezeleri gönderilmek istenmiş, nitelikli tayyare yokluğundan bu destek sağlanamamıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya geçebilen az sayıdaki havacı, Konya Tayyare İstasyonu'nda toplanır, ancak Konya Tayyare İstasyonu'ndaki tayyareler uçamayacak kadar kötü durumdadır. Bir avuç tayyareci gecelerini gündüze katarak tayyareleri tamire girerler. Ama yedek parça sıkıntısı işlerini daha

da zorlaştırır. Dönemin bez kaplı tayyarelerinin dış etkenlerden korunmasını sağlayan emaye yoktur. Patates, paça, yumurta akı gibi jelatinli maddeler kaynatılarak yapılan alaşımla tayyarelerin bezleri gerdirilmeye çalışılır. Bu alaşım ise içindeki eksik maddelerden dolayı kanat bezlerinin çürümmesine sebep olur ve yağmurda bezler sarkıp parçalanır. Benzin sıkıntısı da cabasıdır. Rusya ve İtalya'dan kaçırılarak at ve eşşek sırtında getirilen benzin o kadar azdır ki tayyareler ancak çok önemli durumlarda havalanırlar.

Konya Tayyare İstasyonu'nda hazırlanan tayyarelerden iki müfreze oluşturulur. Bu müfrezelerden birisi Temmuz 1920 sonlarında 3 av tayyaresini trenle Uşak'a taşıyarak göreve başlar. Diğer müfreze ise birkaç av ve bir keşif tayyaresi ile 22 Ağustos 1920'de Eskişehir'de göreve başlar.

Yüzbaşı Fazıl komutasında faaliyetlere başlayan Uşak'taki "Kartal Müfrezesi" Vecihi Hürkuş, Halil (Ziver), Behçet ve Hayrettin Beylerden oluşmaktadır. Yüzbaşı Fazıl'ın isteğiyle tayyare gövdesinin her iki yanına pençelerinde bomba taşıyan birer kartal çizilir. Bu müfreze Hava Kuvvetleri'nde amblem kullanan ilk uçuş birliği olur. Müfrezede; Albatros D-III, Aeg C-IV, Avro 504 ve Pfalz D-III tipi tayyareler bulunmaktadır.

Vecihi Hürkuş, Konya'da çalışır duruma getirdiği Pfalz D-III tipi tayyareyi Bursa'nın işgalinden sonra "Güzel Bursa" diye adlandırır. 15 Ağustos 1920'de 23. Tümen Komutanı Albay İzzettin Bey, Kartal Müfrezesine Kula - Alaşehir yöresinin keşfi emrini verir.

9 Temmuz 1920, Anadolu'ya geçen tayyareciler Bursa'da: Vecihi Hürkuş, Baş makinist Esref, Tayyareci Kâzım, Tayyareci İhya, Tayyareci Hayrettin, Tayyareci Şakir Hazım ve eşi.

Kurtuluş savaşının bu ilk hava görevini Vecihi Hürkuş "Güzel Bursa" ile yapacaktır. Saat 08'de havalanan "Güzel Bursa" yarım saat sonra Kula'ya varır. Burayı taradıktan sonra Alaşehir Ovası'na yönelir. Haziran ayından beri Yunan işgali altında bulunan Alaşehir'deki düşman birliklerine ait küçük kuvvetleri not alan Vecihi Hürkuş, istasyon civarındaki kalabalığı fark eder. Bu kalabalığı daha iyi görebilmek için alçalır. İstasyona yeni gelen bir tabur trenden

"Mevcut malzeme ve tayyareler çok değişik ve bakımsız bırakılmış olduğundan, bunların yeniden canlandırılması, hayli güç bir keyfiyetti. Fakat bizim ne intizamı düşünecek, ne de yeni teşkilat ile meşgul olacak zamanımız vardı. Bir an evvel iyi vaziyette bulunanları ayırmak, kısa bir zamanda hazırlamak ve millî ordunun yanında vazifeye koşmak mevkiinde idik. Aramızda ne vazife farkı, ne de bir işe kanıksamak vardı. Bütün arkadaşlarda birlikte ve coşkun bir emel ile İstiklal Savaşı'na biran evvel kavuşmak hırısı vardı.

Esasen şimdiye kadar gelen arkadaşlarımız az miktarda idi. Bu arkadaşlardan bir kısmını da ordu alarak muhtelif hizmetlere tayin ediyordu ki, o sene orduda zabıt çok azdı. Biz bu azlığa rağmen, iyi bir anlaşma ile işe başlamıştık. Diğer arkadaşlarım gibi, ben de bir tayyare ayırdım ve işe başladım. Pfalz. Bu tip tayyare umumi hatlarıyla benim zevkimi tatmin etmişti. Bir hafta en küçük bir istirahat ihtiyacı hissetmeden çalışmak suretiyle meydana getirdiğim bu tayyare, üzerindeki cazip renk ve hatlarıyla sevimli bir kuş halini almıştı. Artık uçuyordum. Heyecanlarım susmuş, uçmak ihtiyacım tatmin olmuştu."

(Vecihi Hürkuş)

Kurtuluş Savaşı esnasında Afyon Hangarı (Cihat Gürel Arşivi)

inmektedir. Vecihi Hürkuş, ardı ardına iki bombayı düşman kuvvetleri üzerine bırakır. Bu ani baskın karşısında düşman askerleri şaşkına döner. Bu şaşkınlıktan daha fazla yararlanmak isteyen Vecihi Hürkuş 50 metreye kadar alçalarak makineli tüfeğini boşaltmaya başlar. Yere o kadar yakındır ki korku içinde kaçan düşman askerlerini tek tek seçebilmektedir. Makineli tüfeğini boşaltarak üsse dönen Vecihi Hürkuş, "Güzel Bursa" ile gerçekleştirdikleri ve başarıyla geçen bu ilk görevi arkadaşlarına coşkuyla anlatır.

20 Ağustos 1920'de "Güzel Bursa" Simav bölgesinin keşfi için tekrar havalanır. Bu uçuşta Vecihi Hürkuş'a arkadaşı Halil Bey'de kendi tayyaresiyle eşlik edecektir. Simav bölgesinde iki kol halinde yapılan keşifte düşman birliklerine rastlamazlar. Yere inip raporlarını verdikten sonra kumandanlıktan gelen bir telgraf, düşman tayyarelerinin Simav Vadisi'nde denetimimiz altındaki bir alaylık çadırı ordugâha iki bomba attığı haberini bildirir. Bunun üzerine saat 18.00'de Vecihi Hürkuş tekrar havalanır. Demirci'de bulunan düşman birliğini ve birliğin yedek kuvvetlerini bom-

"Bu vaka sırasında, yani benim Uşak'ı terk ettiğim sıralarda, düşman çok büyük kuvvetlerle Uşak üzerine yüklenerek, hayli hırpalamış, henüz teşekkül halinde bulunan kuvvetlerimizi ricata mecbur etmiş. Bu haber geldiği zaman, ben çılgına dönmüştüm. Varlığımdan bir parça daha kopmuştu. İçim yanıyordu.

Tayyarem (Güzel Bursa) ne olmuştu? Derhal Afyon'a bir telgraf çekerek vaziyeti araştırdım. Çok geçmeden güzel bir cevap aldım ve sevindim. Henüz iznim bitmemişti, fakat harekâta kayıtsız kalamıyordum. Tekrar bir mektupla vaziyeti filo kumandanımızdan sordum. Kendisinden aldığım bir telgrafta bölüğün Afyon'a yerleştiğini ve şimdilik iltihaka lüzum olmadığını bildiriyordu."

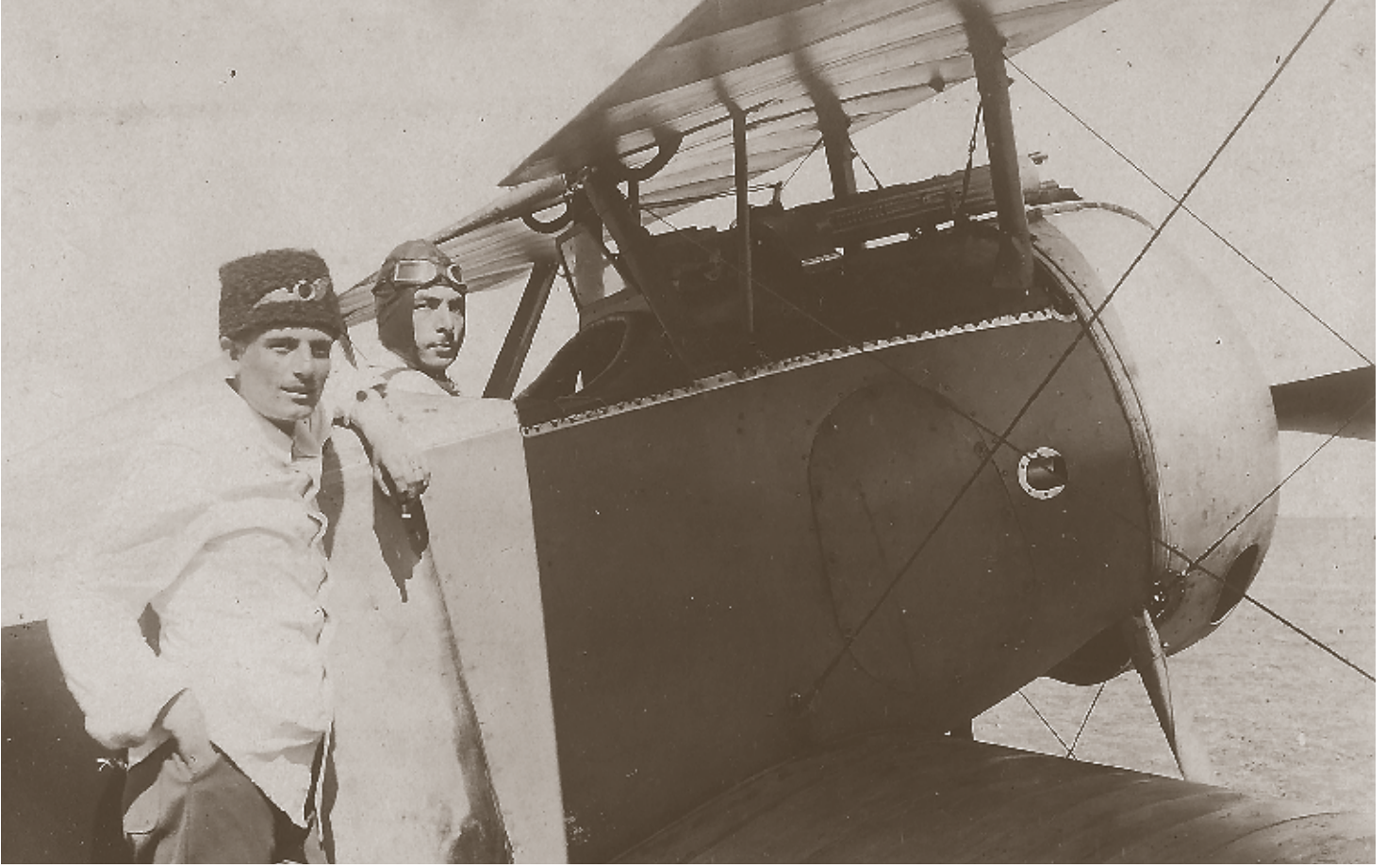
(Vecihi Hürkuş)

balır. Yere indiğinde arkadaşları yeni gelen bir telgraf yazısından heyecanla bahsediler: "Geç vakit Demirci mıntıkasında uçan bir tayyaremiz, yere sürünürcesine, düşmana bomba ve makineli tüfek ateşi ile hücum ederek, birçok noktalarda toplanları dağıtmış ve aynı zamanda kıtaları-mız üzerinde büyük bir tesir bırakmıştır."

21 Ağustos 1920 sabahı "Güzel Bursa", bir önceki akşam yapılan harekâtın tekrarı için Vecihi Hürkuş'la havalanır. Bu kez kendilerine Yüzbaşı Fazıl da eşlik edecektir. İki tayyarenin etkisi şüphesiz ki daha büyük olacaktır. 45 dakika sonra hedeflerine ulaşan tayyareciler yerde iki tarafın kıyasıya bir topçu düellosu ile karşılaşır. Tayyarecilerimiz iki koldan Yunan topçu mevzilerine bomba ve makineli tüfek atışında bulunurlar. Bu hücum sonrasında dağılan düşman birlikleri panik içerisinde kaçırlar. Yukarıda iki tayyareci neşe içinde onları seyretmektedir.

Vecihi Hürkuş, kısa bir süre içinde, 13 sorti daha yaparak 20 saatlik muharebe uçuşunu tamamlar. İstanbul'da bulunan yakınları İstanbul Hükümeti'nin rahat vermemesi

Tayyareci Halil Bey ve Vecihi Hürkuş, Nieuport 17 tayyaresi ile Yeşilköy Tayyare Meydanında, Ekim, 1918.

nedeniyle Eskişehir'e kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu haberle izinli olarak Uşak'tan Eskişehir'e gider. Uşak'tan ayrılmasını takip eden günlerde Yunan ordusu çok büyük kuvvetlerle Uşak üzerine yürüyerek 29 Ağustos 1920'de kenti işgal eder. Bunun üzerine Kartal Müfrezesi de elindeki tayyareleri trenle Afyon'a nakletmek zorunda kalmıştır.

BURSA ÜZERİNDE KEŞİF UÇUŞLARI

Eskişehir'de bulunan Vecihi Hürkuş, İngiliz ve Fransız tayyarelerinin attığı padişah ve şeyhülislamın fetvalarını gördükçe içi sızlar. Eskişehir bölüğüne ait tayyareler henüz hazır değildir. Tayyaresi "Güzel Bursa" ise Afyon'dadır. Oysa bu günlerde Uşak harekâtından sonra Bursa cephesinde bazı hareketler yapılmış ve bu mıntıkadaki düşman harekâtında değişiklikler sezilmiştir. İşte bu nedenle Batı Cephesi komutanlığı Bursa ve civarında keşif uçuşlarının yapılmasını ve Bursa üzerine bildiri dağıtılmasını ister. Fakat bölük tayyare ve malzeme

bakımından bu görevi yapacak durumda değildir. Bunun üzerine Vecihi Hürkuş, bölük kumandanına müracaat ederek izinli olmasına rağmen bu görevi yapmak istediğini bildirir. Batı Cephesi Komutanlığının 22 Ağustos 1920 tarihli emri ile 4 tayyarenin trenle Konya'dan Eskişehir'e sevk edilmesi bildirilir.

Tayyarelerin gelmesiyle birlikte 29 Ağustos 1920'de Üsteğmen Avni (Arıkök) ile Rasit

Teğmen Sıtkı (Tanman) DFW C-V tipi silahlı keşif tayyaresi ile Bursa'ya bildiri atmak üzere havalanır. Meydandan kalktıktan bir süre sonra tayyarelerin gövde ve kanat bezleri, iki gün önce yağın şiddetli yağmurların etkisiyle açılmaya ve dümen kısımlarındaki bezlerden bir kısmı koparak havada uçmaya başlar. Bunun üzerine meydana dönerek mecburi inişe geçen tayyare 150-200 metre yükseklikten dik bir açıyla

Güzel Bursa (Pfalz D-III) Tayyaresi önünde tayyarecilerimiz.

düşerek parçalanır. Büyük bir şans eseri Üsteğmen Avni ve Rasit Teğmen Sıtkı yaralı olarak kurtulurlar.

30 Ağustos 1920'de İnegöl - Bursa arasında Ümitalan Köyü civarındaki düşman kuvvetlerinin durum tespitinin yapılması ve havada hazırlanacak keşif raporunun, İnegöl'ün doğu ucunda, şehrin girişindeki tek bina olan Gazhane'nin bahçesine atmak üzere görevlendirilen keşif tayyaresi Eskişehir'den havalanır. Bozüyük üzerinden, karbüratöre giden benzin borusunun kırılmasından dolayı motoru duran tayyare süzülerek İnönü istasyonu civarına mecburi iniş yapar.

Bir gün sonra da diğer bir av tayyaresi meydan civarında pilotaj hatasından kırım geçirir. Üç gün üst üste meydana gelen bu kazalar üzerine, Batı Cephesi Komutanlığı, kazaların tamir hatasından meydana geldiğine hükmederek Konya Tayyare Meydan Komutanı Yüzbaşı Ahmet Nuri'yi görevden alarak yerine Yüzbaşı İsmail Hakkı'yı tayin eder.

Albatros tayyaresiyle 30 Ağustos 1920'de havalandıran Vecihi Hürkuş, Bozüyük Vadisi'ni aştıktan sonra, Pazarcık Yaylası'nın üzerinden İnegöl Ovası'na ulaşır. Oradan da Kestel tarafındaki cephe ve kıtaları notlarına alarak Yenişehir üzerinden dönüşe geçer. Keşif uçuşunu tamamlar ama yeni tayyaresinden pek memnun değildir: "Hususiyle altımdaki tayyaremin uçuş vaziyetleri de bana zevk vermiyordu. Bu tayyareyi Uşakta

bıraktığım Güzel Bursa adlı tayyaremlerle mukayese edersek, biri için hep, diğeri için hiç kelimelerinin anlamı üzerinde durmak ihtiyacını duyuyordum." Bu görevden sonra da Vecihi Hürkuş Eskişehir Bölüğüne nakledilir.

"GÜZEL BURSA" İLE SON GÖREV

Çerkez Ethem isyanını fırsat bilen Yunan ordusu, 6 Ocak 1921'de Bursa - Eskişehir ve Uşak-Afyon bölgelerinde ileri harekete geçer. Durumun ciddiyetini gören Cephe Komutanlığı, Ethem'e karşı Kütahya'da iki alaylı bir tümen ile bir süvari grubu bırakarak, geri kalan kuvvetleri süratle Batı Cephesine çeker ve İnönü'de mevzilenir.

Ocak 1921'dir. Yoğun sis nedeniyle sabah keşif uçuşu yapılamaz. Öğleden sonra ise "Güzel Bursa"sıyla havalandıran Vecihi Hürkuş, İnegöl, Pazarcık, Bozüyük civarlarında düşman kuvvetlerinin mevzilerini bombalayarak İnönü sırtlarına ulaşır. İnönü bölgesindeki Yunan siperlerini alçak irtifadan makineli tüfek ateşine tutar. Yaptığı keşif ve bombardımandan sonra notlarını iletmek üzere döndüğü sırada motor sesi kesilir. Süzülerek yere inmeyi başaran Vecihi Hürkuş, tayyaresinin birçok yerinde mermi izlerine rastlar. Bu arada müthiş bir ateş altındadır. Etrafında ince vızıltılar halinde mermiler uçuşur. Mermilerin iki taraftan da geldiğini görünce savaştan iki kuvvetin arasına indiğini anlar. O sırada bir ses işitir: "Tayyareci çabuk sırta atla."

Bu sese kulak vererek sırtı atlayarak ateş hattından uzaklaşır. Ama akli "Güzel Bursa"dadır. Tayyaresinin düşman eline geçmesini istemez. Son görevini yapmak üzere tekrar iki ateş arasında koşarak tayyaresine ulaşır. Benzin kapağını açar ve yaktığı kibriti akan benzine atar. Hafif bir dalga halinde yükselen alevler biraz sonra tayyareyi bütünüyle sarar. Tekrar iki ateş arasında cephe hattına doğru koşarak

siperlere ulaşır. Son görevini yerine getiren Vecihi Hürkuş, raporunu kumandanlığa iletmek üzere oradan uzaklaşırken "Güzel Bursa"dan yükselen alev ve dumanlar hala devam etmektedir.

Vecihi Hürkuş ve arkadaşları, Kurtuluş Savaşında Eskişehir Demiryolu tamirhane ve deposunda uçak onarımında. 21 Şubat 1921.

Aynı gün Vecihi Hürkuş, tekrar kavuştuğu tayyaresi "Güzel Bursa" ile havalandırarak düşmanın harekât sahasını inceler. Kestel taraflarında dar fakat ilerilerde İnegöl, Yenişehir, Bilecik hatlarında düşman hatlarının daha genişlemiş olduğunu görür.

Birinci İnönü Muharebeleri (6-11 Ocak 1921) adıyla anılan harekâtın en şiddetli günü 10

■ Ömer Kaptan

Muradiye Türbelerinde Kalemişi Kitabeler

Uhrevî sükûnetin mesajı bize nasıl ulaşır? Yalnızca güvercin bakışlı sessizlik mi bize bu mesajı ulaştırır? Yoksa bu mesajı daha dolaysız yollardan elde edebilmenin mümkünatı var mıdır? Bu soruları gören Bursa sevdalıları hemen Yakup Kadri ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dizelerine atıf yaptığını anlamışlardır. Öyle demiyor muydu Yakup Kadri Karaosmaoğlu: "Uhrevî sükûnetin ve uhrevî rahatın ne olduğunu bilmek isteyenler Bursa'da Muradiye Türbesi'ne gitsinler! Ölüm yalnız burada korkunç değildir."

■ Büyük edebiyatçımızın bu sözünü dinleyip yolumuzu Muradiye'ye düşürdüğümüzde uhrevî sükûnetin adeta çılgınlığını duyar gibi oluyoruz. Sükûnet ve çılgılık. Birbirine ne kadar zıt gibi değil mi? Ama burada değil. Peki mesaj? Sükûnetin mesajını yalnızca bu türbelerdeki mimari ve manevi atmosferden mi elde edebiliyoruz? Yoksa bu sekine hissiyatını alabilmemiz için bu türbeleri bina edenler bize kestirme yollardan hikmetli öğretilerle mesajı ulaştırıyorlar mı? Muradiye tür-

belerindeki yazıları incelediğimizde bu sorulara evet cevabını verebiliyoruz. Türbelerdeki kalemişi süslemelerin arasındaki dini içerikli kitabeler bize ötelere mesaj taşıyarak fenâ-bekâ karşılaştırmalarını en etkileyici ifadelerle sunuyorlar. Fani olanla baki olan arasındaki farkı, kıymetli ve kıymetsiz arasındaki çizgiyi en ince ifadelerle önümüze koyuyorlar. Gelin en batıdaki türbeden başlayarak doğuya doğru bu türbe yazılarından birlikte nasiplenmeye çalışalım.¹

¹ Bu yazıdaki kitabeler, Muradiye türbelerindeki kalem işi süslemelerin içinde yazılan kitabeler olup, inşa ve onarım kitabeleri yazının hacmi gereği dahil edilmemiştir. İlave olarak da şehzade Mustafa türbesindeki çini üzerindeki yazılar dahil edilmiştir.

ŞİRİN HATUN TÜRBESİ

Muradiye türbelerinin kuzey batı istikame-
tinde bulunan Şirin Hatun türbesi zengin
kalem işi süslemeleri ve kitabeleriyle ilgi
çeker.

Türbeye daha girişte karşı duvarda bizi
karşılayan ilk görüntü, belki de mezarlıkla-
ra en çok yakışan ayeti kerimenin görün-
tüsüdür: **"Kullu men aleyhâ fân, ve yebkâ
vechu rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm"** Her
şey fanidir, yok olacaktır. Yalnızca celal
ve ikram sahibi olan rabbinin zatı baki
kalacaktır.

"Zül celal" kısmının üstte kufi ile yazıla-
rak çok güzel bir müsenna istifin oluştu-
rulduğu bu yazı, bize burada yatan hayır
sahiplerinin herkes gibi yok olduğunu, fani
olduklarını hatırlatır. Ölümün hatırlatıldığı
bu ayetten sonra başımızı sağa çevirir çe-
virmez de duvarda büyük bir madalyonun
içinde yazılmış **"Yâ Tevvâb"** yazıları il-
gimizi çeker. Defalarca yazılmış ve bir daire oluş-
turulmuştur. 'Defalarca tövbeler olsun' der
gibidir bu yazı. Bu fani hayatta işlediğimiz
onlarca kusur için Allah'ın **"tevvab"** ismine
sığınabileceğimiz bize burada ihtar edilir.

Başımızı mihraba doğru çevirdiğimizde ise
mihrabın hemen üzerinde zarif bir şekilde
bırakılmış bir **"Kelime-i tevhîd"** dikkat
çeker. Mavi zemin üzerinde beyaz sülüs ya-
zıyla **"Lâ ilâhe illallah"** yazarken üzerinde
kırmızı bir kufi yazıyla yazılmış **"Muham-
medün rasulullah"** ifadesi onu delip geçer.
Allah lafzı en üsttedir.

Tüm bu yazıların üzerinde kare planlı
türbenin dört yanını baştanbaşa dolaşan
kırmızı zemin üzerinde **"Âyet'el-Kür-
sî"** sülüs yazıyla yazılmışken, aynı zemin
üzerinde kufi yazıyla da **"Fatihâ"** suresi
yazılmıştır. Kubbenin alt başlangıcında
siyah kuşak üzerinde beyaz kufi yazılarla
"Esmâ'ül-hüsnâ"dan Allahın güzel isimleri
yazılmışken bu kuşağın altındaki pandan-
tiflerde kırmızı zemin üzerinde ise Allahın
"El-hayy, El-kayyûm, El-kâbid, El-bâsıt,

El-hâfız, El-bâ'is, El-mümî't" gibi isimleri
özellikle ölümle ve dirilişle alakalı oldukları
için belirgin biçimde sarkıtılmışlardır.

Türbenin giriş kapısı üzerinde ise kilit
taşında mermer üzerine türbede mezarı
bulunan **"Ayn'ı şah sultan"** ismi yazılmış-
tır. Ayn'ı şah sultanın lahtının üzerinde
baş kısmında yine mermere **"Allah bâkî"**
ifadesi yazılmıştır.

GÜLRUH SULTAN TÜRBESİ

Şirin Hatun Türbesi'nin yanında bulunan bu türbeye daha girerken kapı kemerinin kilit taşı üzerinde siyah renkle mermer üzerine yazılan yazı bize bu türbede kimlerin yattığını haber verir: "**Gülruh sultan ve sâir**" Gülruh sultan ve diğerleri. Kilit taşlarında mermer üzerine yazılan bu yazıların karakterleri, yazının türbe içindeki diğer kalemî yazılar gibi 16. yüzyıla kadar gidemeyeceğini, muhtemelen 19. yüzyıldaki restorasyonda yazıldıklarını gösteriyor. Harfler oldukça düzgün ve gelişmiş.

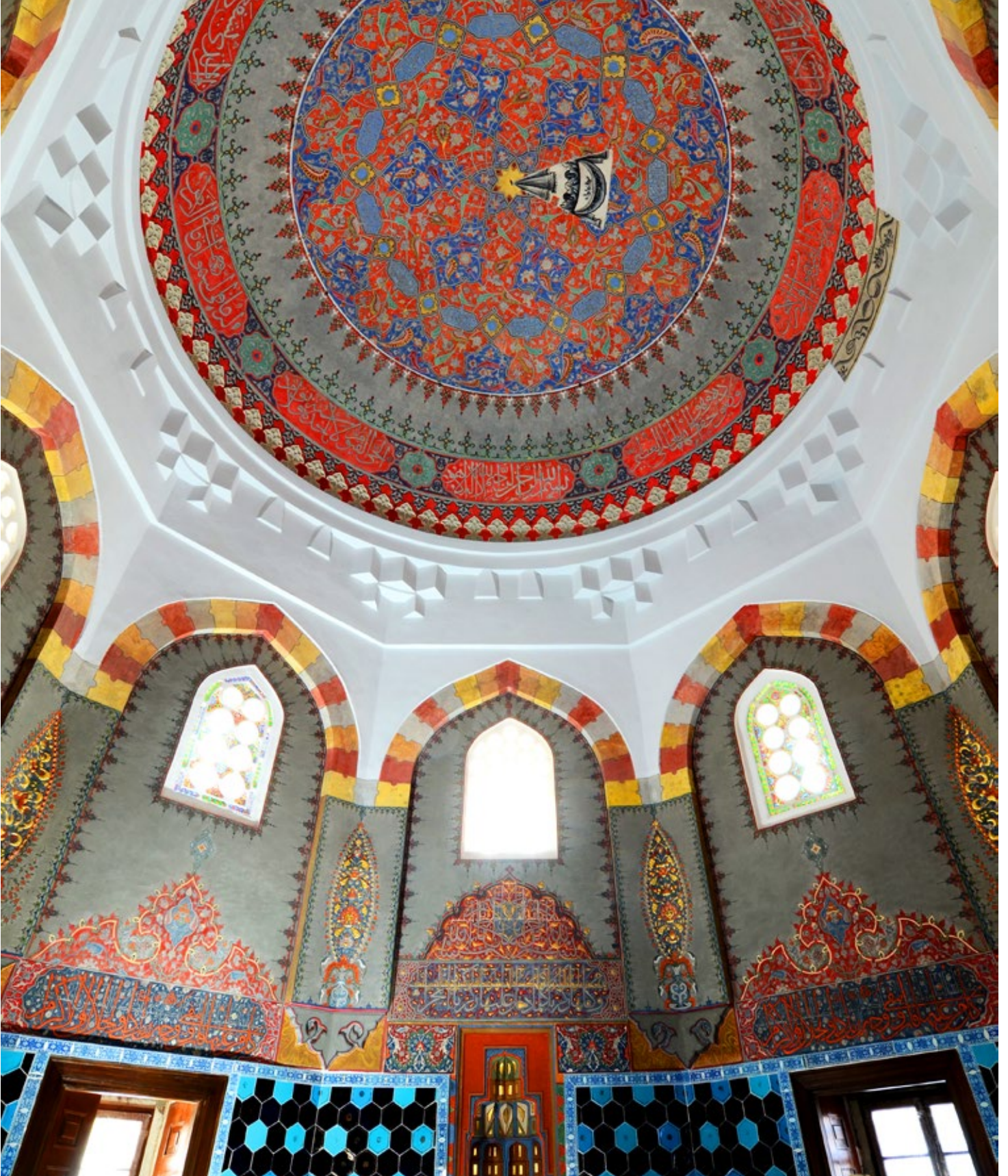
Türbeye girer girmez başımızı kaldırdığımızda kubbe içi süslemeler arasında bir yazı silsilesi görülüyor. Kalemî süslemelerin renk cümbüşünde yeşil zemin üzerinden bize sekiz defa göz kırpan yazı şeridi "**Kelime-i tevhîd**" ibareleridir. Kubbe kasnağında siyah zemin üzerinde "**Es-mâ'ül-hüsnâ**" yazılmışken, onların da devamında pencere ve mukarnasların hemen altına denk gelen yazı şeridi "Âyet'el-Kürsî" yazısıdır.²

Gelelim bu türbedeki en ilginç yazılara. Türbeyi dolaşan Âyet'el-Kürsî yazısından aşağı doğru hem kandil biçiminde hem de madalyon biçiminde şekiller sarkmıştır. Bu şekillerin içinde önemli yazılar vardır. Sarı renkli madalyonların içinde kufi yazıyla "**Ya Allah, Ya Muhammed**" yazılmışken kandil şekillerinin içinde ise "şâkile" ayeti yazılıdır. "**Kul küllün ya'melu alâ şâkiletihi**" De ki: 'Herkes yaratılışına göre davranır (İsra-84). Herkes mizaç ve meşrebine göre kendisine yakışanı yapar. Aslında bu ayet bir teslimiyet çağrısıdır. Bir mezarlıkta yazılmasının sebebi de bu olsa gerektir. Yani 'ey ziyaretçi, hayatın debdebesi içinde seni üzen, kötü davranan ya da kıran kimse-ler olacaktır fakat herkes bir gün bu fani âlemi terk edip buradaki gibi ebedi istirahatgâha ulaşacak. Sen her şeye rağmen müsterih ol' mesajı burada veriliyor gibidir.

² Besmele-i şerifin üzerindeki kufi yazı okunamamıştır.

řEHZADE MAHMUT TRBESİ

Bu türbedeki en dikkat çekici yazılar pencerelerin üzerinde defalarca yazılmış olan Rahman suresinin 26. ayetleridir. Bir mezarlığa en çok yakışan fenâ-bekâ karşılaştırması burada da vardır: **"Kullu men aleyhâ fân ve yebkâ vechu rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm"**. Bu ifadeler farklı renklerle çini kaplamanın bittiği yerden itibaren pencere üzerlerine yerleştirilmiştir. Daha önce diğer türbelerde damla şeklindeki bir istifle gördüğümüz bu ayet bu defa düz bir yazıyla yazılmış, üzerine de diğer türbelerde bulunmayan şu kufi yazı eklenmiştir. **"Sadekallâhü'l-'azîm ve belleğâ Rasûlühü'l-Kerîm. Ve nahnü 'alâ zâlike mineş-şâhidîn, El hamdü lillâhi vahdeh"** (Yüce olan Allah şüphesiz doğru söyledi. Onu değerli resul bize ulaştırdı. Biz de bu duruma şahit olanlarız. Hamd yalnızca Allah'adır.)

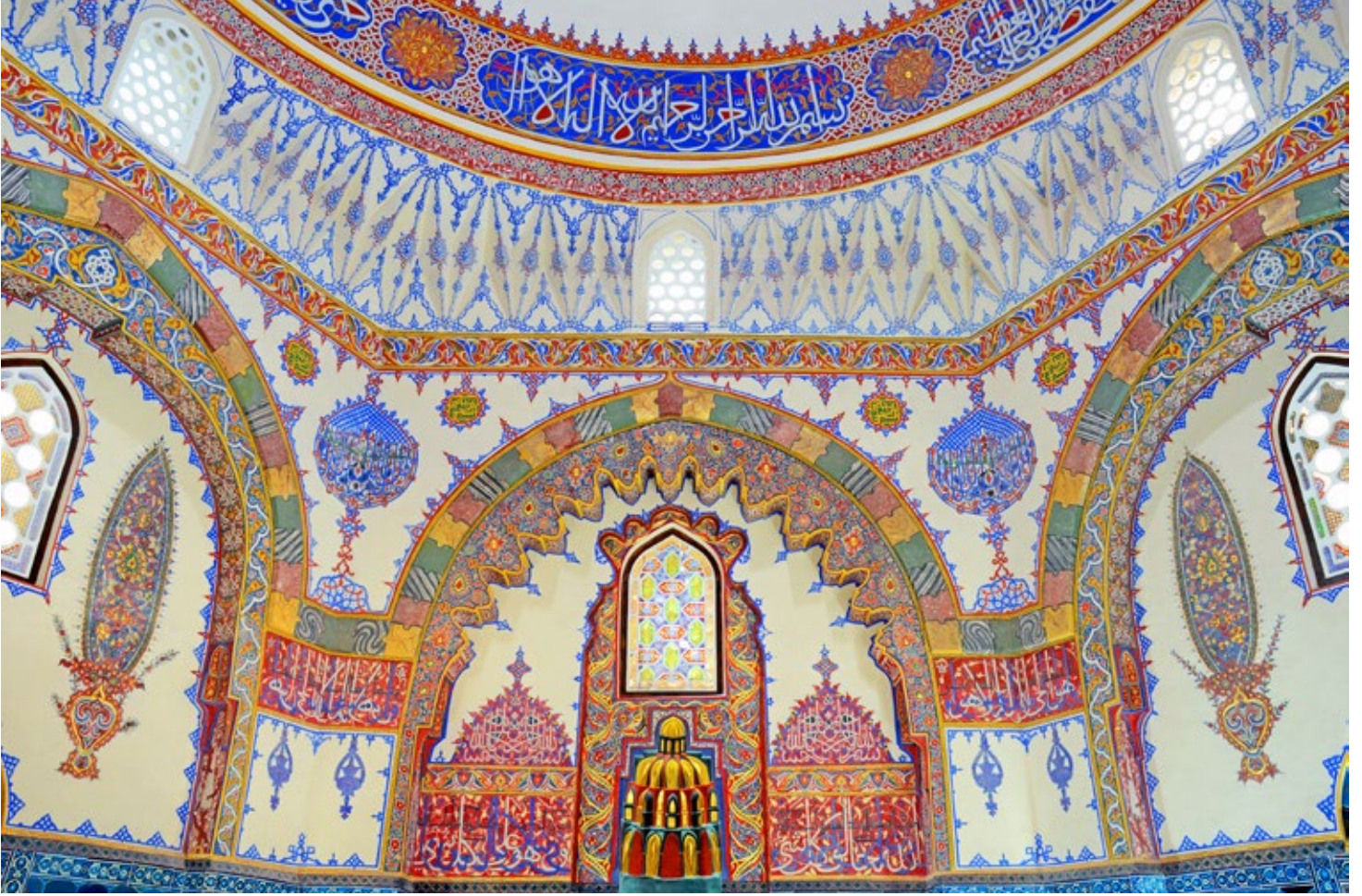
En az bu ayetler kadar türbenin mihrab üstü yazıları da ilgi çekicidir. Altın varak kaplamalarla yazılmış yazılar göz alıcıdır. Meşhur mihrap ayeti önce sülüs yazıyla **"Kulle mâ dehalâ aleyhâ zekeriyyal mihrâb"** kısmına kadar beyaz sülüsle yazılmış, hemen üzerine ise kufi yazıyla altın varaklarla **"vecede indehâ rızkân, kâle yâ meryemu ennâ leki hâzâ kâlet huve min indillâh, innallâhe yezuku men yeşâu bi gayri hisâb"** (Zekeriyya, onun yanına, mâbede/ mihraba her girişinde orada bir rızık bulur ve «Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?» der; o da: Bu, Allah tarafından. Allah, dilediğine sayısız rızık verir, derdi. Ali İmran 37)

Bu mihrab ayetinin hemen üzerinde müsenna/simetrik biçimde yazılmış **"Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm"** ibareleri ve onların üzerinde kufi harflerle yazılmış **"E'uzü billâhi mineş-şeytani'r-racîm"** ifadeleri yazı bütünlüğüne ayrı bir güzellik katmıştır.

Başımızı kubbeye çevirip gözlerimizi renklerin güzelliğinden ayırabilirsek arada şu yazıların yazdığını da görebiliriz. Kubbe içi kalemî süslemeleri arasında on iki defa mavi zeminde yazılmış yazı **"Sultan Mahmud han, Aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân"** ibareleridir. Bu türbede yatan zat bize söylenmiş ve "rahmet ve bağışlama onun üzerine olsun" duası yapılmıştır. Kubbe kasnağına doğru inerken kırmızı zeminde ise farklı bölümlerle **"Ayat'el-kürsî"** parça parça yazılmıştır.

CEM SULTAN TÜRBESİ

Cem Sultan Türbesi, kalemîşi süslemele-riyle olduğu gibi yazılarıyla da en zengin Muradiye türbesidir. Yazıların verdiği mesajlar ise hiç birinin rastgele seçilmediğini, özenle tercih edildiklerini gösterir. Örneğin türbeye girer girmez kubbe kasnaklarının altında mavi renkle yazılmış ve bir şamdan görüntüsü verilmiş olan şekillerde **"Kul-il-lâhumme mâlik'el-mulki tû'ti'l-mulke men teşâu"** yazılması tamamen burada yatan şehzadelerle alakalıdır. Osmanlı tahtına çok yakın bulundukları halde saltanatı/mülkü bir türlü elde edememiş olan bu şehzadeler için "De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin." Ayeti özenle seçilip yazılmıştır. İlk bakışta bu yazının Cem Sultan için yazıldığı zannedilse de başımızı yukarı çevirip türbenin kubbesine baktığımızda, yazılarda bu türbenin asıl sahibini görürüz. Rumi ve hatayı motiflerin arasında kartuşlarda siyah zemin üzerine beyaz yazıyla **"Sultan Mustafa"**, bir metre kadar altlarında da bu

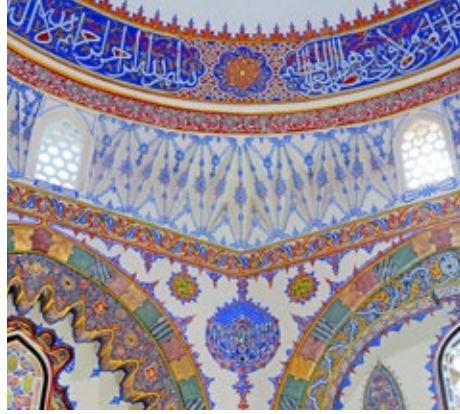
defa altın varak kaplamayla **"rahimehul-lah"**³ ifadeleri bu türbenin Cem Sultan gömülmezden evvel Fatih Sultan Mehmet'in diğer oğlu şehzade Mustafa için yapıldığını bize hatırlatır.

Kubbe eteğinde yine gelenek bozulmamış ve kuşak boyunca sülüs yazıyla **"Ayet'el-kürsî"** yazılmıştır. Ancak bu defa bir farklılıkla sülüs yazının üzerinde kırmızı kufi yazı ile Bakara suresinin 257. ayeti yazılmıştır: **"Allâhu velîyyullezîne âmenû, yuhricuhum min'ez-zulumâti ilâ'n-nûr vellezîne keferû evliyâuhum'ut-tâgûtu yuhricûnehum min'en-nûri ilâ'z-zulumât, ulâike ashâbu'n-nâr, hum fîhâ hâlidûn.** (Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâgûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara sürükleyip çıkarır.) Bu Ayet'el-kürsî kuşağının altındaki daha küçük kuşak ise kırmızı zemin üzerine beyaz kufi yazıyla **Esmâ'ül-hüsnâ**'nın yazıldığı şerittir.

³ 'ha' harfinin üstündeki cezm'den dolayı "rahmetullah" şeklinde de okunabilir. Ama anlamca bu okuyuş daha uygundur.

Kubbe kasnağındaki Türk üçgenlerinden aşağıya doğru sarkıtılmış olan sarı renkli madalyonlarda kufi yazıyla **"Bismillâ-hi'r-Rahmâni'r-Rahîm"** yazılmıştır. Bu madalyonlar da türbenin tüm duvarlarını dolamıştır.

Burası bir türbe olduğu için yatan fanilerin aksine Allah'ın **"Hayy"** daima canlı ve diri olduğu Cem Sultan Türbesi'nde bize yeniden hatırlatılır. Mihrabın iki yanında kemerlerin alt başlangıcındaki yazı şöyledir: **"Huvel hayyu lâ ilâhe illâ huve, fed'ûhu muhlisîne lehud dîn"** bu ayetin (mümin 65) ilk yarısı sağdan sola beyaz bir yazıyla yazılmışken ikinci yarısı soldan sağa mavi sülüsle yazılmıştır. Kemerler arasındaki diğer yazılarda da aynı ayet (mümin 65) yazılmış olmakla birlikte bu defa ilk kısmı mavi ikinci kısmı sağdan sola beyaz yazıyla yazılmış ve farklı istifler oluşturulmuştur. Kemerler arasında bu yazılarla birlikte "ke-

lime-i tevhid" ibareleri sağdan sola beyaz yazıyla **"Lâ ilâhe illallah"** ve soldan sağa mavi sülüsle **"Muhammedün rasulullah"** şeklinde yazılmışlardır. Üstlerindeki kufi yazıda peygamberimize salavat **"Alla-humme salli alâ muhammedin ve ala âli Muhammed"** şeklinde yazılmıştır.

Türbenin göz kamaştırıcı mihrabı da altın varak kaplı kalem işi süsleriyle önemli yazıları ihtiva eder. Mihrabın iki yanında alınlık içinde **"Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm"** ibareleri müsennâ olarak yazılmış, altların da da beyaz ve mavi sülüs yazıyla **"Allahu hâliku külli şey ve hüve âlâ külli şey"** (Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyin üzerindedir.) ibareleri sağlı sollu yazılmışlardır. Bu sülüs yazıların üzerinde ise kufi lacivert yazıyla **"Lehû mekâlîdu's-semâvâti vel ard, vellezîne keferû bi âyâtillâhi ulâike humul hâsirûn"** ayeti (zümer 63) yazılmıştır.

Zemindeki pencerelerin üzerinde çini kaplamanın bittiği yerde kırmızı zemin üzerine beyaz kufi yazıyla **"El-hamdu lillah"** ifadeleri daire oluşturacak şekilde tüm pencerelerin üzerinde ve giriş kapısı üzerinde yazılmıştır.

ŞEHZADE AHMET TÜRBEŞİ

Muradiye türbelerine girdiğimizde bizi solda ilk karşılayan türbe Şehzade Ahmet türbesidir. Şehzade Ahmet Türbesi Muradiye'deki diğer türbelere nazaran daha az kitabe ihtiva eden bir türbedir. İçeriye girdiğimizde pencerelerin üzerindeki celi sülüs yazılar hemen dikkat çeker. Yaklaşık iki buçuk metre yükseklikte çini kaplamaların bittiği noktadan itibaren mihrabın sol tarafından kırmızı zemin üzerine beyaz Besmele-i şerifle **"Ayet'el-kürsî"**'nin⁵ başladığı görülür. Ayet'el-kürsî bittikten sonra son kartuşta **"Sadekallâhü'l-'azîm ve belleğa Rasûlühü'l-Kerîm."** ifadeleri yazılmıştır. Sülüs yazının üzerinde kufi yazıyla da **"Fatiha"**⁶ Suresi yazılmış ve o da **"Ve nahnü 'alâ zâlike mineş-şâhidîn, vel hamdü lillâhi rabbî'l-âlemîn"** ifadeyle bitirilmiştir. Bu ifadeler "Yüce olan Allah şüphesiz doğru söyledi. Onu değerli resul bize ulaştırdı. Biz de bu duruma şahit olanlarız. Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'adır" anlamlarına gelmektedirler.

Şehzade Ahmet türbesindeki en ilginç yazı ise mihrab üstü yazısıdır. Osmanlı geleneğinde mihrabların üstüne Kurani kerimde mihrab kelimesinin geçtiği ayetler yazılmaktaydı. Bunların en meşhuru da

Ali İmran suresinin 37. Ayetidir. Ancak az sonra vereceğimiz üzere bu ayette geçen mihrab kelimesi belirgin bir şekilde dursun diye Osmanlı cami mihrablarında genellikle bu ayet yarım bırakılır: **"Kullemâ de hale aleyhâ zekeriyyal mihrâb"** anlam da şu şekilde yarım kalmıştır: "Zekeriyya mihraba her girdiğinde". Bu ayetteki cümleyi tamamlayan ibare pek çok kez yazılmasa da Şehzade Ahmet türbesinde devamı da yazılmış ve anlam tamamlanmıştır: **"vecede indehâ rızkân, kâle yâ meryemu ennâ leki hâzâ"** (Meryem'in yanında yiyecekler bulurdu ve Ey Meryem bunlar sana nereden geliyor derdi.) İlginçtir ki Muradiye'nin diğer türbelerinde de geleneğe muhalif olarak bu ayet yarım bırakılmamış ve devamı da yazılarak anlam tamamlanmıştır. (bknz: Şehzade Mahmut, Hüma Hatun türbeleri)

Şehzade Ahmet türbe mihrabında yazının bu kadar girift ve karmaşık görünmesinin sebebi, mezkur ayetin ilk kısmının mihrab kelimesine kadar sağdan sola, geriye kalanın ise soldan sağa yazılması ve farklı bir istif oluşturmalarıdır. Aynı zamanda ayetin ön kısmındaki **"ve keffelehâ zekeriyya"** (zekeriyya onun bakımını üstlendi) ibaresi de burada yazılmıştır.

5 "Allahu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyul kayyûm. Lâ te'huzuhû sinetun velâ nevm. Lehu mâ fîssemâvâti vemâ fî'l-ard. Menzellezî yesfeu indehû illâ biiznih. Ya'lemu mâ beyne eydihim vemâ hafefum velâ yuhitûne bişey'in min ilmihi illâ bimâ şâe, vesia kursiyuhu's-semâvâti ve'l-ard. Velâ yeuduhû hıfzuhumâ vehuve'l-âliyyu'l-azîm"

6 Elhamdu lillâhi rabbî'l-âlemin, Er-rahman'ir-rahîm, Maliki yevm'id-dîn, İyyâke ne'budu ve İyyâke neste'in, İhdine's-sıra't'el-mustekîm, Sıra'tellezine en'ente 'aleyhim, Gayr'il-meğdûbi 'aleyhim veleddâllîn.

ŞEHZADE MUSTAFA TÜRBESİ

Şehzade Mustafa Türbesi'ndeki en dikkat çekici dekorasyon malzemesi şüphesiz ki 16. yüzyıla ait İznik çinileridir. Türbe içindeki yazı şeridi de bu çini kuşağının hemen üzerinde yer alır. Lacivert zemin üzerine beyaz yazıyla yazılmış olan yazı şeridi giriş kapısının sağ tarafından başlar. İlk yazı **Ayet'el-kürsî**'dir. Ayet'el-kürsî'nin bitişinden sonra ise Besmele-i şerif ile birlikte **Esmâ'ül-hüsna** isimleri yazılmıştır.⁴ Allah'ın isimleri şu ibarelerle sona ermiştir; **"Leyse kemislihî şey'ün ve hüve's-se-mî'ul-basîr, Hasbünallahü ve ni'mel-vekîl**

ni'mel-Mevlâ ve ni'men-nasîr, gufrâneke Rabbena ve ileyk'el-masîr" (Onun gibi hiçbir şey yoktur. O iştir, görendir. Allah bize yeter, o ne güzel vekildir. Ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır. Ey rabbimiz bizi bağışla, dönüşümüz sanadır)

Esmâ'ül-hüsna isimlerinin bittiği noktadan itibaren türbe ve mezarlıklarda görmeye alışkın olduğumuz ahirete yönelik mesajlar veren peygamberimizin şu hadisleri aynı şerit üzerine yazılmışlardır: **"Kale'n-nebiyyu sallalâhu aleyhi ve sel-**

lem, Ed'dünyâ mezraatü'l-Ahireh" (Dünya ahretin tarlasıdır.) Bu dünyada ne ekersen ahrette onu biçersin. **"Kale'n-nebiyyu sallalâhu aleyhi ve sellem, El-mü'minûne la yemütûn bel yünkalûne min dari'l-fena ila daril-beka."** (Müminler ölmezler, bilakis fena aleminden beka alemine nakl olunurlar.) Son kartuştaki yazıda ise **"El-mevtû ke'sün küllü'n-nasî şâribüh, Ve'l-kabrü bâbün küllün nâsî dâhilühü."** (Ölüm eninde sonunda herkesin içtiği bir kâsedir. Kabir de eninde sonunda herkesin girdiği bir kapıdır.)

4 Hüve'l-lâhu'l-lezî Lâ ilâhe illâ hüve'r-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bâri', el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Âlîm, el-Kâbid, el-Bâsîr, er-Râfî, el-Muiz, el-Müzîl, es-Semî', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Lâtîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gaffûr, eş-Şekûr, el-Âliy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukîr, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsî', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâsî, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavîyy, el-Metîn, el-Veliyy, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübâdî, el-Muîd, el-Muhyî, el-Mümîr, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcîd, el-Mâcîd, el-Vâhid, el-Ehad, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddîm, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhîr, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Müteâli, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntakim, el-Afvûv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksit, el-Câmi', el-Ganiyy, el-Muğni, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfî', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî', el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.

MÜKRİME HATUN TÜRBESİ

Mükrime Hatun Türbesi'nde, Şirin Hatun Türbesi'ne çok benzeyen kalem işi süslemeler ve yazılar yer alır. Girişte tam karşıda yine **Rahman** suresinin 26. ayeti aynı istifle yer alırken sağ duvarda bu defa madyonda "ya tevvâb" yerine "**yâ Rezzak ve yâ vehhâb**" isimleri altışar defa yazılmıştır. Türbenin tüm duvarlarını dolaşan kırmızı zemin üzerinde "**Ayet'el-kürsî**" yazısı da üzerindeki "**Fâti'hâ**" suresiyle birlikte burada da yer almaktadır.

Bu türbeye özel olan yazı ise mihrabın üzerindeki Ali İmran suresinin 18. ayetidir. Bu defa mihrab üstünde diğer türbelerde olduğu gibi meşhur mihrab ayeti (Ali İmran 37) yazılmamış onun yerine mihraplarda pek kullanılmayan bir ayet yer almıştır: "**Şehidallâhu ennehu lâ ilâhe illâ huve,**

vel melâiketu" kısmı beyaz sülüs yazıyla büyük olarak ve devamı yeşil kufi yazıyla "**ve ulûl ilmi kâimen bil kıst, lâ ilâhe illâ huvel azîzul hakîm.**" (Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh

yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.) ayetin üzerinde mihrab süslemelerinin bittiği noktada ise bir damla şekli içinde kufi yazıyla "**huve'llâh, lâ ilâhe illallah**" ibareleri yazılmıştır.

HÜMA HATUN TÜRBESİ

Hüma hatun türbesinde kalem işi kitabeler yalnızca mihrapta bulunmaktadır. Mihrabın üzerinde meşhur mihrap ayeti yine yarım bırakılmadan mihrab kelimesinden sonraki tamamıyla yazılmıştır "**Kullemâ dehaile aleyhâ zekeriyyal mihrâb vecede indehâ rızkân, kâle yâ meryemu ennâ leki hâzâ**"

Mihrap ayetinin üstünde ise diğer türbelerde olmayan bir yazı, Hz. Ali'nin bir sözü buraya yazılmıştır. İki kartuştan oluşan yazının sağ kısmında "**Min kelâmi Aliyyin kerramallahu Vecch**" (Hz. Ali'nin sözlerinden – Allah yüzünü ak etsin-)

Sol tarafta ise "**La tekun mimmen yer-cu'l-ahirete bi gayri amelin**" yazılmıştır. Yani "(iyi) amel sahibi olmadan ahirete umut besleyenlerden olma"⁷

Yine bir türbe yazısı olduğundan ahiret vurgusu bu sözle yapılmıştır.

Sultan 2. Murat Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Ebe Hatun Türbesi ve Saraylılar Türbesinde kalem işi süslemeler arası kitabelere rastlanmamıştır.

⁷ Yazının bu ikinci kısmı kötü bir şekilde yazıldığından ve harfler yanlış kullanıldığından okumakta güçlük çektim. Danıştığım hocalarım Olcay Kocatürk ve Murat Sülün de bu şekilde okumanın en uygun olacağını söylediler.

■ Ahmet Ö. Erdönmez

Fotoğraflar: Saffet YILMAZ

Avusturya

Dünya Tarihi Kentler Birliği toplantısı nedeniyle geçtiğimiz aylarda Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni temsilen Avusturya'ya gittik. Bu teşkilatın bünyesinde Bursa'nın önemli bir yeri olduğunu söylemek isterim. Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni temsilen gittiğimiz toplantıda şehrimizin tarihi ve turistik değerlerini anlatan bir de sunum yaptık.

■ Uluslararası birliklerin içinde yer almak, ülkeyi ve şehri orada temsil etmek şehrin tanıtımı açısından çok önemli. Toplantılarda özellikle ilk dönemlerde Bursa'nın nerede olduğunu bilmeyen birçok ülke temsilcileri gördük. Bu nedenle uluslararası birliklere üye olmak, orada ülkeni ve şehrinin tanıtımının çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Uluslararası toplantılara katıldığımızda ikili sohbetlerde dikkatimi çeken bir konu oldu. Türkiye televizyonlarında yayınlanan dizilerin birçok ülkede izlendiğini gördüm. Örneğin; Muhteşem Yüzyıl, Diriliş, Kurtlar Vadisi ve diğer aşk konulu dizilerin çok ilgi gördüğünü tespit ettim. Televizyon dizilerinin ülke tanıtımında bu kadar etkili olduğunu düşünmemiştim. Özellikle bu konunun üzerinde ülke olarak durmamızın tanıtım açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Türk Hava Yolları'nın çok başarılı bir uçuşu ile Avusturya'nın Salzburg Kenti'ne vardık. Salzburg, Avusturya'nın en güzel ve tarihi eserleri en iyi korunmuş şehirlerinden biri. Şehrin merkezinde Ortaçağ'dan kalmış bir kale var. Kale iyi korunmuş ve başarılı bir restorasyon geçirmiş. Kaleyı gezerken dikkatimi çeken en önemli şey, eserin her metrekaresini değerlendirmişler. Kale içinde şehir müzesi, kuklalar müzesi, silahlar müzesi, mutfak müzesini görebiliyorsunuz. Tabii ki bahçesinde sosyal donatı alanları, hediyelik eşya dükkanları da var. Her taraf turist kayıyor. İyi korunmuş, iyi işletiliyor.

Şehrin merkezinde gezerken Mozart'ın doğduğu evi görmeden geçmeyin. Düzenli caddeler, bakımlı binalar, iyi planlanmış yollar ve tertemiz bir şehir görüyorsunuz. Trafik probleminiz yok. Şehir merkezindeki eski saraylar çok iyi korunmuş, bahçe düzenlemeleri görülmeye değer. Salzburg şehrini bütünü ile ele aldığınız zaman düzenli, temiz, tarihi eserlerini korumuş, turizmden payını almış bir şehir olarak görüyorsunuz.

Toplantının yapılacağı Badh Ischl kentine otobüs ile gittik. Dağların arasından yemyeşil vadilerden düzenli yerleşmiş köy ve kasabalarından geçerek Badh Ischl kentine vardık. Kalacağımız otele geldik. Kapıda bizi bir sürpriz bekliyordu. Otelin müdürü Türk' mü, Bizim Türkiye'den geldiğimizi duyunca o karşıladı. Başarılı bir Türk'ü yönetici olarak oralarda görmek bizi sevindirdi.

Badh Ischl, dağların arasında, vadide kurulmuş şirin bir yerleşim merkezi. Toplantının yapılacağı tarihi kongre ve tiyatro binasına geldik. Burası eski bir saray. Çok iyi korunmuş, geniş ve düzenli bir bahçesi var. Çiçekler ve ağaçlarla süslenmiş. Toplantıya katılan ülke şehirleri kendi tarihi ve turis-

tik değerlerini anlatan sunumlar yaptı. Biz de Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak son yıllarda Bursa'daki tarihi eser restorasyonlarında sağlanan başarıyı anlattık. Sunumu ilgi ile takip ettiler. Bursa'nın tanıtımı ile ilgili açtığımız stand çok ilgi gördü. Götürdüğümüz tanıtım materyalleri tamamen tükendi.

Badh Ischl'in bir özelliği de Avusturya kayzerlerinin (imparatorlarının) yazlık sarayının orada bulunmasıdır. Şehrin sırtına dayanmış dağın eteğinde kurulmuş bir saray inşa etmişler. İmparatorların av köşkü imiş, şimdi müze olarak kullanılıyor. İyi düzenlenmiş saray müzenin ziyaretçisi oldukça fazla. Müzeyi gezerken dikkatimi çeken bir iki koleksiyon parçasından bahsetmek istiyorum. Bir tanesi, binanın her tarafı geyik başları ile dolu. İmparator vurduğu geyiklerin başını dondurmuş ve duvarlara asmış. Diğer bir obje küçük bir odada bir masa üzerinde bir kalem ve kağıt var. İşte o masada 1. Dünya Savaşı'na girme kararı imzalanmış. Bana göre en ilginç obje imparatoriçenin elbisesi. Elbiseyi yakından incelediğiniz zaman üzerinde birçok Osmanlı tuğrası ve çok iyi işlenmiş Osmanlıca yazılar görüyorsunuz. Çok şaşırmıştım, buna bir anlam veremedim.

Mozar'ın evi hergün yüzlerce turisti ağırlıyor.

Fotoğraf Müzesi

Badh Ischl sokakları.

İlgililere sordum bu konu ile ilgili hiçbir bilgi aktaramadılar. Sonra bu elbiseye benzer bir elbisenin bende olduğu aklıma geldi. Bendeki eser Bosna Hersek'ten gelmişti. Eserler birbirine çok benziyordu. Ben de şöyle bir yorum yaptım. Avusturya Bosna Hersek'i işgal etmişti. Uzun yıllar Avusturya'nın yönetiminde kaldı. İşte o dönemlerde imparatoriçeye hediye edilmiş olabilirdi. Ama henüz tam olarak çözemedim.

Sarayın çok güzel bir bahçesi var. Bahçenin içinde bir kır evi bulunuyor. Bu kır evini fotoğraf müzesi yapmışlar. Bu müzede fotoğraf tarihi ile ilgili her şeyi bulabilirsiniz.

Vadi içinde on altı bin kişinin yaşadığı Badh Ischl; sessiz, sakin, düzenli, temiz, bakımlı. Belediye başkanının verdiği yemeğe katıldık. Şehir ileri gelenleri dahil neredeyse herkes otantik elbiseleri ile yemeğe geldiler. Belediye başkanları dahil. Merak ettim sordum. Neden böyle giyindiniz? Dediler ki, sizlere kültürümüzü tanıtıyoruz. Bu bizim için bir görevdir.

Sokağa çıktık bizi gezdiriyorlar. Yerler o kadar temiz ki istemeden sordum. Temizlik işleri bu şehirde iyi çalışıyor galiba dedim. Onlar bana bizde çöpçü ve temizlik kadrosu

yok dediler. Ama dedim yerleri bal dök yala, nasıl oluyor bu durum. Dediler ki bizde hiç kimse yere çöp atmaz. Eğer vatandaşlar çöp atarlarsa önce ayıplanır sonra da dışlanır. Trafik çok düzenli. Şoförler centilmen ve samimi, aldatma korkusu yok.

Badh Ischl'in hemen dibinde bir dağ var, teleferik ile oraya çıktık. Şehri tepeden tüm hatları ile görebiliyorsunuz. Dağların arasında vadiye kurulmuş, yemyeşil bir şehir. Dağın tepesinde gezi yolları planlanmış, yollardan biraz yürüdüm, oralar da tertemiz, hiç çöp poşetine rastlamadım. Doğrusu özendim. Orada yaşayan bir Türk bana dedi ki burası çok güzel, tertipli, temiz yaşam için her şey var iyi ama ben Anadolu insanının samimiyetini, misafirperverliğini arıyorum kardeşim dedi.

Alp Dağları'nın ortasında kurulmuş güzel yerlerden birisi de Hallstatt. Yerleşimi bir gölün kenarına kurulmuş bir köy. Tarihi eserleri iyi korunmuş çok bakımlı ve temiz bir yer. Önce gemi ile gölde gezinti yaptık-tan sonra Hallstatt'a geldik. Ben hayatımda bu kadar doğa harikası, güzel bir yer az gördüm. Doğasıyla, gölüyle, binaları ile sokakları ile tam bir Ortaçağ yerleşimi.

Turizmde örnek alınacak bir yer olduğunu düşünüyorum. Gezerken bir kiliseye girdik. Kilisenin arka bahçesinde bir oda var. Herkes odaya bakıyor. Merak ettim ben de baktım. Bir de ne göreyim yüzlerce insan kafasını raflara koymuşlar. Hepsinin alnına da isimlerini yazmışlar. Merak ettim ve ilgililere sordum. Dediler ki biz de mezar için toprak az. Öne ölüleri gömüyoruz birkaç yıl sonra çıkarıp buraya koyuyoruz. Diğer ölenlere de aynı muameleyi yapıyoruz. Yani yer yokluğundan böyle bir düzen kurmuşlar. Eğer orada yaşıyorsanız bir gün dedenizin kafatası ile karşı karşıya gelebilirsiniz. Allah korusun.

Toplantılarda Türkiye ve Bursa'nın tanıtımı için elimizden geleni yaptık. Ülkelerden gerekli ilgiyi de gördük. Birçok ülke toplantıların Türkiye'de Bursa'da yapılmasını teklif etti. Biz de memnuniyetle kabul ettik. Uluslararası toplantıların tanıtım gücünün ne kadar güçlü olduğunu Avusturya toplantısında da gördüm. Ayrıca Bursa'nın iyi yolda olduğunu da gördüm.

Size bir müjde vereyim; Dünya Tarihi Kentler Birliği 2018 yılında Bursa'da toplanacak.

■ Aziz Elbas

Fotoğraflar: Saffet YILMAZ

Dünya Tarihi Kentler Birliği Toplantısı

Dünya Tarihi Kentler Birliğinin 2 yılda bir düzenlenen toplantısı Avusturya'nın Sarzburg şehrinin yakınındaki Kral ve Kraliçelerin dinlenmek için kendilerine mekan seçtikleri ve aynı zamanda şifalı sularında sıhhat buldukları Bad Ischl kentinde yapıldı. Kent küçük olmasına karşın dilden dile dolaşan hikayeleriyle, karpotal güzelliğinde doğal yapısıyla oldukça çekici.

■ Geleneksel hayata bağlılıkları yaşam tarzlarından güncel giysilerine değin her bir tarafa yansımış durumda.

Kentin mimari dokusu geleneksel mimarinin çok dışına çıkmış değil. Modern tarz ve geleneksellik bir arada.

Toplantının yapıldığı kültür merkezi konumu itibarıyla kent merkezinde olmakla birlikte çevre peyzajı ve yapı mimarisini dikkat çekici.

Dünyanın dört bir tarafından tarihi kent temsilcilerinin katılımıyla yapılan toplantılarda oldukça değerli sunumlar ve bildiriler

gerçekleştirildi. Tarihi kentlerin sanayileşme ve turizm bağlamındaki dengeleri nasıl koruyacağı, teknoloji çağında teknolojik imkanların kullanarak tanıtımların gerçekleştirilmesi, kent turizminde teknolojik yeniliklerin kullanılması gibi konular ön plana çıkartılmasının yanında, kentler arasında işbirliklerinin güçlendirilmesi dile getirildi.

Gelecek toplantıya ev sahipliği yapacak şehrin seçimi konusunda farklı şehirlerin yanında Bursa olarak tarafımızca yapılan başvuru da değerlendirildi. Yapılan sunumlar neticesinde 2018 yılında ev sahibi şehir olarak Bursa seçilmiş oldu. Bu konuda

özellikle yönetim kurulunda yer alan Konya Büyükşehir Belediyesi, Uzakdoğu şehirleri ve Orta Asya şehirlerinin karar verme sürecindeki destekleri bizler için çok önemli.

Bu toplantıda, kentteki bütünsel koruma örneklerine yapılan gezilerde şahit olduk. Özellikle Hallstatt gibi gerçekten bir yeryüzü cennetini görmek, korumadaki boyutların sınırları zorladığı anlara şahit olduk. Su, doğal çevre ve kent üçlemindeki dengenin en iyi örneğini bu küçük kasabada görmek mümkün.

■ Saffet Yılmaz

Dünya Tarihi Kentleri 2018'de Bursa'da Buluşuyor

Dünya Tarihi Kentler Birliği'nin(DTKB) Avusturya'da düzenlenen 15. Konferansı'nda, birliğin 2 yılda bir gerçekleştirdiği büyük buluşmaların bundan sonrakinin Bursa'da yapılması kararlaştırıldı.

■ Birlik yönetim kurulunca oy birliğiyle alınan kararı değerlendiren Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, bunun Bursa'da yapılan tarihi ve kültürel miras çalışmalarının dünya tarafından da resmen tanınması, onaylanması anlamına geldiğini söyledi.

Dünya Tarihi Kentler Birliği'nin Avusturya büyük buluşması, tarihi şehir Bad Ischl'de yapıldı. 3 gün süren toplantıya, 74 ülkeden 106 şehir temsilcisi katıldı. Bursa'yı ve Büyükşehir Belediyesi'ni, Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas, Başkan Danışmanı Ahmet Erdönmez ve bendeniz temsil ettik. Aday ülkelerin kıyasıya yarıştığı toplantıda, birliğin 2 yılda bir gerçekleştirdiği büyük toplantının 2018'de Bursa'da yapılması kararlaştırıldı. Birlik yönetim kurulu, Bursa'ya ilişkin kararı oy birliği ile aldı.

Konferansta, 2018 toplantısına ev sahipliği yapmak için adaylığını açıklayan İran

(Şiraz), Malta ve Slovenya gibi tarihi ülkelerin şehirleri de vardı ancak finale Bursa kaldı. Dünya Tarihi Kentler Birliği yönetimi, konferansta önce Bursa'nın tanıtımına ilişkin sunumu izledi. Ardından gelen talep üzerine aynı sunum, birlik genel kurulunda tekrar edildi. Bunun üzerine kentin tanıtım sunumu, 106 şehir temsilcisinin katıldığı genel kurulda gösterildi. 2018 yılı toplantısının Bursa'da gerçekleştirilecek olması, Dünya Tarihi Kentler Birliği üyeleri arasında büyük memnuniyetle karşılandı.

Dünya Tarihi Kentler Birliği'nin 2018 konferansı için Bursa'yı anons etmesinin ardından Büyükşehir Belediyesi Kent Müzesi Koordinatörü ve Başkan Danışmanı Ahmet Erdönmez de, birlik üyelerine yönelik teşekkür konuşması yaptı. Erdönmez, Bursa'nın hem doğası hem tarihi ile önemli bir şehir olduğunu ifade ederek, karardan dolayı Birlik Yönetim Kurulu Üyelerini tebrik etti.

Badh Ischl'de doğa ile uyumlu bir yapı.

Bu yarışı Bursa'nın kazanması kuşkusuz sevindirici ancak bu kararın hemen ardından Dünya Tarihi Kentler Birliği Başkanı ve aynı zamanda Japonya'nın Kiyoto Belediye Başkanı Daisaku Kadokawa'nın Bursa delegasyonuna söyledikleri, Birliğin Türkiye ve Bursa'ya verdiği önemi gösteriyordu. Bursa'da yapılacak toplantının kapsam ve içerik bakımından çok daha büyük olacağını ifade eden Kadokawa, 2018'de dünya genelinden yüzlerce tarihi kent başkan ve yöneticisinin 2018'de Bursa'da olacağını ve hem şehrin tarihi birikimlerinin ve hem de şehirdeki tarihi mirasa yönelik çalışmaların bu alanda dünyadaki en önemli insanlara aktarılacağını söyledi.

Kadokawa'nın bu tespit ve uyarıları elbette önemli. Ancak Bursa, Avusturya'daki toplantıya giderken de hazırды, 2018'de de hazır olacak. Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'nin, "Bu dönemki buluşma 3 gün boyunca Avusturya'daydı ama inşallah 2018'de Bursa'da olacak. Bursa, Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğinde dünya çapında bir organizasyona ev sahipliği yapacak. Yüzlerce şehirden temsilciler Bursa'da ağırlanmış olacak. Bu durum, Bursa'nın yaptığı çalışmalar sonucu gördüğü ilgiyi de en güzel şekilde ispat etmiş oluyor" şeklindeki

ifadeleri, Bursa'nın ne denli hazır olduğunu bir kanıtı.

Bursa delegasyonu olarak, Avusturya'daki toplantıdan güzel sonuçlar elde etmenin yanı sıra, bölgedeki doğal ve tarihi miras alanlarında inceleme fırsatı da bulduk. Burada gördüklerimi kısaca sizinle paylaşmak isterim.

Uçağımız önce Salzburg'a indi. Oldukça tarihi bir şehir ve doğa-tarih-şehir arasında muhteşem bir uyum var. Şehir ne doğaya ne de tarihi mirasa karşı bir baskı uygulamış. Herşey yerli yerinde ve kendini olanca güzelliği ile ifade ediyor. Düzenli cadde ve sokaklar, mutlu insanlar, mutlu çalışanlar, hatta mutlu otobüs şoförleri. Toplantının yapılacağı Bad ISCHL şehrine gitmek için Salzburg'dan bir otobüse binmemiz gerekti. Bildiğiniz kocaman bir şehirlerarası yolcu otobüsü. Ama şehir içi hatları gibi biletle biniliyor. Yol boyunca sayısız köy ve kasabaya uğradı, sayısız öğrenci ve yaşlıyı alıp gidecekleri yere götürdü. Şunu gördüm; iyi ve temiz giyimli şoför araca her binen ile pozitif bir ilişki kurdu, hiçkimseyle ilgili 'şimdi bunların bileti de yoktur' triplerine girip ortalığı germedi, bir kişi için koca otobüs köyün içine sokulur mu

diye düşünmedi, soktu, bir kişi için koca otobüs durdurulur mu diye düşünmedi ve bir kişi bile olsa durup aldı. Belli noktalarda durdu, kişisel ihtiyaçlarını giderdi ama asla yolculara zul olacak bir davranış içine girmede. Bad ISCHL yaklaşık 15 bin nüfuslu bir şehir. Oraya varıncaya kadarki yerleşim alanları da küçük köy ve kasabalar. Bizde bu durumun karşılığı şudur; 18 kişilik minibüse 30 kişi doldurur, yol kenarında bekleyenlere sellektör yapa yapa birinci vites gidilir. Artık ne zaman varılırsa.

Yol boyunca muhteşem bir doğa. Yol gidiş geliş iki şerit. O devasa otobüsler iki şeritli yollardan gidiyor. Kimse yolu biraz daha genişletelim diye düşünmemiş. Hatta yolda çalışma olduğunda herkes güzel güzel kuyrukta bekliyor, yandan girip konvoyun başına geçecek akli henüz bulamamış arkadaşlar.

Toplantının yapılacağı Bad ISCHL de küçük bir kasaba ama hem mimari anlamda hem de toplumsal anlamda geleneklerinden kopmamışlar. Neredeyse tüm yapılar geleneksel mimarilerine göre yapılmış. Bizim buralarda bildiğiniz/gördüğünüz 'modern' binalar yok. Sokaktaki nüfusun önemli bir bölümü geleneksel kıyafetleri içinde dolaşıyor. İşe bile

o kıyafetle gidiyor. O kadar ki, şehrin belediye başkanı toplantılara hep geleneksel kıyafeti ile katıldı. Kıyafet geleneksel ama o kadar güzel uyarlamışlar ki, renk uyumu, kesimleri ve diğer hareketleriyle kıyafetler insanların üzerinde bir muhteşem gözüktüyor, sormayın. Asla, 500 yıl öncesinden gelmiş biri hissini vermiyor. Eski resimlerden veya kartpostallardan fırlamış gibi durum olsa da, geleneksel kıyafetli iki hanım teyzeyi sokakta tatlı tatlı sohbet ederek yürürken görmemiz sıradan/olağan bir şey. Ben görünce bakıp 'aa ne kadar güzel olmuş kıyafetleri' diyorum ama muhtemelen ben-den başka bu duruma dikkat kesilen de yok. Çünkü sadece bana göre 'farklı' duruyor.

Şehirde herkes mutlu. Belediye çalışanından esnafına, öğrencisinden memuruna kadar herkes kendisiyle ve çevresiyle barışık, mutlu.

Şehirdeki yapıların doğayla uyumu muh-

Sokaklarda geleneksel kıyafetlerle Avusturyalılar.

teşem. Çoğu bina doğal örtü ile sarılmış, yeşillikler içinde.

Burası tabii Avusturya Kayzerlerinin şehri. Bu vesile ile müzeye dönüşen konutlarını da gezme imkanı bulduk. Müzeyi gezebilmek için önceden randevu aldığımızı ve verilen saatte gidip bilet alıp gezdiğimizizi de belirtiyim. Kayzere evlilik hediyesi olarak verilen, yüzlerce dönümlük yeşil alanın içindeki müze ev görülmeye değer.

Bölge bir av merkezi ve avlanan tüm hayvanların başı yapının duvarlarını süslüyor. Müze evde benim dikkatimi çeken önemli bir detay, geleneksel bir kıyafetlerinin üzerindeki Arapça yazılarda. Kıyafetin üzerine ustaca işlenmiş olan Arapça yazılar hepimizi şaşırttı. Müze görevlilerine bunun ne olduğunu sorduk, tatmin edici bir cevap veremediler. Aynı zamanda iyi bir koleksiyoner olan Müzeler Koordinatörü ve Başkan Kültür Sanat Danışmanı Ahmet Erdönmez'in yorumu; bu kıyafetin Balkanlar'dan Kayzer'in eşine hediye gelmiş olabileceği şeklinde oldu.

Toplantılardan arta kalan zamanda teleferikle Alpler'e de çıktık. Alpler'e dediysem, tabii ki teleferikle çıkılan ilk durağa. Etkilenmedik değil, şundan; teleferikten indikten sonra sizi çok sayıda güzergah karşılıyor. Ne yapmak istiyorsanız, ona göre güzergah seçiyorsunuz. Uzun veya kısa, zorlu veya kolay hatlar sizin terci-

hiniz. Her hattın başında kaç kilometre olduğu, takriben ne kadar sürede yürünebildiği, zorluk derecesinin ne olduğu, özel tırmanma gerektirip gerektirmediği gibi her bilgiyi o noktada bulmanız mümkün. Güzergahlara, doğayı bozmadan küçük müdahaleler yapmışlar ama asla patika yol yapacağız diye ortalığı beton çöplüğüne çevirmemişler. Belirli noktalarda dinlenme alanları oluşturup buralara dinlenmeye uygun mobilyalar koymuşlar. Her yaşta insanı yürüyüş parkurlarında görmek mümkün.

Diğer yandan, teleferikle çıkılabilen nokta bir hayli yüksek. Avusturya'nın bu bölgesi 'göller bölgesi' olarak anılıyor. Yaklaşık 56 kilometrekarelik alanda 46 tane göl varmış. Alpler'in teleferikle çıkılabilen bu ilk durağından bunların bir kısmını görmek mümkün.

BİR RÜYA; HALLSTATT

Bad ISCHL şehrinin yöneticileri bizi bölgedeki özel bir yerleşim alanına da götürdüler. Burası, UNESCO Dünya Kültür Mirası listesindeki Hallstatt. Dünyada 'yürüyüş cenneti' neresi olabilir dense, hiç tereddüt etmem, burasıdır

derim. Karadeniz'in hırçın doğasında tutunmaya çalışan evler gibi, ama ne evler...

Bir kere, dünyanın en büyük tuz madenlerinin bulunduğu bir bölge. Aslında bu köy de tuz madenlerine sahip köylerden biri. Ancak yıllar önce madeni kapatmışlar ve balıkçılık ve turizme ağırlık vermişler. Turizm bölgenin doğal durumunu bozmasın diye de abartmamışlar. Öyle aman aman insan yığınlarını beklemiyorlar. Kapatmışlar tuz madenini meraklılarına seyr amaçlı açmışlar, trenlerle madene indiriyorlar. Yaklaşık 3 saatlik bir programın bedeli kişi başı 75 euro. Bize pahalı geldi, girmedik ama bu küçük yerleşim

yerinin sokaklarını arşınladık. Bölgenin 7 bin yıllık tarihini sergileyen müzesini gezdik.

İnce patikalardan köyü tepeden gören bir noktaya tırmandık ve gerek Hallstatt'ı ve gerekse bölgeyi seyrettik. Muhteşem bir manzara ve muhteşem bir yerleşim alanı. Doğa ile insan ancak bu kadar uyum içinde yaşar. Bir tane betonarme bina hatta bir tane yanlış çakılmış çivi olmaz mı 3-4 bin kişinin yaşadığı bir yerleşim alanında. Hallstatt'da iseniz olmaz.

Karadeniz'in dik yamaçları gibi, zor tunmuş insanlar. Ama kendilerine geniş alanlar açmak için, ne bileyim, otomobilleri rahat dönebilsin diye koca koca meydanlar açma ihtiyacı duymamışlar. Doğadaki mevcut neyse ona uymuşlar, doğayı zorlamamışlar.

KEMİK EVİ

Tabii bu durum bölge halkını birtakım akla uygun olmayan çözümlere de itmiş. Örneğin, köyü gezerken bir kilise bahçesine uğradık ve bahçede bir sürü mezar gördük. Mezarların özelliği ince olmaları. Bizdeki mezar yerlerinin yarısı veya üçte biri kadar alanlar yapmışlar mezar amacıyla. Tabii yer kazanmak için. Ama bu da sorunlarına çözüm olmamış. Buldukları çözüm, Beinhaus yazan bir tabelayı takip edince gördük. Meğer kemik evi demekmiş. Ölüler geçici olarak gömülüyormuş, belirli bir süre geçtikten sonra kemikler mezardan

çıkarılıyor ve numaralandırılarak 'kemik evi'ne konuluyormuş. Hangi kol ve bacak kemiklerinin hangi kafaya ait olduğunu anlamak için numaralara bakmak yeterli. Tabii kuru kafalar üzerine bir hayli resimler ve motifler de yapmışlar. Ölünün adı soyadı gibi bilgileri kuru kafada bulmak mümkün. Bu kemikleri hem saklamak hem de yakınlarının kemiklerini ziyaret etmek isteyenlere uygun bir mekan oluşturmak için de mahzen gibi bu binayı yapmışlar. Tabii bizim beklemediğimiz bir ortam, ilk girenlerden biri olarak çok şaşırdım, irkildim, ne olduğunu önce anlayamadım. Benden sonra Dünya Tarihi Kentler Birliği Başkanı ve Kiyoto Belediye Başkanı Daisaku Kadokawa girdi odaya. Gördükleri karşısında büyük bir şaşkınlık yaşadı, ne yapacağını bilemez halde iskeletlerin ruhuna selam durdu.

Ölülerin mezardan çıkarılıp kemiklerinin sergilenmesi sanıyorum hiçbir dini inancın uygun görmeyeceği bir uygulamadır. Nitekim Katolik Kilisesi 1970'li yıllarda ölülerin yakılmasını onaylamış ve o tarihten bu yana bu köyde insanlar ölülerini yakıyor-muş. Dolayısıyla, 'kemik evi' uygulaması da son bulmuş ancak o tarihe kadar buraya alınan tüm iskeletler olduğu gibi korunuyor ve gelen turistlere gösteriliyor.

Hasılı, Dünya Tarihi Kentler Birliği toplantısına evsahipliği yapma yarışına katılmak için gittiğimiz Avusturya'da hem bu yarış kazandık; 2018'deki toplantıyı Bursa'ya aldık hem de doğal ve tarihi mirası ile barışık bir coğrafyada çok güzel örnekler gördük.

■ Saffet Yılmaz

Batı'nın Doğu'yu Anlama Seyahatleri

Leon de Laborde
(1807-1869)
İzmir.
Şehrin dışından
Kuzey ya da
İstanbul Kapısı'nın
Görünümü / 1838
Taş baskı /
Freeman
67 x 48,7 cm.

Batı'nın Doğu'yu daha iyi anlamak amacıyla özellikle 18. Yüzyılda organize hale getirdiği Anadolu Seyahatleri, bugün hem Doğu'daki anıtsal eserlerin, şehirlerin ve toplumların tarihi hakkında hem de Batı'nın Doğu'ya bakışı hakkında önemli bilgiler veriyor.

Arkas Sanat Merkezi, Batı'lı gezginlerin güzergahlarına adanmış sergiler serisinde ikinci perdeyi açtı. Batılı gezginlerin İzmir'den başlayarak Anadolu'ya yaptıkları seyahatlerin büyük bölümü, ilk kez sergilenen eserlerle gün ışığına çıkıyor. Sergi, 18 Aralık'a kadar açık kalacak.

Yaklaşık 300 eserin yer aldığı sergide Arkas koleksiyonundan 32 yağlı boya tablonun yanı sıra; Le Blanc Belediye Kütüphanesi, Lyon Belediye Kütüphanesi, Fransa Milli Kütüphanesi, Louvre Müzesi, Orsay Müzesi, Bordeaux Güzel Sanatlar Müzesi, Tours Müzesi koleksiyonlarından da parçalar teşhir ediliyor.

■ Arkas Sanat Merkezi, 2013 yılında gerçekleştirdiği "18. ve 19. Yüzyıllarda İzmir: Batılı Bir Bakış" sergisinin ardından, Anadolu'yu gezginlerin gözünden yeniden keşfetmek isteyenler için "Anadolu Seyahatleri- 19.Yüzyıl" sergisini açtı. 19. yüzyılda, arkeologlardan, sosyologlara, tarihçilerden, ressamalara ve hatta bilim insanlarına kadar birçok gezginin Doğu'yu anlamak ve tam bir portresini oluşturabilmek için çıktıkları "Anadolu Seyahatleri"nin ardından hazırlayıp arkalarında bıraktıkları ayrıntılı ve ilginç belgeler günümüze ulaşıyor.

Serginin açılışında konuşan Arkas Holding Yönetim Kurulu Başkanı Lucien Arkas, "Osmanlı İmparatorluğu'nu geçmişi ve kültürel mirası açısından araştırmayı hedefleyen Anadolu seyahatleri, Batı dünyasında Doğu algısının oluşmasında büyük rol oynamış. Bu sergi Fransız bilimsel misyonlarına öncelik vererek, batılı gezginlerin İzmir'den hareketle kat ettikleri Anadolu'yu ele alıyor. Umuyorum ki bu sergi, çağımızda her zamankinden daha fazla önem kazanan kültürler arası diyalogun pekişmesine katkı sağlar." diye konuştu.

Serginin oluşumunda sağladığı değerli desteği için Louvre Müzesi Başkanı ve Müdürü Jean Luc Martinez'e teşekkürlerini sunan Arkas "Louvre'un katkısı olmasa bu sergi olmazdı. Birçok eserin ilk defa arşivlerden çıkıp burada sergilenmesi "gönülçelen" bir durum" diye ekledi.

Toplantıya Louvre Müzesi'ni temsilen katılan Isabel Bonora, "Bu serginin bir parçası olmaktan onur duyuyoruz. Arkas Sanat Merkezi ile sadece bilimsel işbirliği değil bir dostluk ilişkimiz var. Üçüncü kez sergilerine eser veriyoruz. Bu sergide Malatya'da bulunan kazılardan ortaya çıkan eserler de var. Kazılar o dönem Fransa ile Türkiye ara-

sındaki diplomatik ilişkilere ayna tutuyor." diye konuştu.

Sergi açılışı için yazılı mesaj gönderen Louvre Müzesi Başkanı ve Müdürü Jean-Luc Martinez de, "Louvre Müzesi, kapılarını açtığı günden beri birinci sınıf sergilere ev sahipliği yapan ve aynı zamanda kültürel bir buluşma noktası olan Arkas Sanat Merkezi ile düzenli işbirliğini sürdürüyor. Müze arşivine ait, ilk kez ziyaretçiyle buluşacak bir koleksiyonu da içeren bu serginin bir parçası olmaktan son derece mutluyuz. Bu vesileyle, büyük bir sanat sever ve sanat destekçisi olan Lucien Arkas'a ve bu serginin küratörü olan Jean-Luc Maeso'ya olağanüstü şevkleri ve profesyonellikleri için teşekkür etmek istiyorum" dedi.

"Anadolu Seyahatleri 19. Yüzyıl" sergisinde ziyaretçiler, İzmir'den başlayarak Batı Anadolu, Akdeniz Bölgesi, Doğu Anadolu, Truva, Bursa, İstanbul, Ankara, Karadeniz Bölgesi seyahatlerine ait resmi izin belgelerinden haritalara, tabloları, gravürlere, fotoğraflardan seyahatnamelere, doğuya seyahati tüm yönleriyle inceleyebiliyorlar.

TÜRKİYE'YE AİT BİLİNER İLK FOTOĞRAFLAR...

Yaklaşık 300 eserin yer aldığı sergide Arkas koleksiyonundan 32 yağlı boya tablonun yanı sıra Le Blanc Belediye Kütüphanesi, Lyon Belediye Kütüphanesi, Fransa Milli Kütüphanesi, Louvre Müzesi, Orsay Müzesi, Bordeaux Güzel Sanatlar Müzesi, Tours Müzesi koleksiyonlarından parçalar teşhir ediliyor.

Sergide Türk-Fransız ilişkilerinin yeniden başlaması açısından önem taşıyan, Louvre Müzesi'nden Malatya kazıları için özel bir

Leon de Laborde (1807-1869) / İznik. Duvarlara Kakılmış Antik Parçalar / 1838
Taş baskı/ Freeman / 67 x 48.7 cm.

bölüm de bulunuyor. 19. yüzyılda Anadolu'nun antik kentleri, günlük yaşantısı, gelenek-görenekleri, anıtları, büyük bölümü ilk kez sergilenen eserlerle gün ışığına çıkıyor.

Fransa Milli Kütüphanesi'nden Girault de Prangey'nin dagereotip koleksiyonu Türkiye'ye ait bilinen ilk fotoğraflar olması açısından dikkat çekerken Antropolog Chantre'in belgelerinden bugüne kadar hiç ödünç verilmemiş eserler spot altına alınıyor.

Ayrıca Yunan, Etrüsk ve Roma Antik Eserleri ve Doğu Antik Eserleri Bölümleri aracılığıyla ilk kez, Foça ve bilhassa Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız-Türk ilişkilerinin yeniden resmen başladığı tarihte Malatya ile ilgili arşivlerinden bir seçki ve Orsay Müzesi'nden getirilen -bugüne kadar yayımlanmamış- arkeolojik rölemler dikkat çekiyor.

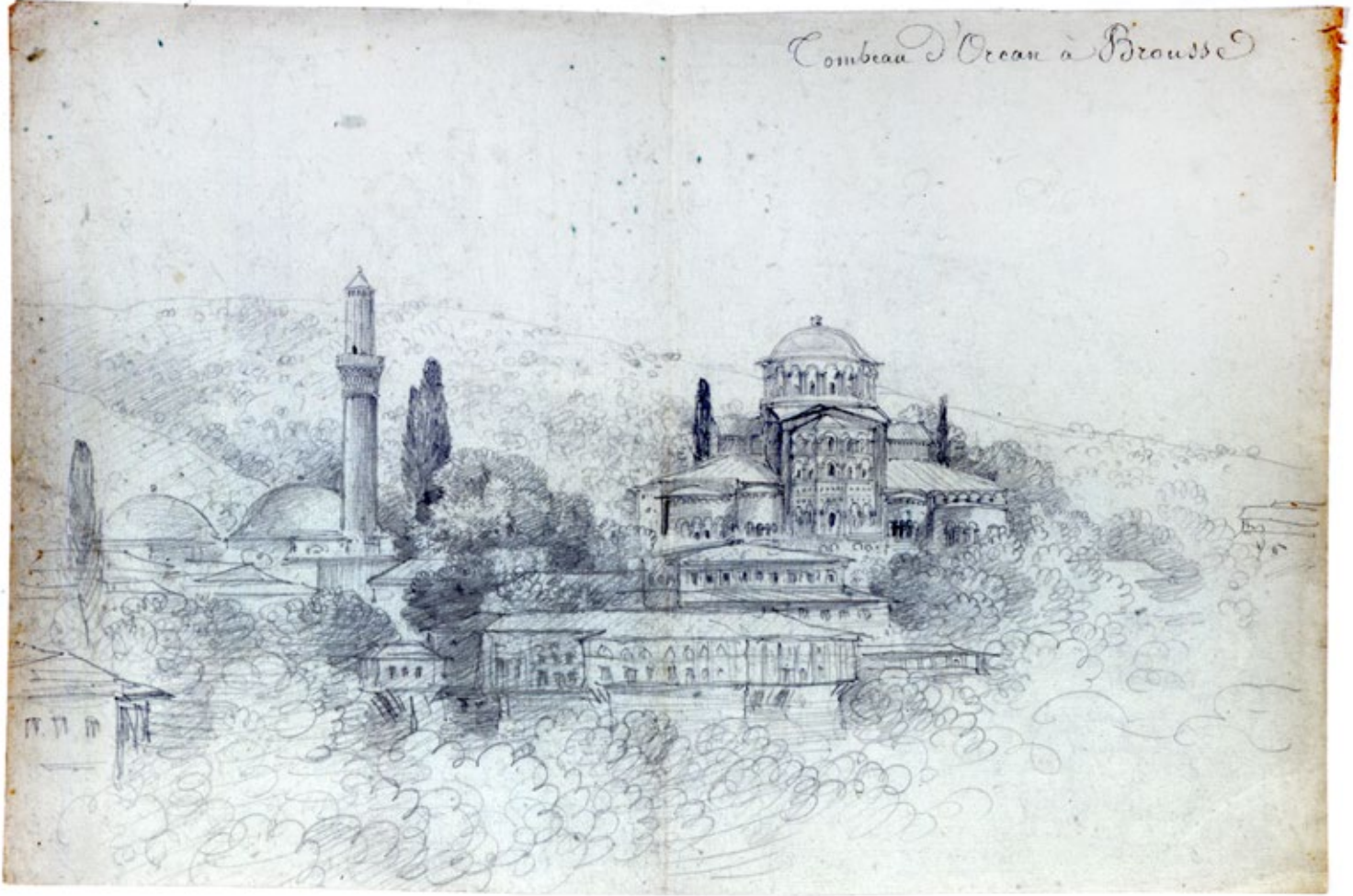
Migirdic GIVANIAN (1848-1906) / Bursa'da Köprü
Tuval üzerine yağlı boya / 38x46 cm. / Arkas Holding Koleksiyonu

Migirdic GIVANIAN (1848-1906) / Bursa'dan Görünüm
Tuval üzerine yağlı boya / 38x46 cm. / Arkas Holding Koleksiyonu

E. C. Michelet / Bursa'dan Görünüm / 19. yüzyıl
Karton üzerine yağlı boya / 29 x 45 cm. / Arkas Holding Koleksiyonu

Louis-François Cassas / Bursa'da Orhan Gazi'nin Mezarından Görünüm / 1786 / Mavimsi gri kumlu kağıt üzerine grafit kalem / 30,5 x 45,5 cm. / Özel Koleksiyon

BURSA TARİHİNE IŞIK TUTACAK GRAVÜRLER

Değerli okurlar, sergide Bursa'ya ait çok değerli tablo ve belgeler de bulunuyor. Bursa Surları, Saltanat Kapı, İznik Surları, Lefke Kapı ve İstanbul Kapı gibi tarihsel ve mimari açıdan çok değerli eserlere ait gravür ve resimler, tarihe ışık tutacak nitelikte. Bunların ayrıntılarını anlatacağım ama önce izninizle, "Batı'nın Doğu'yu Anlama" çabaları olarak adlandırılacak bir süreci anlatmak istiyorum.

Bursa tarih boyunca sayısız tarihçiye, edebiyatçıya, şaire evsahipliği yaptı. Bunlardan bir kısmı gezmek, görmek, araştırmak için, bir kısmı kendi ülkesinin bir görevlisi olarak, bir kısmı da sürgün sıfatıyla geldi. Hepsisi; şehrin tarihine, anıtlarına, sosyal yapısına ilişkin çok değerli veriler hazırladı. Biz bugünlerde, özellikle Batılı tarihçilerin yüzyıllar önceki o gözlemlerinin sonuçlarına ulaşarak, şehrimizin tarihi hakkında daha sağlıklı bilgilere ulaşmaya çalışıyoruz. Arkas Sanat Merkezi'nin açtığı sergi de bu anlamda çok değerli. Emeği geçenleri

kutlarım. Ancak, bu vesile ile o dönemi ve bugüne yansıyanları paylaşmak isterim.

Avrupa ile Asya arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik alışverişlerin yaşandığı bu topraklar; Doğu'nun, kutsal toprakların, Pers İmparatorluğu'nun, Helen Krallıklarının, Roma ve Bizans imparatorluklarının ve nihayetinde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı topraklar olarak büyük merak uyandırıyor, cazip görünüyordu. Daha öncesi de var ancak 1800'lü yıllar, Fransa'nın bir devlet politikası olarak Doğu'ya araştırma-cı gönderdiği yıllar. Bu araştırmacılar öyle sıradan insanlar değil; arkeolog, sosyolog, ressam, tarihçi, bilim insanı... Tüm masrafları Fransız Milli Eğitim Bakanlığı'nca karşılanıyor ve başta antik kentler olmak üzere Küçük Asya'nın her yanı araştırılıyor. Kazılıyor, resimleniyor, gravürleri çiziliyor, toplumsal yapısına ilişkin notlar alınıyor ve böylece bir Anadolu portresi oluşturularak Batı'ya sunuluyor. O dönemde Batı'da oluşan Doğu algısının asıl kaynakları da; Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen bu seyahatlerden elde edilen resim, gravür, fotoğraf, belge

ve arkeolojik malzemeler oluyor.

Bugün bu seyahatler sayesinde kültür değerlerimizin 1800'lü yıllardaki halini görme ve anlama imkanına sahibiz. Pek çok kültürel değerimizin aslını buradan görmek mümkün. Bugünkü tarihçiler için bulunmaz nimet değerinde belgeler bunlar.

Ama tabii bu seyahatlerin olumsuz yanlarını da görmek gerek. Kendini "Doğu'nun kaşifi" olarak sunan pek çok gezgin, Anadolu'da bulduğu objelerin bir kısmını ülkesine götürdü. Örneğin, bir kısmı kazılar yaptı ve kazı sonucu elde edilen ürünlerin bir kısmını ülkesinin müzelerine gönderdi. Götürülen bu eserlerin hepsi için 'çalındı' veya 'kaçırıldı' demiyoruz kuşkusuz ancak Anadolu'dan gitmiş olması, götürülmüş olması üzücü. Götürenin bilinçli, götürülmesinin göz yumanın ya da izin verenin bilinçsiz olması ise daha üzücü. Yakın tarihimiz maalesef her türlü örneği bolca barındırıyor.

Anadolu'yu keşfe gelen seyyahlar, kendilerinden önce gelenlere göre daha organize

idi, bizzat kendi bakanlıkları görevlendirmişti. Çoğunlukla kendilerinden önceki tarihçileri iyi okumuş, Strabon, Homeros, Herodotos gibi tarihçileri iyi anlamışlardı. Daha çok obje bulmak, tarihsel açıdan daha önemli bulgulara ulaşmak, daha güzel yayınlar-sunumlar yapmak konularında kendi aralarında rekabet halindeydiler.

Sadece Fransa değil, pek çok Avrupa devleti de aydınlarını Doğu'ya yönlendiriyor, masraflarını karşılıyor ve hatta dönüşte yayınlarını yapıyor veya onları çeşitli payelerle ödüllendiriyordu. Örneğin, 1842 yılında Fransa Milli Eğitim Bakanlığı'nın Bilim ve Edebiyat Bölümü bünyesinde resmi bir Misyon birimi kuruldu. Bu birimin görevi; fizik ve coğrafya araştırmalarına ya da dillere, tarihe ve genel olarak Fransız medeniyetini ilgilendirebilecek her şeye uygulanabilecek araştırmalara yönelik seyahatler için maddi destek sağlamak idi.

Şimdi size, sergiden edindiğim bilgiler doğrultusunda kim hangi tarihte gelmiş, ne yapmış, nereyi kazmış ve ne bulmuşa ilişkin kısa bilgiler vermek istiyorum.

Leon de Laborde (1807-1869) / İznik. Şehrin İçinden Ducis (Göl ?) Kapısı'nın Görünümü / 1838
Taş baskı/ Freeman / 67 x 48,7 cm.

Leon de Laborde (1807-1869) / İznik. Lefke Kapısı'nın Görünümü / 1838 / Taş baskı/ Freeman / 67 x 48,7 cm.

Jules Laurens (1825–1901) / Bursa, Tophane Kapısı / 19 Mayıs 1847 / Açık sarı kâğıt üzerine karakalem ve suluboya / 21 x 34,9 cm.

Jules LAURENS: 1846 tarihinde Osmanlı ülkesine gelir. Diğer seyyahlardan farklı olarak Karadeniz kıyıları boyunca inceleme yapan Laurens, Bursa ve İzmit'e de uğrar. Bursa Tophane Kapısı (Saltanat Kapı) ve İzmit Surlarının İstanbul Kapı'sı üzerine yaptığı çizimler enfestir.

Laurens, Türk-İslam medeniyetini, mimarisini ve sanatını kabul etmeyen Batılı bazı seyyahlardan da ayrılır bu noktada ve Türk sanatını önemser. Kardeşine yazdığı bir mektubunda, "Nefis bir çeşme barındıran güzel bir cami avlusunun yanında bir Türk kapısı bulunuyor. Türk sanatını Tebai, Atina ve Roma sanatları ile kıyaslamaya layık bir şaheser gibi gördü bana"

diye yazar..

Bir başka mektubunda Diyarbakır için ise şunları yazar: "... kuşkusuz mimarisiyle, kendine özgü renkleriyle ve samimi karakteriyle Kudüs'le kıyaslanabilecek ama ondan daha üstün bu büyük güzel şehir. Ninova ve Babil'e doğru akan Dicle'nin kıyılarında sanki kendi çölünde soyutlanmış, unutulmuş, burada, bu sokaklarda, çarşılarda, cami avlularında, evlerin içinde dolaştım, çizimler yaptım, hayal kurdum, duygu alışverişinde bulundum."

Charles TEXIER: Fransız arkeolog ve mimar Texier, Bursa'nın da içinde olduğu pek çok Anadolu şehri için çok değerli bilgi ve belgeler bıraktı. Ancak Anadolu'nun tarihi eserlerinin batıya 'göçü' ne yazık ki Texier zamanında da oldu ve hatta bizzat Texier de bu çabanın içinde yer aldı. Küçük Asya'nın antik kentlerini çok iyi bilen, hatta Boğazköy'ü keşfettiğine inanılan Texier, 1842'de, Artemis tapınağının mermerlerini toplamak üzere Fransız yetkilerini ikna eder ve bu görevle Osmanlı ülkesine gelir. Tapınağın ionik frizinden bütün bir köşe ve 42 plakanın yanı sıra yapının cephesinden de çeşitli parçalar çıkarır ve Fransa'ya gönderir. Artemis tapınağının frizinin geri kalan bölümü de 1890-93 yılları arasında Alman kazıları sırasında çıkarılmış ve İstanbul ve Berlin müzeleri arasında paylaşılmıştı. Tapınağın parçaları ilk başlarda Fransa'da büyük ilgi gördü ve sahiplenildi.

Louis François CASSAS: 4 Ağustos 1784 tarihinde İstanbul'a geldi. Osmanlı topraklarındaki zamanının önemli bir kısmını Haliç'teki yapıları çizmekle geçiren Cassas, bu bölgeye ilişkin enfes çizimler bıraktı. Özellikle Bursa ve Efes'te çalıştı ve muhteşem çizimler yaptı. Pek çok yapının rölövesini çıkardı. İlk durağı İzmir ve Efes oldu. Kapsamlı bir portföy oluşturdu. Portföyünün Kraliyet tarafından yayınlanacağını umuyordu ama yayımlanmadı. Cassas'ın bu portföyü 1878'de dağıldı. Oradaki eserlerin bir bölümü şimdi Arkas Sanat Merkezi'ndeki bu sergide yer alıyor.

Cassas, Mayıs 1786'da Bursa'ya gelir. Bursa'ya gelişinin sekizinci gününde bir dostuna yazdığı mektupta şöyle der; "Sekiz günden beri Bursa'dayız; hepimiz bu kentin sularının büyükelçimize çok iyi geldiğini görmekten çok mutluyuz. Kaldığımız bu güzel kasabada gezinmek çok zevkli ve bulunduğumuz köyün yerleşim düzeni çok pitoresk. Olimpos'un yamaçlarından birinde ve sel sularının aktığı boğazların arasında bulunan köyümüzden bu ünlü dağın her zaman karla kaplı zirvesi farkediliyor. Doğu'da Btinya'nın bütün güzel kırlarını serinlettikten sonra Marmara Denizi'ne dökülen küçük bir ırmağın suladığı dut ağaçlarıyla kaplı büyük bir ovaya yukarıdan bakıyoruz..."

Cassas bu seyahatinde Bursa'nın genel görünümünü, çeşmelerini, anıtlarını çizer. Tophanede, Osmanlı evlerinin ve bahçele-

rinin arasından sıvrılan Bizans kilisesi ve solda Şehadet Camiinin yer aldığı çizimi, Bursa'yı daha iyi tanımamız için bugüne kalan eşsiz çalışmalarından biridir.

Anni Gilet anlatıyor; "Cassas bu seyahatinden yararlanarak Bursa'nın genel görünümünü, anıtlarını, çeşmelerini çizer, bize 18. yüzyıl sonunda bu Anadolu kentini tanımanız için olağanüstü ve sadık rölöveler ile bilhassa şehrin iki simgesel anıtını bir araya getiren bir yaprak sunar. Ortada Osmanlı evlerinin ve bahçelerinin arasından sıvrılan Saint Jean Prodrome'a ithaf edilmiş Bizans kilisesinin mihrabının kubbeleri şekillenir. 1326'da şehri Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti yapmak üzere fetheden Sultan Orhan kiliseyi camiye dönüştürür. 1362'de Orhan ölünce, oğlu Sultan I. Murad babasının mezarını barındırmak üzere yapıyı anıt mezara dönüştürür. Mimari hacimleri ve süslemeleri öylesine kesindir ki A. Pralong et J.-P. Grelais 'kentin doğusundan, hiç kuşkusuz Yeşil Camii'nin terasındaki bir bakış açısından' hareketle muhtemelen dürbünle yapılmış bir çizim olabileceğini söylemişlerdir. Solda Orhan'ın yaptırdığı Şehadet Camii'nin kubbeleri ve minaresi görünmektedir. 1855'te şehri korkunç bir vurur ve bir çok anıtın, bilhassa Orhan'ın anıt mezarının yıkılmasına neden olur, bu anıt mezarın cephesi, günümüzde sadece, 1786'da yapılmış ve Bizans mimarisi çalışmaları için çok değerli ve türünün tek örneği olan Cassas'ın bu deseni sayesinde bilinmektedir."

Ancak sonraları gözden düşen bu parçalar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Louvre Müzesi'ne gönderildi. Şimdi bu eserler Louvre Müzesi'nde.

Jacques FOUCHEROT ve Antoine Marie CHENAARD: Antik kentlerde, özellikle Efes ve civarında çalışmalar yaptılar.

Joseph Philibert Grault De PRANGEY: Ailesinin tek çocuğuydu ve büyük bir servete kondu. Gezilerinde hem teknik çizim yaptı hem de fotoğraftan yararlandı. 1843 yaz aylarında Türkiye'de bulundu. Antik kentlerin yanı sıra İstanbul'u da detaylı çalıştı. Hayatını, bilgisini ve birikimini; Doğu mimarisini Fransa'ya anlatmak, tanıtmak için harcadı demek yanlış olmaz. Yaşadığı dönemde fazla önem verilmeyen, değerli bulunmayan çalışmaları şimdilerde paha biçilemez eserlere dönüştü.

Jules Gervais-COURTELLEMONT: Doğu'ya, doğu kültürüne hayran, tutkun bir isim. Doğu hakkında daha fazla bilgi edinebilmek için sonradan İslamiyet'i seçmiş. Fransa'ya doğu kültürünü hem bilimsel hem sanatsal anlamda taşıma gibi bir görev üstlenir. Aynı zamanda dostu olan Pierre Loti, Courtellemont'un çabalarını şöyle değerlendiriyor; *"O diyarların yakalanması en zor yönlerini, çölün uçup kaçan ufukunu, seraplarıyla, hareket halindeki belirsiz gölgeleriyle, şehirlerin yitmiş ihtişamlarını, ulu camilerin geniş hatlarını ve kelimelelere sığmayan görkemiyle girintilerinin ve fayanslarının en küçük ayrıntılarını, Arabi hal ve tavırları, bakışlarıyla gözlerindeki düşüncelerinin erişilmesi güç uzaklığına işaret eden kaçamak ifadeleriyle, en nihayetinde gecelerin ve berrak sabahların ışıklarını sadece bir saniye süren tuhaf ışıldamalar ve ayın gökyüzündeki fantazmagoryalarını belgeliyor.."*

1907 yılında yayımlanan Bursa Yeşil Camii çalışması muhteşemdir.

Courtellemont, sadece fotoğraf çekip çizimler yapmaz, aynı zamanda doğu üzerine olan önyargılarla da şiddetle savaşır. Bu önyargıları eleştirir; *"Paşaların, dansözlerin, odalıkların hikayeleri, maalesef hikaye iken birer gerçeklik halini aldı! Doğu ile Batı halkları arasındaki bu yanlış anlamaların yol açtığı işte bu hatalara karşı sesimi yükseltmek istiyorum. Gerçek hayatta bu hatalar bizi çok ağır siyasi yanlışlara sürüklemektedir."*

Yazarın 1908 yılında çektiği 'Bursa Pınarbaşı'nda Dut Ağaçları' adlı fotoğrafı da görülmeye değer.

Leon De LABORDE: "Küçük Asya Yolculuğu" adlı yapıtı bugün çok kıymetli bilgileri içermekte. 1826'da Osmanlı topraklarına giren Laborde ve arkadaşları, İstanbul'dan sonra; İznik, Kütahya, Afyonkarahisar, Denizli, Isparta ve Konya üzerinden Tarsus'a kadar gider. Tüm seyahatini Türk giysileri içinde gerçekleştirirler. Gezisi boyunca; Sapanca, Konya, Çavdarhisar, Pamukkale, Milet, Prienne üzerine muhteşem çizimler yapar. Bu çizimlerden biri de, İznik kentinin surları ve surları üzerindeki objelere aittir. Laborde'nin 1838 yılında yaptığı İznik surlarının İstanbul Kapısı resmi ve surlar üzerindeki figürler resimleri muhteşemdir.

Kütahya Çavdarhisar yakınlarındaki Aizonai antik kentini ilk tarif eden Avrupalardan biri olan Laborde, antik kentin planını ve tapınağını oldukça detaylı bir şekilde çizimini yapar.

Gittiği bölgeleri sadece gözlemlemekle kalmayan Laborde, buralara ilişkin özgün manzaralar da çizdi. Bunlardan biri de, ortasında Ulu Camii olan Bursa manzarasıdır. Sergide yer alan ve Sultan Türbeleri'nin içini gösteren resminde de iki beyaz çarşafı kadın görülmektedir.

Laborde, gezisi boyunca çizdiği resimlerin yanı sıra, Osmanlı Türk toplumuna ilişkin bazı tespitler de yapar. Örneğin, İzmir'de bir camiye girer ve *"Girmemize izin verdiler, Türkler gibi ayaklarımızı çıkarmamızı istemediler, bu şekilde mekanın hem kutsallığına hem temizliğine zarar verdik. Ama kıyılarında yaşayan halk fanatizmini yitirmiş, karakter özelliklerini de. İzmir halkı, hoş görüyü kayıtsızlığı kadar götürüyor."*

İzmir'de gümrüklerden sorumlu Süleyman Ağa'nın evini de ziyaret eder Laborde. Yanındaki hanımlar Ağa'nın haremünü görünce şu değerlendirmede bulunurlar; *"Oldukça çirkin on iki kadın bu zevk ve sefa mekanını süslüyor. Hepsisi de sıkıntı ve zorlama dolu bir hayatın içinde ezilmiş gibiler. Altından bir hapishanede yaşıyorlar."*

Viktor LANGLOIS: Anadolu'daki antik şehirleri incelemekle görevlendirilen Langlois'in aslında iki hedefi vardı: Birincisi, Ortaçağ'da Kikya bölgesinde kurulan ve Hristiyan Krallığı olarak da bilinen Lusignan Krallığı hakkında bilgi edinmek, bu krallığın büyüklüğü hakkında araştırma yapmak. İkincisi de kitabeler, sikkeler ve bütün antik değer taşıyan objeler hakkındaki araştırma yapmak.

Viktor Langlois kapsamlı araştırmalar

yapar ancak bu arada bulduklarını ülkesine göndermeyi de ihmal etmez, hem de kasa-larla. Langlois bir mektubunda bulduklarını şöyle anlatır; *".... Kazılara başladım ve birkaç saat içinde elde ettiğim sonuçlar tatmin edici olmaktan çok fazlasıydı. Bulduğumuz binlerce parçanın büyük bir kısmı...."*

Langlois mektubunda, bulduklarının bir kısmını kasalarla gönderdiğini, diğer kısmının da gönderilemeyecek kadar parçalanmış olduğunu söylüyor.

Langlois, kazıları anlattığı bir başka mektubunda ise, *"Üç adım boyunca 4 saat süreyle kazılan bir hafriyat beni binlerce parça ve sok sayıda Tarsus sikkesi sahibi yaptı. Bunların arasından birkaç güzel parçayı müzeye göndermek için seçtim fakat bunlar sadece birer örnek niteliğindedir. Elimde şimdiden belli bir miktarda Tarsus'un, Adana'nın, Zehhyrium'un(Mersin) ayrı ayrı sikke koleksiyonu bulunuyor ve ne hikmettir ki hala Karamanlı beylere ait tek bir sikke bulmuş değilim."*

Langlois, kazı çalışması yaptığı Gözlüku-le'de de, Tarsus kentindeki Roma dönemine ait nekropolde yaptığı kazıda, daha önce hiç el değmemiş heykelcikler bulur ve bunları British Museum'a teslim eder.

Sonuçta Langlois 1853 yılında; içinde heykelcikler, mermer kitabeler, cıvalı cilasız vazolar ve renkli cam malzemelerin olduğu toplamda 8 kasa antik malzemeyi ülkesine gönderir.

Felix Sartiaux Ve FOKAI: Özellikle Foça ve çevresinde kazı yaptı. Elde ettiği eserler ve bulgular, tarihi bakımdan paha biçilemezdir. Hazırladığı rapor halen Louvre Müzesi'nin Yunan, Roma ve Etrüsk bölümü arşivinde bulunuyor.

Louis DELAPORTE: Hitit dünyasını çözmeye çalışan Delaporte, metinlerin şifresi üzerine çalışan ender tarihçilerden biridir.

Vincent BALANCHARD: Boğazköy, Yazılıkaya, Alacahöyük civarlarında yaptığı kapsamlı araştırmalar bugün bölgenin tarihine ışık tutuyor.

Serginin; Anadolu'nun anıtsal yapılarını, şehirlerini ve insanlarını daha iyi anlamada çok yararlı olacağını düşünüyorum. Emeği geçenleri bir kez daha kutluyorum. Bence Anadolu'dan her araştırmacı, tarihçi ve yerel yönetici bu sergiyi mutlaka görmeli.

Değerli Hocam Halil İnalıcık ve Bursa

Halil İnalıcık Osmanlı tarihinin çözüm bekleyen birçok meselesini taşıyan kuruluş dönemi üzerindeki çalışmalarına, devletin yaklaşık bir buçuk asır payitahtlığını yapmış Bursa'da başlamıştır (1947). Bu bağlamda Bursa sicillerini sağlıklı bir ortamda keşfetmiş, onların korunmasını sağlamıştır. Bu değerli tarih kaynağından yararlanarak yaptığı ilk çalışma Bursa'nın sosyal ve iktisat tarihini ele alan araştırmasıdır.

■ Bilindiği gibi siciller muhteva ettiği zengin bilgiler sayesinde hem toplumsal tarihi, hem idari düzeni ve üretim-ticaret faaliyetlerini aydınlatmaktadır. İnalıcık Hoca 1949 yılında Londra'da Paul Wittek'in seminerlerinde metodolojik bir birikim kazanmış, ardından 1950'de Paris'te toplanan Uluslararası Tarih Bilimleri Kongresi'nde Braudel'in tarih dünyasını tanıma fırsatı bulmuştur. Daha sonra Barkan'ın daveti üzerine Braudel'in Türkiye'ye geldiği sırada kendisiyle tanışması önünde yeni bir tarih ufku açılmasını sağlamıştır. Halil İnalıcık'ın Bursa üzerine yazdığı ilk makaleler, Osmanlıların Balkanlar'daki düzenini gözler önüne seren Arvanid Tahrir Defteri'ni yayınlaması, Osmanlı toprak düzenini bilimsel bir açıklamayla (çift-hane sistemi) ele alması, kaynak yetersizliği bulunan kuruluş dönemi tarih çalışmalarının nasıl bir zemine oturtulması gerektiğini tespit etmiştir.

Yüksek lisans ve doktora Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleştirdim. (1975-1981). Prof. Dr. Halil İnalıcık, kendisine yanında doktora yapmam için teklifte bulundu. Asistan kadrosu ilanını beklerken hocamın önerisi üzerine Ankara Etnografya Müzesi'nde

Halil İnalıcık, Ertuğrulgazi'nin Göç Yolu'nda inceleme yaparken, Mezitler Deresi Kenarı, 1995

Sağdan sola: Sezai Sevim-Murat Çizakça-Halil Hoca-Yusuf Oğuzoğlu-Şoför Mehmet Bey

bulunan şer'iyye sicilleri üzerine çalıştım. Ancak Prof. Dr. Halil İnalıcık'ın Chicago Üniversitesi'nden teklif alıp, ABD'ye gitmesi üzerine öğretmenliğe atandım (1971). Daha sonra akademik çalışmalarına devam ettim. 1990 yılında yeni açılan Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü'nde bir bakıma kurucu öğretim üyesi olarak görev almamdan kısa bir süre sonra İnalıcık Hoca'nın Chicago Üniversitesi'nden Bilkent Üniversitesi'ne döndüğünü öğrendim. Sayın hocam 1966-1970 yılları arasında öğrenim gördüğüm Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü'nün değerli ve ünlü

bir mensubuydu. İlk iki yıl haftada altı saat tutan seminerlerini heyecanla beklediğimi-zi hatırlarım. Hocamın beni asistan olarak düşündüğü ve Etnografya Müzesi'ndeki siciller üzerinde ödevler verdiği sıralarda ne yazık ki o zamanki çalışma ortamının bilimsel üretimine uygun düşmemesi üzerine birden bire Chicago Üniversitesi'ne gitmesi, kendisinden mahrum kalmama neden oldu. Ancak sayın hocam lütfedip gönderdiği mektuplarında hep görüş ve öğütlerde bulunmuş, çıkan bazı yayınları da göndererek benim bilim dünyasından kopmamamı sağlamıştır.

1993 yılında Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde kendilerini ziyaret ettiğimde özellikle Osman Gazi dönemini yeniden yazmak istediğini ve Bursa yöresinde araştırmalar yapması gerektiğini söyledi. Sayın hocam 1994 yılında yeni araştırmalarına fiilen başladı. Önce Söğüt'ten sonraki ilk merkez olan Karacahisar'da incelemeler yaptı. İnalıcık Hoca bu tür çalışmalarında hep ilgili devlet kurumlarıyla iletişim içinde olmuştur. Bunlar arasında üniversiteler, kültür müdürlükleri, müze müdürlükleri, belediyeler, valilikler ve kaymakamlıklar yer almıştır. Karacahisar incelemeleri meyvesini vermiş, burada bir arkeolo-

Bursa'da Kültür ve Sanat Sempozyumu Sağdan sola:
Hüseyin Algül-Günay Kut-Halil İnalçık-Yusuf Oğuzoğlu, 2008.

jik kazıyı başlatmıştır. Ardından Söğüt, Bilecik, Geyve, Taraklıyence, Harmankaya çevresinde incelemelerde bulunmuştur. Bu tarihlerde Halil Hoca seksen yaşına yaklaşmıştı. Bu yaş elbette özellikle yaz sıcaklarında engibeli arazilerde çalışmaya pek elverişli değildi. Ancak Halil Hoca'nın derin tarih sevgisi ve yeni keşifler yapma arzusu kendisine hep kuvvet vermiş, günlük on iki saati bulan mesaisini eski yolları, tarihi eser kalıntılarını inceleyerek ve çevredeki halkın belleğinde kalmış geçmişin menkıbelerini dinleyerek harcamıştır.

Prof. Dr. Halil İnalçık, 1995 yılında Bursa merkezde olarak, yoğun bir çalışma sürecine girmiştir. O sıralarda Uludağ Üniversitesi Rektörü olan rahmetli Prof. Dr. Ayhan Kızıl ve yardımcısı Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, kendilerine büyük bir ilgi göstererek, araştırma için gerekli altyapıyı sağlamışlardır. Bu dönemde adeta Osman Gazi'nin izini sürerek Yenişehir, İznik, Dıraz Ali, Yalak Ova, Aksu, Kestel, Kite gibi tarihi kayıtlarda yer alan sahalarda yüzey araştırmaları yapmıştır. Kendileri Osmanlı kuruluş dönemi kaynakları içinde yer alan kronikleri, Bizans, Sırp, Bulgar kroniklerini, seyahatnamelerini hep belleğinde tutan ve bu bilgileri topoğrafik çalışmaları sırasında yeniden sorgulayarak doğru bilgiye ulaşmak isteyen bir alimdi. Doğal olarak kendisinin beni de yanında görmek istemesi bu derin birikiminden istifade etmem için müstesna bir fırsat oldu. Halil Hoca bu bağlamda o dönemde Balıkesir Üniversitesi Rektörü olan Prof. Dr. Necdet Hocaoglu'nun konuğu olarak Balıkesir'e gitmesi hem Necatibey'deki lise günlerini yâd etmesini, hem de Osmanlı kuruluş dönemi araştırmalarını Behramkale, Kara Biga ve Gelibolu yörelerine taşımasını sağlamıştır.

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ulviye Özer'in girişimi ve Rektör Prof. Dr. Ayhan Kızıl'ın kabulüyle 19 Ekim 1995 tarihinde Halil Hoca'ya Fahri

Bilim Doktoru unvanı verilmiştir. "Tarih Bilgini Sayın Prof. Dr. Halil İnalçık'a değerli araştırmaları ve yayınları ile Türk tarihinin dünya bilim çevrelerinde tanıtılması ve uluslararası alanda öğretilmesinde verdiği hizmetlerin yanı sıra Bursa'nın tarihi ve kültürel kimliğinin aydınlatılmasındaki etkin çalışmaları" fahri doktora için gerekçe gösterilmiştir.

İnalçık Hoca'nın Osmanlı kuruluş dönemi araştırmaları sırasında sadece tarihin izini sürmekle kalmamış, özellikle Bursa'da kalıcı bilimsel ve kültürel etkinliklerin ve kurumların tesisini sağlamıştır. Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ayhan Kızıl, üniversitenin Uludağ Kirazlıyayla Sosyal Tesis'i'ni 18-20 Haziran 1997 tarihleri için tahsis ederek yerli ve yabancı birçok Osmanlı tarihi uzmanını konuk etmiştir. Halil İnalçık, Uluslararası Kongre'ye son araştırma sonuçlarını sunmuştur. Bursa'yı ve Osmanlı'yı konu alan orijinal tebliğler kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Kısa bir süre sonra Bursa Valiliği ve Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, Uludağ Üniversitesi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa Barosu gibi öncü kuruluşlar Bursa Araştırmaları Vakfı kurulması için teşebbüse geçmişlerdir. Halil Hoca'nın da katıldığı hazırlık toplantısından sonra vakıf senedi hazırlanarak kuruluş gerçekleştirilmiştir. Böylece günümüzde etkin bir kurum olarak göze çarpan Bursa Araştırmaları Vakfı sayın hocamızın önderliğinde kurulmuştur.

Halil İnalçık'ın kurucusu olduğu Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi'nin sekizincisi Bursa'da düzenlenmiştir. (18-21 Haziran 1998). Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ayhan Kızıl'ın ulaşım ve konaklama desteği verdiği bu etkinlik Kirazlıyayla'da yapılmıştır. Türki-

ye tarihi alanında en önemli uluslararası toplantı kabul edilen bu etkinliğe Halil Hoca'nın davet ettiği yerli ve yabancı birçok bilim insanı katılmıştır. Mihai Maxim, Elizabeth Zachariadou, Odile Moreau, Carter V. Findley, Wolf Hütteroth, Linda T. Darling, Rhods Murphey, Dariusz Kolodziejczyk, Minna Rozen, Jean-Louis Bacque-Grammont, Daniel Panzac, David Kushner, Özer Ergenç, Mustafa Kara, Melek Delibaşı, Nezihi Aykut, Salih Özbaran, Mehmet Önder, Yücel Özkaya, Şevket Pamuk, Oktay Özel, Tuncer Baykara, Oktay Yenal ve Taner Akçam Bursa'ya gelerek Türkiye tarihi araştırmalarına katkı yapmışlardır. Bildiriler daha sonra kitaplaştırılarak Nurcan Abacı tarafından yayımlanmıştır.

Prof. Dr. Halil İnalçık, 2000 yılında Bursa Araştırmaları Vakfı'na Hisar bölgesinde Osmanlı sanayiine ait buluntuları gün ışığına çıkarmak amacıyla Kültür Bakanlığı'ndan on milyar liralık ödenek çıkarttırmıştır. Bursa Müzesi Müdürlüğü'nce kurtarma kazısı olarak sürdürülen çalışma Haziran-Eylül 2000 tarihleri arasında Bursa Devlet Hastanesi karşısında İsa Bey Camii'nin batı tarafındaki alanda gerçekleştirilmiştir. Bu kazı çalışmalarında çoğunlukla Bizans dönemine ait kalıntılar ile galeriler ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bir de çatı mezarında gömülü çocuk kemikleri ortaya çıkarılmıştır. Prof. Dr. Halil İnalçık, bu çalışma öncesinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden erken Osmanlı sanatı uzmanı Prof. Dr. Ali Osman Uysal'ı davet etmiş, yüzey buluntularına dayanarak bir rapor hazırlanmasını sağlamıştır. Ancak Müze Müdürlüğü bilimsel bir işbirliği ortamı hazırlamayıp kazının sürdürülmesi için gerekli süreci gerçekleştirmeyince bu öncü çalışma başlangıç aşamasında kalmıştır. Bursa'nın özellikle Bey Sarayı'na, Hisar'daki

Prof. Dr. Halil İnalçık Sokağı'nın açılışı, Halil Hoca, kızı ve meslektaşları ile 06.04.2006

Yıl 2005, Muradiye'de bir sokağa Hoca'nın adı veriliyor.

Orhan Medresesi'ne ve diğer erken dönem Osmanlı buluntularına yönelik yeni arkeolojik kazılara ihtiyacı halen vardır.

Halil İnalıcık hem dünyaca tanınan büyük bir alim olarak hem de çalışma metodu içinde insanı ve çevresini önemseyen bir anlayış taşıdığı için sadece makale ve kitap yazmakla kalmamış, araştırma yaptığı yörelere bilimin ışığını taşımıştır. Elbette toplumumuz ve kurumlarımız O'nun başarılarının farkında oldukları için kendisine büyük bir saygıyla bağlanmışlar ve kendisini onurlandırmak istemişlerdir. Bu bağlamda, Osmangazi Belediye Meclisi, 06.07.2005 tarihli olağan toplantısında, Muradiye Mahallesi, Muradiye Külliyesi yanında yer alan Avlu Sokak'a Osmanlı-Türk, Bursa

kent tarihi ve kültürüne önemli katkıları ve sayısız araştırma ve eserleri bulunan "Prof. Dr. Halil İnalıcık" isminin verilmesini oybirliği ile kabul etmiştir. 6 Nisan 2006 tarihinde Muradiye'de Halil Hoca'nın tezrifleri ile Başkan Recep Altepe tarafından bir tören düzenlenerek, "Prof. Dr. Halil İnalıcık Sokağı"nın açılışı yapılmıştır. Türkiye'nin seçkin üniversitelerinden gelen değerli bilim insanları bu onurlu gününde İnalıcık Hoca'yı yalnız bırakmamışlardır. Bu törene Prof. Dr. İlhan Tekeli, Prof. Dr. Nurhan Atasoy, Prof. Dr. Özer Ergenç, Prof. Dr. Zeren Tanındı, Prof. Dr. Günay Kut, Prof. Dr. Gönül Öney, Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu ve daha pek çok önemli isim katılmıştır. Toplantıda ayrıca hocamızın sevgili kızı Günhan İnalıcık da bulunmuştur.

İkinci olarak Halil İnalıcık, Bursa'nın fahri hemşerisi berati ile onurlandırılmıştır. Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.10.2009 tarihli olağan toplantısında Halil İnalıcık'a fahri hemşerilik verilmesi için Başkan Recep Altepe'nin destek verdiği bir önerge sunulmuştur. Önergede; "Halil İnalıcık, Bursa'nın fethi ile sonuçlanan Osman Gazi'nin faaliyetlerini en son araştırmaları ile aydınlatmıştır. Bursa Araştırmaları Vakfı'nın kurulmasına, Osman Gazi'yi anma ve Bursa'nın fethi konusunu her yıl ilmi faaliyetlerle destekleyip periyodik hale gelmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve payitaht Bursa'nın müesseselerini son yazdığı kuruluş dönemi Osmanlı sultanlarını ayrı ayrı inceleyen makaleleri ile bilim dünyasına sunmuştur. Dünyanın birçok üniversitesinde kendisine doktora payesi verilmiş, birçok tarih akademisinin üyesi olan Prof. Dr. Halil İnalıcık, bir bakıma Osmanlı şehri kimliğini taşıyan Bursa'nın tanıtılması, özellikle gençlerimizin bu konuda bilinçlendirilmesi için çalışan ünlü bir bilim adamımızdır. Bursa ile ilgili yayımlanan ve şehrimize yaptığı hizmetlerden dolayı kendisine Bursa'nın fahri hemşeriliğinin verilmesi hususunun Meclis Gündemine alınarak görüşülmesini arz ederiz" deniliyordu. Konunun Meclis'te görüşülmesi sonucunda 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 18. maddesinin (r) bendi uyarınca, Prof. Dr. Halil İnalıcık'a fahri hemşerilik payesi verilmesine ve önergenin aynen kabulüne, Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.10.2009 günlü olağan toplantısında mevcudun oy birliği ile karar verilmiştir.

Halil İnalıcık'ın Bursa'da 2005 yılında başlattığı Osman Gazi İncelemeleri bilimsel toplantıları, zamanla büyükşehir belediye başkanı Recep Altepe tarafından kurumlaştırılarak 6 Nisan 1326 Fetih Günü kapsamında bir sempozyum halinde düzenlenir olmuştur. Halil Hoca ilk yıllarda düzenli olarak araştırma sonuçlarını sunmuş ve daha sonra bu çalışmaları Halil İnalıcık'ın Bursa Araştırmaları adını taşıyan bir kitapta toplanmıştır.¹ Bu makaleler sadece incelediği döneme ait bilgiler içermekle, aynı zamanda hocanın tarih metodunu da ortaya koymaktadır.²

¹ Halil İnalıcık'ın Bursa Araştırmaları, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012.

² Halil İnalıcık, "Osman Gazi: Son Araştırma Sonuçları", Halil İnalıcık'ın Bursa Araştırmaları, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012, ss. 84-93; Halil İnalıcık, "Osmanlı Kuruluş Dönemine Ait Yeni Bilgiler", Halil İnalıcık'ın Bursa Araştırmaları, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012, ss. 94-103; Halil İnalıcık, "Kent, Kentli ve Tarih", Halil İnalıcık'ın Bursa Araştırmaları, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012, ss. 104-111; Halil İnalıcık, "Osman Gazi'nin Fetihleri ve Devletin Kuruluşu", Halil İnalıcık'ın Bursa Araştırmaları, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012, ss. 112-124.

■ Raif Kaplanoğlu / Avrasya Etnografya Vakfı Genel Sekreteri

Halil İnalçık'ın Bursa'sı

Türk tarihçilerin “kutbu” olarak kabul edilen Prof. Halil İnalçık'ı, geçtiğimiz günlerde 100 yaşındayken yitirdik. Dünyaca ünlü tarihçimiz olan Halil İnalçık, önemli araştırmalarının bir bölümünü Bursa'da veya Bursa üzerine yapmıştı. Sosyal-ekonomik tarihçiliği ülkemizde yerleştiren İnalçık Hoca, akademik çalışmalarında Bursa'dan yararlandığı gibi, Bursa'ya da çok önemli katkılar yapmıştı.

■ Eski öğrencilerinden İlber Ortaylı: “Tarihi Ahmet Refik sevdirmiş, ama Osmanlı tarihine Halil İnalçık saygınlık kazandırdı” derken, İslam Konferansı Genel Sekreteri Ekmelettin İhsanoğlu'nun, “Tarih ul müverrihin” yani “Tarihçilerin şeyhi” olarak tanımladığı Halil İnalçık Hoca için, dünyaca ünlü Amerikalı tarihçi Bernard Lewis ise şunu yazmıştı: “Fuat Köprülü ve Ö. L. Barkan zamanının büyük âlimiydiler. Halil İnalçık tüm zamanların büyük âlimi...” Prof. Mark L. Stein ise Osmanlı tarihini adeta yeniden yazan, tarihi değiştiren İnalçık Hoca'yı şu ifadeyle tasvir etmektedir: “Onun (İnalçık'ın) çalışmalarını çıkarın, Osmanlı tarihinde hiçbir şey kalmaz”.

BURSA'YA KATKILARI

İnalçık Hoca, daha genç bir akademisyen olarak bir tesadüf eseri fark ettiği, ülkemizdeki en eski kadı sicil belgeleri olan Bursa Kadı Sicilleri üzerinde ilk araştırmalarını yaptı. Daha öğrencilik yıllarında dikkatini çeken bu önemli defterleri kurtarıp müzeye teslim etmişti. Bursa Kadı Sicilleri'ne ilişkin ilk araştırmasını da, daha 1947 yılında yayınlamıştı. İnalçık Hoca, bu sicil belgelerine dayanarak hem Türk tarihini, hem de Bursa'nın sosyal yapısı ile ekonomisini somut bir biçimde ortaya koymuştu. Bursa Kadı Sicilleri'nin bir tarihi kaynak olarak kullanılması konusunda tarihçilere önemli bir yöntem kazandırdı. Nitekim bu tarihten sonra çok sayıda akademisyen siciller üzerine tezler yaparak, Osmanlı'nın

sosyal ve ekonomik tarihi konusunda çok ciddi sonuçlar ortaya çıkmasına katkı yaptı.

Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu'nun organizasyonu ile İnalçık Hoca'nın başkanlığında, Bursa'da çok sayıda bilimsel kongre yapıldı. İnalçık Hoca'nın ismi nedeniyle dünyaca ünlü tarihçiler defalarca Bursa'ya geldi, Bursa üzerine bildiriler sundu. Yapılan bu akademik araştırmalarla Bursa, Osmanlı tarihinde en çok araştırılan bölgelerden biri oldu.

İnalçık Hoca, birçok Bursa projesine katıldı, yönetti. Bursa'nın araştırılmasında büyük katkılar yapan “Bursa Araştırmaları Vakfı”nın kurucuları arasında yer aldı.

BURSA CİVARINDA KEŞİF GEZİLERİ

İnalcık Hoca, 1990'lı yıllarda Amerika'dan Türkiye'ye döndüğünde, eski bir öğrencisi olan Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, hocasını sürekli Bursa'ya davet ederek, son araştırmalarında Bursa'ya da katkı yapmasını sağladı. Yusuf Hoca, bu yıllarda İnalcık Hoca ile beni tanıştırmış ve araştırma gezilerinde de, Hoca'ya rehberlik yapma görevi verilmişti. Halil Hoca'nın 10 yıl kadar süren bu araştırma gezilerinde rehberlik yaparak, hem Hoca'ya katkı yaparken, ben de böylece Hoca'nın "rahle-i tedris"inden geçmiş oldum.

İnalcık Hoca, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemini anlamak için Bursa bölgesinde yaptığı araştırma gezileriyle, Türk tarihçiliğinde yeni ve farklı bir anlayışın öncüsü oldu. Tarihin masa başında yazılamayacağını gösterdi... Nitekim Osmanlı Devleti'ni kuranların gittiği yerlere aynı yollardan giderek, olayları anlamaya çalıştı. İnalcık Hoca, Kuruluş Devri'nin ana kaynağı olan İshak Fakih'e dayanan anlatıları dikkate alarak; Osman Gazi'nin gittiği yollardan giderek, gerçekten de sözü edilen yerleşim yerlerinin olup-olmadığını etüt etti. Böylece ilk kroniklerde yer alan Kuruluş Dönemi bilgilerinin birer kaynak olarak kullanılıp-kullanılmayacağını test etti. Bu amaçla uzun araştırma gezileri yaptı.

Bu geziler sonunda, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu topraklar olan Bursa ve çevresinde bilinmeyen tarihsel yerleşim yerleriyle yeni bilgiler açığa çıkarıldı. Bu yeni bilgiler sayesinde, sadece Bursa'ya ilişkin yeni bilgiler ortaya çıkmamış, Osmanlı Kuruluş Devri'nin de birçok sırları aydınlanmış olmuştur. Yabancı tarihçilerin birer "masal" veya "karadelik" olarak nitelediği Kuruluş Devri'ne dair bilgilerin büyük ölçüde doğru olduğu, yapılan keşiflerle ortaya çıkarıldı.

BURSA VE OSMANLI ARKEOLOJİSİ

Osman ve Orhan Gazi'nin fetih bölgesi olan Bursa çevresindeki Bizans ve ilk Osmanlı yerleşim yerlerinin önemli kısmından bugün hiç bir iz bile kalmadığı bilinmektedir. Bu kale ve kentler; defalarca yeniden kurulduğu için eski yerlerini belirlemek çok güç olmuştur. Buna, yıllar içinde gerçekleşen isim değişiklikleri de eklenince, bu eski kale ve yerleşim yerlerini belirlemek daha da güçleşti. İşte bu nedenle İnalcık Hoca, Kuruluş Dönemi'ni anlamak için sadece bölgede yapılacak "araştırma seyahati" ve "toponomi araştırmalarının" yeterli olamayacağını vurgulamıştır. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nin birçok eserinin toprak altında kaldığını, bu nedenle bu eserlerin bir arkeolojik çalışmayla ortaya çıkarılarak değerlendirilmenin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bir kaynak olarak Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri'ni anlamak için, arkeolojik metotlarının da kullanması gerektiğini söylemiştir. Kendisi de bizzat bu düşündüklerini gerçekleştirmek üzere çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

İnalcık Hoca, karanlıkta kalmış olan Kuruluş Dönemi'nin aydınlanması için, üniversitelerimizde artık 'Osmanlı Arkeolojisi' kürsülerinin açılmasını önermiştir. Bugün arkeoloji literatüründe "Geç Bizans Devri" olarak anılan "Osmanlı Kuruluş Dönemi", özgün bir arkeolojik dönem olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu amaçla kurucusu olduğu "Bursa Araştırmaları Vakfı" tarafından, İnalcık Hoca'nın başkanlığında, Bursa Hisar içindeki "Bithynia Sarayı Kazısı" yapıldı. Bu kazı, aynı zaman-

da tarihimizde ilk "Osmanlı Arkeolojisi" olarak literatüre girdi. Daha sonra, yine İnalcık Hoca'nın isteği ile Bursa'nın kuşatılması sırasında ilk Osmanlı yapıları olarak kayda giren Ak-Timur kalesinde bir yüzey araştırması da uzmanlarca yapıldı. Ak-Timur Kalesi, tüm çabalarım karşı tescil bile edilmedi. Hazırladığım kapsamlı tescil dosyası da, Kurul'da kayboldu.

BURSA'NIN FAHRİ HEMŞERİSİ...

İnalcık Hoca'nın halası Bursalı bir aktar ile evliydi. Bu nedenle daha 5-6 yaşlarında, yani 1922 yılında ilk kez Bursa'ya gelmişti. İnalcık Hoca Bursa'yı, daha Osmanlı devrinden bu yana sürekli gözlemiş, sevmişti. Hayatında ilk kez trene, Bursa'da binmişti. İşte akrabalık nedeniyle başlayan Bursa'yla bağı, İnalcık'ın araştırmalarında çok daha ileri bir noktaya geçmişti...

Sonraki yıllarda Bursa'ya defalarca geldi. Bursa'ya ilişkin onlarca yazı yazdı. Bursa için Yeşil Türbe kadar önemli olan kadı sicillerini, Yeşil'deki köhne bir odadan kurtarıp tamir ettirip müzeye kazandıran da, yine İnalcık Hoca olmuştur. Yazdığı yüzlerce bilimsel araştırmasında, yok olmakta olan işte bu Bursa Kadı Sicilleri'nden yararlandı. Bursa'ya akademik olarak çok büyük katkılar yapan İnalcık Hoca, Bursa'dan da gerektiği ilgiyi gördü. Uludağ Üniversitesi kendisine fahri doktora unvanı verdi. Osmangazi Belediyesi Halil İnalcık'ın adını, Muradiye'de bir sokağa verdi. Bursa Büyükşehir Belediyesi de, İnalcık Hoca'yı tüm bu katkılarından dolayı "Fahri Hemşeri" kabul etti.

İnalcık Hoca'yı yitirdik ama eserleriyle, hizmetleriyle hem ülkemizde, hem de Bursa'da saygıyla anılmaya devam edecektir.

İpeğin Peşinde; İran

11. Dünya İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu, İran'ın tarihi şehirlerinden Kazvin'de gerçekleştirildi. İpek yolu Şehirleri bayrağına geçtiğimiz yıl evsahipliği yapan Bursa, İran'daki toplantıda da yerini alarak, bu alandaki tecrübelerini katılımcılara aktardı. Üye ülkelerin belediye başkanlarının katıldığı toplantıya, Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni temsilen, Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas, Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat Danışmanı Ahmet Erdönmez ve bendeniz katıldık. Toplantıda bir konuşma ve sunum yapan Kültür Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas, dünyanın dörtbiryanından gelen katılımcılara hem Bursa'yı hem de ipeğin Uzak Doğudan Anadolu'ya ve oradan Avrupa'ya ulaşmasında Bursa'nın rolünü ve bugün Bursa'da ipekçilik üzerine yapılan yeni çalışmaları anlattı.

■ Kazvin şehrinin ünlü Saad-Al Saltaneh Kervansarayı'nda gerçekleştirilen toplantı, İran ulusal marşı ve Kur'an tilaveti ile başladı. Uluslararası bir toplantı olması nedeniyle İran devlet adamlarının yoğun katılım gösterdiği toplantının açılışında; Tahran Belediye Başkanı Dr. Ghalibaf, Ulaştırma ve Kentsel Kalkınma Bakanı Dr. Akhoondi, İslami Şehir Konseyi Başkanı Fasihi Ramandi'nin yanı sıra; Kazvin, Şiraz, Trabuzan, İsfahan gibi tarihi şehirlerin belediye başkanları da birer konuşma yaptı. Kazvin İmamı Ayatollah Abedi, Kazvin Vilayeti Valisi Dr. Hemmati, Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Örgütü Başkanı Dr. Slotanifar, İran İslam Parlamentosu Kazvin Temsilcisi Dr. Davood Mohammadi, Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması ve Yenilenmesi Fonu Başkanı Dr. Pouyandeh ve UNESCO İran İslam Cumhuriyeti ve Türkme-

nistan Temsilcisi Laroche de konuşmacılar arasında yer aldı.

İpek yolu şehirleri arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi, şehirlerin kalkınması, bu şehirlerin karşılıklı işbirliği, kişisel ve kurumsal anlamda bu sürece kimin nasıl katkı koyabileceği konularında gerçekleştirilen toplantının ilk oturumunda Bursa da yer aldı. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'nin gönderdiği mesajı davetlilere okuyan Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas, daha sonra da, ipeğin Uzak Doğu'dan Avrupa'ya gidiş yolculuğunu ve Bursa'nın rolünü anlattı. İpek yolu şehirleri arasındaki işbirliğinin bugün de eski düzene gelmesi için öncelikle ipekçilik konusunda yeni uygulamaların yapılması gerektiğini kaydeden Elbas, Bursa'da son yıllarda bu alanda yoğun bir çalışmanın olduğunu

bildirdi. İpek üretiminden, üretilen ipeğin işlenmesi ve ürün haline getirilmesi sürecine kadar her noktaya belediye desteği sağladıklarını kaydeden Elbas, "Hatta, pek çok tarihi eserimizi restore ederek ipekçilik alanında işlevlendiriyoruz. Yüzyıllar boyunca ipek ticaretine evsahipliği yapmış tarihi mekanlarımız, bugün de ipekçilik sektörüne katkıda bulunuyor." dedi.

Elbas ayrıca, Başkan Altepe'nin mesajında da yer alan, Dünya İpek Yolu Şehirleri Forumu çatısı altında, bu şehirler arasında bir "Müzeler Birliği" oluşturulması önerisini de yineledi.

İki gün süren toplantıların ardından İpek Yolu Kervanı Anıtı'nın açılışı ve daha sonra da Kazvin'deki tarihi anıt ve mekanların ziyareti de gerçekleştirildi.

YOĞUN KATILIM

11 yıl önce oluşturulan İpek yolu Belediye Başkanları Forumu'nun son 3-4 toplantısına katıldım. Her toplantı başka bir ülkede ve başka bir kentteydi. Doğrusu hepsine heyecanlanarak gittik ama bu başkaydı. Bir kere katılım oldukça yüksekti. Sanırım İran'ın 'kapalı kutu' imajı 24 ülkeden 50'yi aşkın kentin yöneticisinin bu toplantıya katılmasını sağlamıştı. Tabii aynı duygular bizde de yok değildi. İran üzerine onca okumalarımız, bize dışarıdan sunulan doğrulanmaya muhtaç bilgiler, söylentiler, kitle iletişim araçlarının İran üzerine yayınları ve benzeri her türlü kaynak, heyecanımızı artırıyordu. Acaba nasıl bir ülke! Ne yasak, ne serbest? Ne yaparsak yanlış anlaşıyoruz? İran polisi ile sokakta muhatap olmamak için neleri yapmamalıyız?

İRAN'DA KADIN...

Kafamızdaki tüm bu karanlık sorular, uçağımız İran'a inmeye başladığı andan itibaren aydınlanmaya başladı. Bir kere, uçak inişe geçmeye başladığı andan itibaren kadınlarda bir hareketlilik başlıyor. İranlı veya değil tüm kadınlar. Kadınlara ilişkin en çarpıcı durum ise, ülkeye girişle birlikte gözden kaçmıyor. Çünkü kadın İran'da her yerde, hayatın her alanında. Havaalanına indik, kadınlar; sokağa çıktık, kadınlar; pazara gittik, kadınlar... İran'da kadınlar hayatın her yerinde. Hani bir algı var ya, İran'da kadınların her bakımdan kapalı oldukları yönünde. Hiç öyle değil, İran kadını sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamın içinde. Örtülü mü, evet örtülü. Ama burada örtü meselesini biraz açmak istiyorum. Bilindiği gibi İran anayasası gereği tüm kadınların örtünmesi gerekiyor. Ama bu

örtünme bir zorunluluk halini aldığı için uygulamada "sembol" halini almış. Dolayısıyla, 'sembolik' bir uygulamanın sonu ne olur? Gevşer, yozlaşır, gerçek anlamından uzaklaşır.. Burada da biraz böyle olmuş hissine kapıldım, çünkü İran kadını -en azından bir bölümü- örtünmüyor, örtünmüş gibi yapıyor. Başka bir deyişle; anayasalarındaki zorunluluk hükmü ile bir uzlaşma yolu bulmuşlar. Üzerinde bir kot veya tayt, başında bir eşarp veya benzeri bir örtü ile anayasasındaki hükmü yerine getiriyorlar. Hani, bir kehanette bulun deseniz; İran kadını yakın gelecekte kendi kararını kendi verecek duruma gelir derim.

Oldukça modern görünüyorlar, ne kafalarındaki ne de üzerlerindeki kıyafet günlük işlerini yapmalarına mani oluyor. Kendilerini sokaktaki yaşamdan yalıtacak bir durumları yok, bilakis günlük yaşamın

merkezindeler. Erkeklerle konuşuyorlar, tokalaşıyorlar, hatta, kız-erkek gençlerin ürkek de olsa el ele tutuştuklarını bile gördüm.

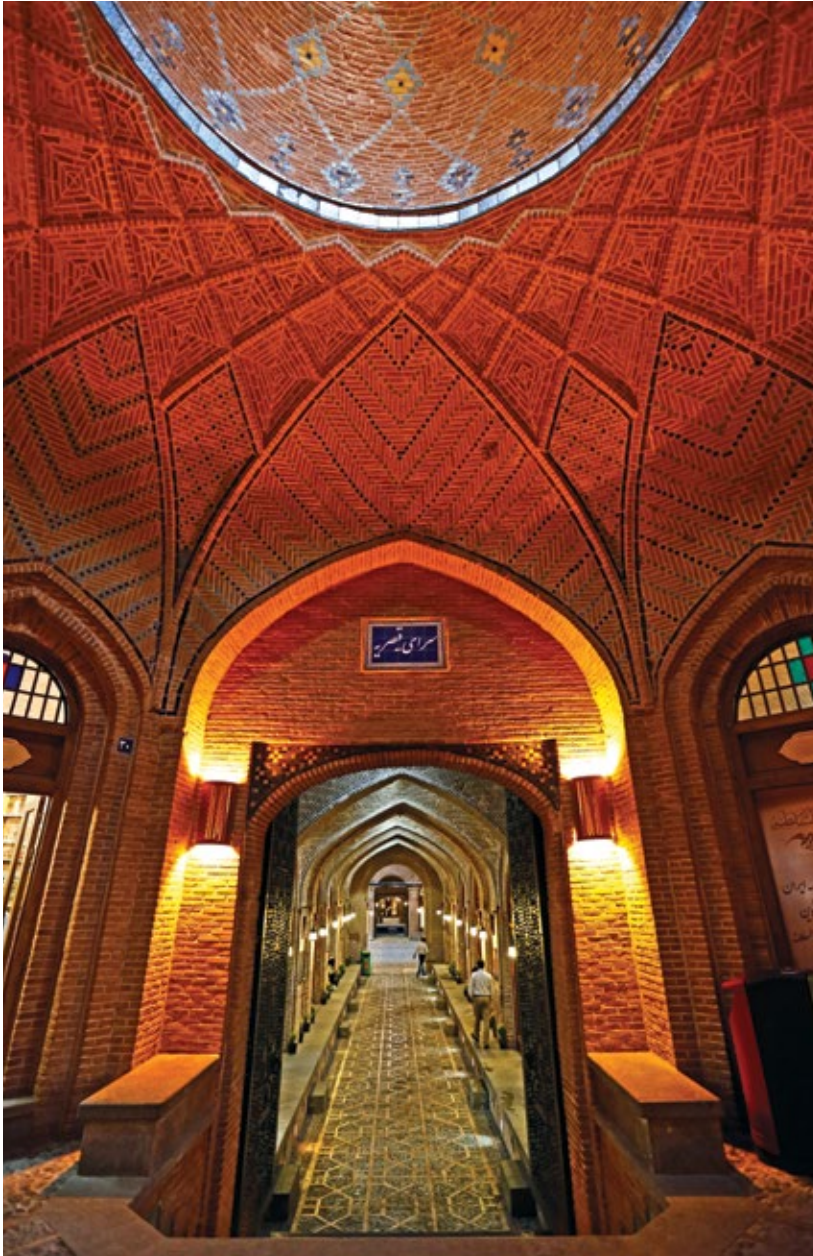
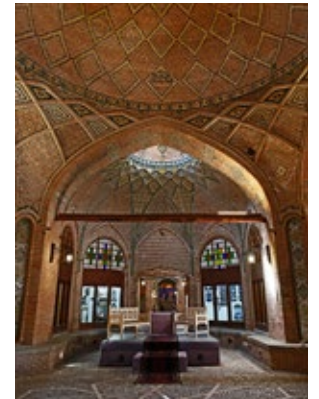
Üç günlük İran seyahatimizin ilk günü Cuma gününe denk geldi. Pers imparatorluğunun efsane başkenti Persapolis'in de yer aldığı Şiraz'dayız. Aşkın, şiirin, şarabın ve güllerin şehri olarak anılıyor Şiraz. Her devirde, eğitim, gül, bülbül, şiir ve şarabın kendisiyle özdeşleştiği şehir, günümüzde de İran kültürünün kalbinin attığı önemli bir tarih kenti. Günlerden Cuma idi ve bir tatil günüydü, her yer kapalıydı. Dolayısıyla, şehre kimlik kazandıran yapıların(başta ünlü çarşıları olmak üzere) önemli bir kısmını göremedik desem yeridir. Fakat,

sarı tuğlalı dar sokakları arasında dolaşıldığında şehrin ihtişamını hissetmek zor olmuyor. Şehre kimlik kazandıran yapıların önemli bir kısmı Zend Hanedanı Kerim Han döneminde yaptırılmış. Kerim Han Kalesi, Vekil Camii, İran'ın en güzel çarşısı olarak kabul edilen ve fakat kapalı olduğu için görme şansımızın olmadığı Vekil Çarşısı... Bu güzelliklerin bir kısmını tatil günü olduğu için göremedik; çarşıları, Şiraz halılarını, rengarenk kumaşları, gümüşçüleri, minecileri, baharatçıları göremedik. Çarşının labirentlerinde kaybolamadık.

Zenginliklerin bir başka kısmını da zamana yenik düştüğü için göremedik. Üzüm bağı yok, batılıların gruplar halinde görmeye geldiği şaraplar yok.

Gördüklerimiz arasına Kerim Han Kalesi'ni de eklemek lazım kuşkusuz. Sanki bir güvenlik duvarı değil bir sanat eseri. Şehrin merkezinde, tuğladan yapılmış, dört burcu var ve burçlardan biri Pizza Kulesi gibi eğik duruyor. Şehrin güvenliğini sağlamaktan çok güzelliğine güzellik katmak için yapıldığı apaçık ortada.

Bir dönem Dar-ul-Elm(Öğrenmenin şehri) olarak da anılan Şiraz'ın; Hafız gibi, Sa'di gibi ünlü şairlerine 'misafir' olduk, bahçelerinde dolaşıp gazellerini dinledik. Doğrusu, Nesimi gibi, Hayyam gibi, Firdavsi gibi şair ve edebiyatçılara verilen önemi görüp bunu ülkenin köklü kültür tarihi ile ilişkilendirdik.

Bu kadar dolu bir şehre, bir tatil günü olan Cuma günü gidince, bir de Cuma anımız oldu tabii. Kısaca anlatayım; rehberimizden, Cuma namazı için bizi tarihi bir camiye götürmesini rica ettik. O da bizi merkezde ve oldukça kalabalık bir yere götürdü. Cami ve türbelerin bulunduğu kompleksin girişinde güvenlik(polis değildi, sanırım cami güvenliği idi) bizi durdurdu. Ellerinde telsizli adamlar birbirine haber veriyor falan. Ama bu arada Cuma saati geldi. Daha abdest alınacak, ezan okundu okunacak. 15 dakika kadar beklettiler fakat sorunun ne olduğunu bir türlü anlayamadık. Sonra dediler ki, yanınızdaki çantaları camiye sokamazsınız. Peki dedik, yakındaki bir emanete teslim ettik eşyaları ve 15 dakikalık bir beklemeden sonra camiye girdik. Önce bir türbeden geçtik. Türbe ama öyle böyle değil, tabandan tavana her santimi mozaik kristal parçaları ile işlenmiş, ısı ısı. Şah Cerağ Türbesi. Milyonlarca mozaik ayna işleme, bir türbe yapısı için akıl almaz bir ihtişam. Bir kısım insanlar dua ediyor, bir kısmı yaklaşan Cuma namazına hazırlık yapıyor, bir kısmı namaz kılıyor. Kabrin gümüş parmaklıklarına dokunup kabir sahibine bağlılık bildirenlerin duaları ağıtlara, yakarışları gözyaşlarına karışıyor. Etkilenmemek elde değil. Hem mimari incelik hem o ihtişam içinde insanların huşu içindeki tavır ve ağıtları. Geçmişten bir an gibi.

Türbeden hemen bitişiğindeki camiye geçtik ve asıl namaz düzeninin burada olduğunu gördük. Oturduk vaazı dinleme-

ye başladık. Uzun vaazın ardından namaz başladı ama biz bir türlü uyamıyoruz. Ne niyetleri bizim bildiğimiz niyet, ne rüku, ne secde bizim bildiğimiz rüku ve secde. Eller bağlanmıyor, selam verilmiyor. Rüku'dan sonra secdeye gitmeden ellerini semaya açıp birtakım dualar ediyor, bilmediğimiz ritüelleri icra ediyorlar. Allah affetsin, bizim namaz sakat oldu. Kısa sürede kendimizi dışarı attık ama bu arada Şii camisin-

de Cuma namazı nasıl olurmuşa ilişkin iyi bir tecrübemiz oldu. Buraya kadar okudusanız artık sizin de bir tecrübeniz var.

Yaklaşık 1600 metre yükseklikte, Zagros dağlarının eteklerine kurulmuş olan Şiraz, Fars eyaletinin de başkentliğini yapmış.

Şehir, İslam kültürünün mimari hazineleri ile dolu ancak tarihi birikimini daha iyi görmek için Persepolis'i görmek şart. Cengiz Han ve Timur'un ordularından az zararla kurtulmuş da olsa, zaman ve depremler şehri bir harabeye döndürmüştü. Bugün UNESCO Dünya Kültür Miras listesinde yer alan şehir, üzerlerinde insan, boğa, kuş gibi kabartmalar bulunan yüzlerce sütundan oluşuyor. Şehrin en etkileyici yeri kuşkusuz giriş kapısı. Tüm Milletler Kapısı(Gate of All Nations)'ndan şehre giriliyor. Kullanıldığı dönemde 10 bin kişilik kapalı bir bölümü de bulunan yapıya o dönemde Suriyeliler, İskitler, Hintliler, Etiyopyalılar, Kapadokyalılar, İonyalılar gibi pek uygarlığın temsilcileri elçiler gönderiyor ve Pers imparatoruna en seçkin hediyelerini sunuyorlardı. Persler, 23 milletten gelen bu elçileri, yerel kıyafetleri, motifleri ve hediyeleriyle birlikte yapının duvarlarına işlemiş durumda. Etiyopluların kıvrıkcık saçları, yuvarlak yüz hatları, İskitlerin sivri uçlu kukuletalrı, ellerindeki aslan başlı altın bilezikler, yelpazeler arasındaki Hintli elçilerin kıymetli taşları ve Anadolu'dan giden elçilerin götürdüğü koç ve koyunlara kadar her detayı bu kabartmalarda görmek mümkün.

Büyük İskender; tarihin karanlıklarına göndermeden önce ihtişamın ve zenginliğin sembolü olan şehirdeki sadece hazineleri 300 at ve 300 katır ile taşıtmış.

Şiraz doğaya düşkün bir şehir. Her yanı bahçelerle donanmış. Bu bahçelerden biri de İrem Bağı. Girişte sizi bir fiskeye

karşılıyor ve ortadan akan suyun etrafında rengarenk çiçekler büyülüyor. Bahçe içinde güzel bir saray, sarayın ön cephesinde şiirler, etrafta lavanta çiçekleri, kıyıda köşede okuyan veya ürkek davranışlar sergileyen sevgililer. Tam bir Şiraz masalı...

Müzeleri ile de ünlü(en az 10 müze gezdik) Şiraz'la ilgili son söyleyeceğim de şu; mut-fak aynı bizim mutfak. Urfa veya Adana ile İran Kebabı arasında sunum dışında fazla bir fark yok.

Bir diğer durağımız, Dünya İpekyolu Belediye Başkanları Forumu'nun da yapıldığı yer olan Kazvin. Saad-Al Saltaneh Kervansarayı'nda toplantıya hazırlanıyoruz ama kervansaray büyüleyici bir yapı. Bir kere çok büyük, labirent gibi. Zeminden tavana ve cephelere kadar müthiş bir ambiyans. Tüm dükkanları, geleneksel kültür değerlerine ait ürünlerin satışı için planlamışlar. Kervansarayın bir bölümünde devasa bir han.. Bursa'nın Koza Han'ını baz alırsak; buranın yaklaşık 3 katı büyüklüğünde ve birbirinden ihtişamlı 4 büyük kapısı olan, Taç Kapı'dan daha büyük bu kapılardan başka bölümlere geçilebilen bir yapı. Bölgeye özgü çiniler her kapıda ayrı bir ambiyans oluşturmuş.

Kervansaray bünyesindeki devasa çarşıların restorasyon geçirdiği belli oluyor ama oldukça iyi bir restorasyon. Malzeme kullanımı, renk uyumu, mimari detaylardaki uyumluluk muhteşem. Kervansarayın yakınlarında halkın kullandığı başka çarşılar da var. İnanılmaz büyük hanlar, çarşılar ama harabe.. Ne kadar harabe de olsa taşıdığı estetik kendini hissettiriyor. Bakılsa, restore edilse kim bilir Saad-Al Saltaneh Kervansarayını gibi kaç mekan daha ortaya çıkar.

Çarşıları çok hareketli, İran'ın tüm nüfusu çarşılarda gibi, adım atılmıyor. Oturum aralarındaki yarım saati geçmeyen boşluklarda yakın yerleri görmek için hızlı turlara çıkıyoruz. Çatısız evler, sarı tuğlalı daracık sokaklar ama sokak aralarında bizi büyüleyen anıt eserler.

Toplantılar çerçevesinde İranlılar da anıt açılışı yaptı. İpekyolu şehrine yakışır bir tarihi İpek Yolu Kervanı Anıtı yapmışlar. Gece muhteşem bir gösteri ve yoğun kalabalık eşliğinde açılışını yaptılar. Gecenin bir yarısı genç yaşlı, kadın erkek binlerce insanın açılışa katılması etkileyici idi.

Ve son gün. Akşam saatlerinde hareket

Alamut Kalesi

edecek uçağa gitmeden önce ya Kazvin şehrinde göremediğimiz eserleri göreceğiz, hızlı bir yarım gün geçireceğiz ya da bin yıllık efsaneyi, Hasan Sabbah'ın Alamut Kalesi'ni ziyaret edeceğiz. Doğal olarak ekipteki herkes Alamut'a gitmek isteyince hemen bir taksi bulup erken saatte yola koyulduk. Yaklaşık 60 kilometrelik bir mesafe ama 150 kilometre imiş gibi geliyor. İki nedenle; birincisi Alamut denen bölge çok büyük, 60 kilometre sonra bölgeye giriyorsunuz ama kaleye ulaşmak için bir hayli daha gitmeniz gerekiyor. İkincisi; dağ-taş, dere-tepe-vadi ve daracık yollar.. Kaleye varmamız 3 saati buldu. Kaleye vardığımızda, tekrar otele dönüp bavulları alıp havaalanına ulaşmamız için sadece 15 dakika zamanımız kalmıştı. Oysa, bilirsiniz, kale denilen yapılar bir hayli tırmanılarak zirvesine ulaşılan yapılardır. Burası da öyle, üstelik tehlikeli bir tırmanış. 15 dakika da kalenin tepesine çıkmanın zorluğunu hesaba katan ekibimiz, kaleyi aşağıdan seyretmeyi tercih edince iş başa düştü ve o sıcakta, sırtımda çanta, boynumda makine olduğu halde tırmandım. Dik yüzlerce merdiveni aştıktan sonra nihayet kalenin tepesindeyim. Yerleşim alanlarında arkeolojik kazı yapmışlar ve bu alanların üzerini paslı sac malzeme ile örtmüşler. Kalenin üstünde görececek fazla bir şey yok desem yeridir. Hele benim gibi detaylara bakmaya zamanı olmayan biri için hiç yok. Saatlerce kalıp mekanın detaylarını inceleme imkanımız olsaydı, belki kafamızdakiler ile

gerçekler arasındaki bağlantıları kurardık, doğrusu olmadı. Duyduğumuz, bildiğimiz, okuduğumuz Alamut ile, Hasan Sabbah ve haşhaşi olgusu ile gördüklerimiz arasında kuvvetli bir bağ kurduk desem yalan. Ama yine de gördüğümüze sevindik, gitmeseydik belki Kazvin'de onlarca anıtsal yapıyı yakından görüp fotoğraflayacaktık ama bu sefer Alamut aklımızda kalacaktı.

İran; devleti Amerika gibi, halkı Vietnam halkı gibi bir yer. Yoksul ama mutlular. Çarşılar pazarlar kıpır kıpır. Sokaklardaki araçların teknolojik olarak eskiliğinden ve kötü yakıt kullanımından olsa gerek, yol kenarında iseniz ezgoz gazından genziniz yaniyor. Ama kimse dert etmiyor. "Şark oturup beklemenin yeridir" diyordu Tanpınar Huzur romanında. Bu kuralı ne kadar doğruya giderseniz o kadar iyi test ediyorsunuz. İran'da ne kadar acele ettiysek, ne kadar işimizi acele görmek istediyssek, o kadar acelemizin eylemimize bir faydası olmadığını gördük, ama kaçırdığımız bir şey de olmadı. Bizim acele edişimizin dışındaki etmenler devreye girdi ve en sonunda herşey yine arzu ettiğimiz gibi oldu. Uçağı kaçırdığımızı düşünüp giden paralarımıza ve zamanımıza yanarken, kaçırdığımızı düşündüğümüz uçağa son binen biz oluyoruz, ardımızdan kapılar kapanıyor ve herşey ilk başta planlandığı hale bürünüyor. Şaka gibi.

İran

Dünya İpekyolu Şehirleri Toplantısı geçtiğimiz yıl Bursa'da yapıldı. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin organize ettiği başarılı bir organizasyon oldu. 2016 yılı toplantısının da İran'ın Kazvin kentinde yapılmasına, geçtiğimiz yılki Bursa toplantısında karar verilmişti. İşte bu nedenle Dünya İpekyolu Şehirlerinin bir üyesi olan Bursa Büyükşehir Belediyesi, İran toplantısına da katıldı.

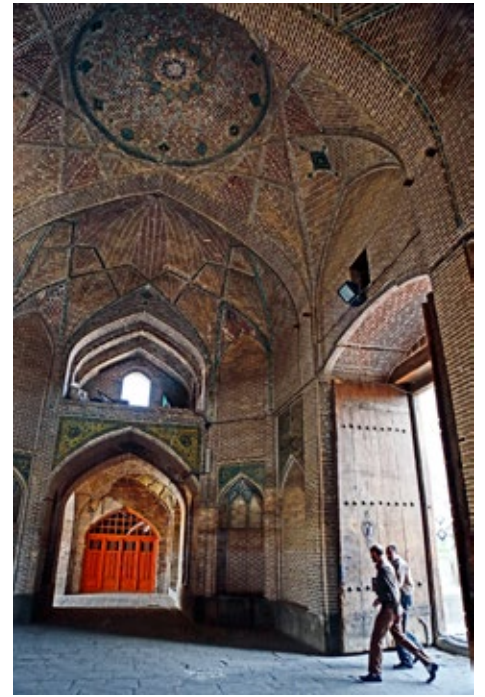
■ İran'ı hayatım boyunca merak ettim. Okuduğum kitaplarda; güçlü bir medeniyet oluşturdıkları, tarih boyunca devlet nizamında başarılı oldukları kültür sanatta çok iyi üretimler yaptıklarını gördüm.

Ben Konya'da doğduğum için Selçuklu eserlerinin bol olduğu Konya merkezdeki eserleri hayranlıkla izliyordum. Ama gördüm ki İran Selçukluları da aynı kültürü taşımışlar ve Anadolu'ya aktarmışlar. Tarzlar birbirine çok benziyor.

Eylül ayının başında İran'ın kültür ve tarih kenti Şiraz'a vardık. Şiraz, dağların ortasında ovada kurulmuş tarihi bir şehir. Kırac dağların hemen altında başlayan şehir meyve bahçeleri ile, şehrin merkezi de tarihi eserlerle süslenmiş. Şiraz'ın en önemli eserlerinden biri olan Şah Çerağ Türbesi'ni ve Camisi'ni gezdik. Türbedeki işlemler ve iç düzenlemesi çok başarılı. Bizdeki türbeleri düşünürseniz abartılı diyebilirsiniz. Ama etkileyici. Türbenin her tarafı ince ince işlenmiş. Sanat tarihi açısından kitap yazılacak kadar

etkileyici olduğunu düşünüyorum. Yine merkezde bulunan tarihi bir hamam var ve hamam müzesi olarak düzenlenmiş. Binanın giriş kapısı ve içindeki süslemeler o kadar dikkati çekiyor, neredeyse müze düzenlemesi ikinci planda kalıyor. Cuma günü olduğu için yani o gün İran'da tatil günü olduğundan birçok yer kapalıydı. Ama biz yine de çarşığı gezme imkanı bulduk.

Şiraz'ın en önemli tarihi eserlerinden Persepolis Antik Kentini hiç duydunuz mu? Duyduysanız, işte o kent Şiraz'da. Büyük İskender'in yakıp yıktığı, tonlarca hazineyi alarak ayrıldığı bir kent. Persler'in inşa ettiği müthiş bir kent. Dağın hemen eteğine kurulmuş, önce saray sonra halkın yaşadığı yerler tamamen mermerden yapılmış. Mermer hayvan heykelleri, mermer kabartmalar, sütunlar, ev ve saray kalıntıları. Görkemli kent bugün turistler için düzenlenmiş. Bizden bir örnek vermek istersek; Efes'e benzeyen bir antik kent. O şehirde İran medeniyetinin köklerinin ne kadar derinlere gittiğini görebilirsiniz. Sanatta

ve mimarideki becerilerini de rahatlıkla anlayabilirsiniz. Keşke Persepolis yıkılmadan günümüze kadar gelebilseydi. Dünya harikalarının başında gelirdi. UNESCO kenti korumaya almış. Yerli ve yabancı turistlerin ilgisinin oldukça yoğun olduğunu gördüm.

İran'ın yemek kültürünü tanımanızı tavsiye ederim. Çok lezzetli yemekleri var. Bizim yemek kültürümüze çok benziyor. Urfa, Antep, Diyarbakır mutfağı gibi. Sofra düzenlemelerine de bayıldım doğrusu. İran yemeklerini yiyebileceğiniz orijinal lokantaları rahatlıkla bulabilirsiniz. Şiraz şehrinde camilerin mimarisine ve sanatsal süslemelerine de çok önem vermişler. Merkezde avlusu olan çini süslemelerinin doruğa çıktığı camiye gezerken insan kendinden geçiyor. Giriş kapısı, avlu içindeki çini sanatı örnekleri, cami içindeki sanatsal

süslemeler, vitray camlar müthiş bir görünüm sağlıyor. Şiraz'ın merkezinde kale ve içinde sarayı yer alıyor. Kale içindeki saray süslemeleri Şah Cerağ Türbesi'ndeki süslemelere benziyor. Mükemmel bir sanatsal çalışma göze çarpıyor. Kale içindeki bahçe düzenlemesi ayrı bir sanat eseri. Havuzları, çiçekleri, ağaçları sarayı öne çıkaracak şekilde düzenlemişler. Surlardaki tuğla işçiliği görülmeye değer. Her santimetrekaresi işlenmiş. Kalenin hemen dışında koleksiyonları çok güçlü Pars Museum'u gezmemiz gerekiyordu. Çok güzel düzenlenmiş bahçe içinde tarihi bir bina yer alıyor. Her bölümü titizlikle süslenmiş binanın içinde İran'ın tarihine ait çok önemli eserler sergileniyor. Etkileyici ve kaliteli eserler bizi bazen Topkapı Sarayı Koleksiyonlarına götürüyor. Konya Mevlana Müzesi'ndeki eserlerle neredeyse aynı.

Gülistan Kitabı'nın yazarı Şirazi'yi duymuşsunuzdur. Şirazi'nin mezarı da Şiraz'da. Uğramadan geçmeyelim dedik. Büyük bir bahçe içinde çok güzel düzenlenmiş, tüm bahçe güllerle donatılmış, tam ortada anıt mezar bulunuyor. Aynı zamanda Şirazi'nin şiirleri bahçede okunuyor. Bahçeyi ve anıt mezarı gezerken şiirler eşliğinde geziyorsunuz. Ziyaretçi akınına uğrayan anıt mezar bahçesinde bir yorgunluk kahvesi de içebiliyorsunuz.

Akşam oldu ve uçağımız bizi İran'ın tarihi kentlerinden biri olan Kazvin'e götürdü. Uçakla Tahran'a, oradan karayoluyla Kazvin'e ulaştık. Şehrin merkezi tarihi hanlar, hamamlar ve çarşılarla süslenmiş. Tüm eserlerde çini sanatının en ince örneklerini görebilirsiniz. Her eserin taç kapısı var. Çinilerle süslenmiş taç kapıdan geçip bina-

lara giriyorsunuz. Toplantının yapıldığı bina da güzel düzenlenmiş tarihi bir han. Toplantının açılış konuşmasını İranlı bakanlar ve valiler yaptı. Bizim de "İpek yolu Üzerinde Bursa" başlıklı bir sunumumuz oldu. Sunum, ilgi ile izlendi. Katılan tüm ülkeler kendi sunumlarını yaptı.

Kazvin'in merkezindeki tarihi çarşığı gezmeden gitmeyi dediler. Gezdik ve bizim çarşılarımıza çok benzettik. Bazı bölümleri çok güzel restore edilmiş, bazı bölümlerinin de restorasyona ihtiyacı var. Tüm binalarda çini süsleme sanatı önde. Kazvin'de İpek yolu Anıtı açılışı yapıldı. Açılışa biz de katıldık. Kazvin İpek yolunun tam üzerinde. İran, hediyelik eşya çeşitliliği ve kalitesi açısından bizden çok önde. Kendi kültürlerini anlatan yüzlerce çeşit hediyelik eşya bulabilirsiniz. Kazvin deyince ilk akla gelen şey nedir bilir misiniz? Ben söyleyeyim: Alamut Kalesi. Hasan Sabbah'ın Kalesi Alamut Bölgesi'nde. Kazvin'e 60 kilometre mesafede. Oraya gitmeye karar verdik. Dağların tepesinden, vadilerden geçerek zor bir yolculuktan sonra Alamut Kalesi'ne vardık. Tüm dünyanın bildiği Alamut Kalesi bugün çok zarar görmüş. Kalenin bazı bölümlerini restore ediyorlar. Ulaşması çok zor dağ büyüklüğünde bir kaya üzerine yapılmış. Aynı zamanda içi de oyulmuş. Kalenin karşısına geçip, okuduğum Hasan Sabbah Alamut Kalesi Kitabını düşündüm, hayalimde canlandırdım. Sanki bir tiyatro seyrediyordum gibi hissettim. Görmenizi tavsiye ederim.

İran gezisinde, İran'ı tanımaya çalıştım. Azeri Türklerinin bize olan ilgisini, İranlı kadınların sosyal hayattaki başarısını, İranlı şoförlerin o yollarda nasıl cambazlıklar yaparak otomobil kullandıklarını, tarihi eserlerin çokluğu ve korumadaki başarılarını ve benzeyen çok yönleri olduğunu gördüm. Ben İran'ı gördüm sevdim. Size de tavsiye ederim.

Aziz Elbas

Fotoğraflar: Saffet YILMAZ

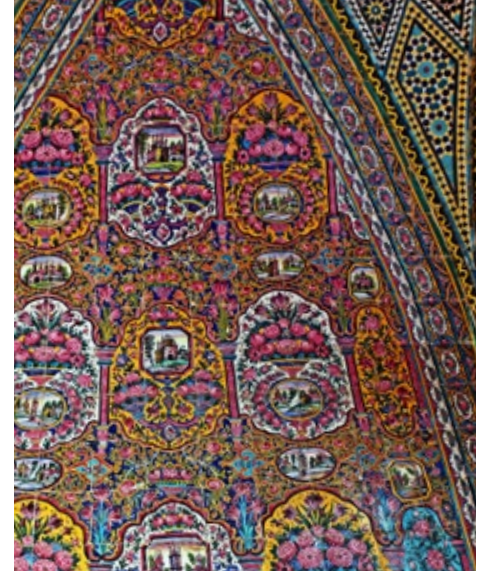
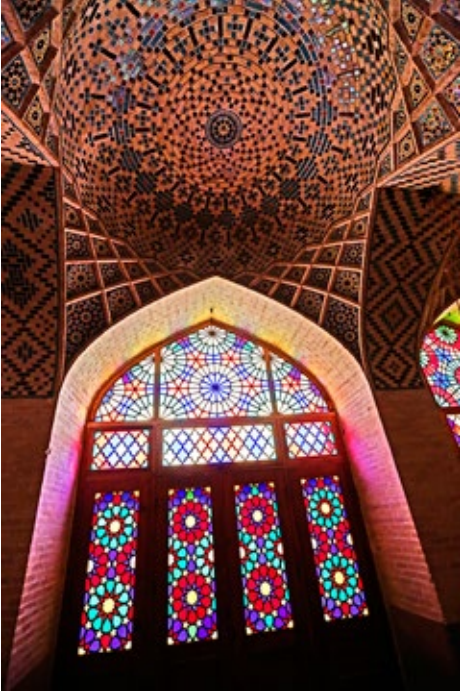
İpek Yolu Şehirleri Toplantısı ve İran

Dünya İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu'nun, geçen yıl Bursa'da ev sahipliği yaptığımız toplantıları, bu yıl İran'ın kadim şehirlerinden, eski bir başkent olan Kazvin'de yapıldı.

■ İran'ın kuzey tarafında yer alan şehir tarihi bir ipek yolu şehri, bunu çarşılarının zenginliğinde ve han ve kervansaraylarında görmek mümkün. Bir de başka bir ayrıntı olarak Azeri vatandaşların azımsanmayacak kadar fazla olması.

Birçok ipek yolu şehrinin temsilcinin katıldığı toplantılara İran'da bulunan tarihi kentlerin yoğun katılımında bulunması en dikkat çekici kısmı.

İki gün boyunca onlarca kent sunumunun gerçekleştirildiği toplantılar süresince ipek yolu şehirleri arasındaki ekonomik, turizm ve üniversiteler bağlamında işbirliklerinin güçlendirilmesi, tarihi ipek yolunun UNESCO tarafından tescil süreçleriyle birlikte turizm değeri olarak daha fazla ön plan çıkartılması. Bu konuda özellikle Çin'de bulunan ipek yolu şehirlerinin devlet politikası olarak yoğun bir şekilde çalışma yürütüyor olması.

Gelecek yıl toplantılar acının ve kargaşanın hiç bitirilmediği, ancak kadim geçmişi ve özgün kimliğiyle her dönem gezginlerin ve kervanların ticaretin merkezi olmuş bir şehirde yapılacaktır.

Şehir gezileri sırasında Şiraz'da bulunan camiler, köşk ve bahçeler, divan edebiyatımızda önemli bir yeri bulunan 'Güldeste'nin müellifi Muhammed Hafız El Şirazî'nin türbesinin bulunduğu köşk ve bahçesi inanılmaz güzelliklerle dolu.

Şiraz'da İmamzade Zinciri Külliyesi Medresesi, Vekil Cami, Çarşısı ve Hamamı, Kerim Han sarayı birbirinden zengin tezyinatlarla dolu. Tüm yapılarda inanılmaz derecede ahşap, çini ve kalem işçiliğinin göz kamaştırıcı örneklerine şahit olduk. Geleneksel bahçe peyzajında su öğesinin oldukça güzel uygulamalarının görülməsi mümkün.

Yine Şiraz yakınlarındaki bir zamanların dünyada en bilinen şehirlerinden Persepolis antik şehrinde birçok detayda geçmiş kültürler ve yaşamlar hakkında size bilgiler sunuyor. Devasa sütunlar ve yapı elamanları şehrin bir zamanlar ne derece heybetli olduğunu gösteriyor.

Kazvin yakınlarında Selçuklu sarayında yetişip isyankar olarak bir döneme damgasını vuran Hasan Sabbah'ın konuşlandığı Alamut Kalesi oldukça enteresan bir konum ve yapımda. Anayoldan uzak tepelerin ardında erişilmesi zor, yüksek kayalıkların üzerinde konumlu bir kale. Yamaçlarında buz gibi suların aktığı verimli toprakların olduğu bir bölge. Hep kitaplardan okuduğumuz onlarca roman ve filme konu olmuş bir mekanı görmek bizim için farklı bir deneyim.

■ Prof. Dr. Mustafa Şahin / Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

İznik Gölü Bazilikası'nın Köle Tasvirli Sikkeleri

Bursa'nın İznik İlçesi kıyılarında İznik Gölü'nde yer alan bazilika planlı yapı kalıntısında sualtı kazılarına devam edilmektedir. İznik Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile sürdürülmekte olan çalışmalarda ağırlıklı buluntu grubunu yine sikkeler oluşturmaktadır.

■ Buluntular arasında en az 15 sikkeden oluşan bir grubun arka yüzünde esir/köle betimlerine yer verilmiştir. Kazıda bulunan sikkeler üzerinde neden bu kadar fazla sayıda esir/köle figürü vardır? Esir/köle betimi ile Roma Dönemi Nikaia'sı için bir mesaj mı verilmek istenmektedir? Para betimleri üzerinde yer aldığına göre, kölelerin Roma

İmparatorluk ekonomisine herhangi bir katkısı var mıdır? Yazıda bu sorulara cevap aranacaktır.

İlk olarak Bazilika'nın esir/köle tasvirli sikkelerini tanıyalım. En erken tarihlisi I. Licinius dönemine ait sikkeler üzerinde 5 farklı köle/esir tipi tespit edebildik.

Tek örnekle temsil edilen I. Licinius (İ. S. 320-321) sikkesinin arka yüzünde her iki yanında oturur şekilde betimlenmiş iki kölenin bulunduğu bir standard (sancak) yer almaktadır. Sırt sırta betimlenen figürlerin her ikisi de yerde oturmaktadır. Soldakinin elleri arkada bağlı iken sağdakinin elleri serbest bırakılmıştır.

I. Licinius (İ. S. 320-321)

Ağırlık: 2,8 gr., **Çap:** 18 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Licinius'un diademli sağa portresi. Başın çevresinde "IMPLICINIVSAVG – Imperator Licinius Augustus" lejanti.

Ay: Ortada iç kısmında "VOT/XX – Votis

Vicennalibus / Vicennalibus Yemini" lejanti bulunan standard (sancak). Her iki yanında oturur şekilde birer köle; soldakinin elleri arkasında bağlanmış, sağdaki ise ellerini ayaklarına doğru uzatıyor. Çerçeve "VIRTUS EXERCIT – Virtus Exercitus/Ordunun Gücü" lejanti.

I. Licinius'tan sonra imparator olan Martinianus (İ. S. 321-324) sikkelerinden bir seri üzerinde ise sadece esir betimine yer verilmiştir; imparator yerine bu defa Tanrı Jupiter'in solunda elleri arkadan bağlanmış şekilde diz çökmüştür.

Martinianus (İ. S. 324)

Ağırlık: 2,6 gr., Çap: 18 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Başında diademle
sağa profilden imparator
portresi. Başın çevresinde
"DN MARTINIANO P F AVG –
Dominus Noster Martinianus
Pius Felix Augustus" lejantı.

Ay: Sağına bakar şekilde
ayakta Jupiter; sağ elinde globus (yer küre) üzerinde duran
Nike, solunda tepesinde kartal bulunan asa tutmakta. Ayak
seviyesinde sağında gagasında çelenk ile bir kartal, solunda
ise kolları arkadan bağlı şekilde dizlerinin üzerine çökmüş
bir esir. Çerçeve "IOVI CONS-ERVATORI – Iovi Conservatori –
Jupiter Korusun" "SMNB" "XΠΓ" lejantı. Nikomedia darbı.

Köle betimine ait bir diğer tip Honorius (İ.S. 393-423) döneminde
darp edilen sikke üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tipte esirler,
sikkenin arka yüzünde ayakta duran imparator betiminin her iki
yanında ayakta betimlenmişlerdir.

Honorius (İ. S. 409-410)

Ağırlık: 0,4 gr., Çap: 12 mm.,
Kalınlık: 1 mm.

Öy: Sağa profilden defne
çelenkli Honorius'un portresi
ve çevresinde "DNHONORI
VSPFAVG – Dominus Noster
Honorius Pius Felix Augustus"
lejantı.

Ay: Cepheden ayakta Honorius,
sağ arkasına bakmakta. Her
iki yanında ayakta duran birer esir ve çerçeve
"GLORIARIO MANORVM – Gloria Romanorum /
Roma'nın Zafer" lejantı.

Valens Döneminde (İ.S. 364-378) darp edilen sikkeler üzerinde ise iki
farklı esir tipi karşımıza çıkmaktadır. Bir örnek bulunan ilk tipte im-
parator solu ile bir labarum (Yunan alfabesindeki (X) ve (P) harflerinin
iç içe geçmesiyle oluşturulan erken dönem Hristiyanlarının sembolü)
tutar şekilde ayakta betimlenirken, sağ eli ile sağında diz çökmüş ve
kolları arkadan bağlanmış bir esirin başından tutmaktadır.

Valens (İ. S. 364-378)

Ağırlık: 1,7 gr., Çap: 17 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Sağa profilden imparator
portresi.

Ay: Cepheden ayakta
betimlenmiş imparator;
başı sağına dönük. Sol eli ile
labarum, sağı ile elleri arkadan
bağlı şekilde düz çökmüş
bir esirin başını tutmakta.
Çerçeve "GLORIARIO MANORVM – Roma'nın Şanı"
lejantı.

İmparator Valens'e ait ikinci seride ise arka yüzde yer alan
esir farklı olarak elleri arkadan bağlı şekilde ayakta durmak-
tadır. Bu tip bazilika kazılarında bu güne kadar 8 adet ile en
fazla bulunan sikke grubunu oluşturmaktadır.

**Valens
(İ. S. 364-378)**

Ağırlık: Ağırlık: 1,7 gr.,
Çap: 17 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Sağa profilden imparator portresi ve çevresinde
"DNVALEN SPFAVG –
Dominus Noster Valens Pius
Felix Augustus" lejantı

Ay: Cepheden ayakta imparator, sol eliyle labarum, sağıyla
ise sağ yanında ayakta duran esirin başından tutmakta.
Çerçeve "GLORIARIO MANORVM – "Roma'nın Şanı" lejantı.

Valens (İ. S. 364-378)

Ağırlık: Ağırlık: 1,2 gr., Çap: 12 mm., Kalınlık: 2 mm.

Öy: Sağa profilden imparator portresi ve çevresinde
"DNVALEN SPFAVG – Dominus Noster Valens Pius Felix
Augustus" lejantı

Ay: Cepheden ayakta imparator, sol eliyle labarum, sağıyla
ise sağ yanında ayakta duran esirin başından tutmakta.
Çerçeve "GLORIARIO MANORVM – "Roma'nın Şanı" lejantı.

Bazilika sikke buluntuları arasında derlediğimiz örnekler arasında esir veya kölelere ait 5 farklı tipi ikonografik özelliklerine göre rahat bir şekilde ayırt etmek mümkündür. En dikkat çekici özellikleri tanrı veya imparatorun yanında cüce gibi çok küçük boyutta işlenmiş olmalarıdır. Böylece hiyerarşik açıdan sınıf farkı çok açık bir şekilde gösterilmiştir. Valens sikkelerinde kolları arkada bağlı olarak ayakta veya diz çökmüş şekilde tek figür yer alırken, Licinius ve Honorius sikkelerinde oturur veya ayakta ikiye figür bulunmaktadır; bunlardan birisinin elleri arkadan bağlı, diğerinin ise serbest gösterilmiştir. Ancak eller serbest olsa bile köle giysileri ile ayırım açık bir şekilde gösterilmiştir. Asker esir ve kölenin aynı kompozisyonda yer alması, Geç Antik Dönemde imparatorluk sınırları içerisinde özellikle savaş esirlerinin köleleştirildiklerini düşündürmektedir. Bazilika kazılarında köle veya esir temalı sikkelerin çok sayıda bulunmasının nedenini şimdilik bilemiyoruz. Ancak İ.S. 4.-5. yüzyıl sikkelerinde ağırlıkla esir/köle konusunun ön plana çıkması dikkat çeken bir durumdur. Bilindiği gibi, "Postliminium Yasalarına" göre, savaş esirlerinin köleleştirilmesi antik dünyada neredeyse evrenseldir. Pompeius'un M.Ö. 61

yılında savaş esirlerinin hiç birinin öldürülmemesini emrettiği bilinmektedir. Çünkü, esirler köle ve Roma'nın yenilmezliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Köleler sadece savaş esirlerinden oluşmaktadır. Niakaia veya Myrleia/Apemeia vatandaşı şair Parthenios gibi özgür yurttaşlar da herhangi bir nedenle Roma'ya köle olarak götürülmüşlerdir. Bununla birlikte İ.S. 104 yılında çok sayıda Bithynia vatandaşının yasa dışı yollarla Roma vergi toplayıcıları tarafından köle olarak toplandığı da bilinmektedir. Ayrıca, Romalılar döneminde Karadeniz'den İtalya'ya giden gemilerden çoğunun insan kargosu taşıdığı da bilinmektedir. Bütün bu bilgiler Elizabeth M. Young'ın Bithynia Bölgesi'nin Roma topraklarına bağlanmasından sonra, bölgenin köle ticaretinin merkezi haline gelmiş olduğu tespitini doğrulamaktadır. Diğer bir ifade ile Roma İmparatorluk Çağında Niakaia da imparatorluğun köle toplama merkezlerinden birisi olarak ön plana çıkmış olmalıdır.

Roma'da servet sahibi olmanın en önemli yolları toprak sahibi olmak veya ticaret ile uğraşmaktır. Roma İmparatorluğu'nda tarımsal üretim, imparatorluğun iktisadi

gücünü ve temelini oluşturmaktadır. Kölelerle işletilen büyük tarım işletmeleri bu bakımdan çok önemlidir. Toplumsal açıdan bir kişinin on köleye sahip olması ufak bir şey sayılmış, bu nedenle rakam iki yüz köleye varabilmiştir. Diğer bir ifade ile çok sayıda köleye sahip olmak kişinin saygınlığını yükseltmekle eş değer tutulmuştur. Roma İmparatorluk Çağı'nda özellikle Çeltikçi Köyü çevresinde, arazinin de verimli olmasından dolayı İmparatorluk ailesi ve özel kişilere ait birçok çiftliğin olduğu bilinmektedir. Bu büyük çiftlikleri yöneten ve toprağı işleyenler ise kölelerden oluşmaktadır. Bu nedenle Roma Dönemi İznik nüfusunun büyük bir kısmını kölelerin oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Köle kimdir? Köle, hukuki, iktisadi ve sosyal bakımdan hür insanlardan farklı ve aşağı statüde bulunan kimse demektir; bütünüyle başka bir insanın malıdır ve herhangi bir eşya gibi alınıp satılabilir.

İnsanların ancak kendi yaşamlarını sürdürebilecek kadar üretebildikleri eski çağlarda kölelik diye bir kavram yoktur. Zamanla üretimde kullandıkları araçlar geliştikçe tüketebileceklerinden daha fazla üretime başlayan insanoğlu, savaş tutsaklarını

öldürmek yerine kendileri için çalıştırmaya başlamış ve ürettikleri ürüne el koymuşlardır. Böylece köleler ve kölelik doğmuştur.

Sümerler, Eski Mısır, Hitit gibi eski ve büyük uygarlıklarda da kölelik vardır. Sümerler'de köleler ya ev hizmetlerinde ya da tarlalarda çalıştırılmışlardır. Kâr getiren bir mal olarak alınıp satılmaya başlanmaları ilk olarak Eski Yunan'da olmuş ve köleler toplumun temel sınıflarından birisine dönüşerek ekonomi ağırlıkla köle emeğine dayandırılmıştır.

Köleler haklara ve borçlara ehil olmamışlar, bu nedenle de hukuk sistemi içinde kişi olarak kabul edilmemişlerdir. Köleler mal olarak kabul edildikleri için açık pazarlarda alınıp satılmışlar, trampa edilmişler, herhangi bir mal gibi mirasa konu olmuşlar, alacağa karşılık rehin dahi verilebilmişlerdir. Kölelerin miras hakkı olmadığı gibi, hürlerle evlenmeleri de yasaklanmıştır. Köle ile efendi arasındaki ilişki tamamen hakimiyet esasına dayanmış, köle efendisine mutlak itaate mecbur tutulmuştur. Ayrıca efendiye köleyi sınırsız olarak terbiye etme ve cezalandırma hakkı da verilmiştir. Romalı yazar Lucius köleleri şöyle anlatmaktadır (IX. 12): "Saygıdeğer tanrılar, nasıl zavallı yaratıklar vardı orada! Bütün derilerinin üstü mosmor kamçı izleriyle boyanmıştı. Dayaktan yüzülmüş sırtlar, giydikleri yırtık pırtık yamalı çaputlarla sadece gölgelenmişti, örtünmemişti... Alınlarına damga vurulmuştu, başları kazınmıştı ve ayakları da zincirlenmişti. Yüzleri ölü gibi sapsarıydı; gözbebekleri bu buram buram kasvet tüten yerin karanlığında yarı kör hâle gelinceye kadar kısılmıştı".

Kölelik, Antik Roma toplumu ve ekonomisinde önemli rol oynamıştır. Roma İmparatorluğunun yapmış olduğu savaşlar çok sayıda savaş esirinin getirilmesine neden olmuştur. Bunun dışında köle olmak için köleden dünyaya gelme, ağır suç işlemek, korsanlarca kaçırılmak, borcunu ödeyememek, fakirlerin veya terk eden bir ailenin çocuğu olmak gibi bir çok neden de vardır. Köleleştirilen esirler köle piyasalarında büyük çapta paya sahip bir tür mal çeşidi olmuştur. Bunlar arasında öğrenim görmüş, müzisyen, öğretmen, muhasebeci, doktor gibi nitelikli düzeyde olan pek çok vasıflı köle de bulunmaktadır.

Şarap testisi ile köleler. Tipik köle elbisesi giyinmişler ve nazardan korunmak için boyunlarına amulet takmışlardır. Arka planda duran kölelerden soldaki su ve havlu, sağdaki ise dal ve çiçek taşımaktadır. Roma mozaği, Tunus, İ.S. 2. yüzyıl.

Romalılar aynı sahibin kentteki evinde çalışan kölelerin tümüne "familia urbana", toprak işlerinde çalışanlara ise "familia rustica" adını vermişlerdir. Vasıflı kölelerin aşçılık "coquus", mutfak için alış veriş etmek "obsonator", oda uşaklığı "cubicularius", masörlük "unctor", berberlik "tonsor", uşaklık "structor", tahtirevan taşımacılığı "lectiarius", giysi dolabı düzenleyiciliği "vestiarius" gibi görevleri de vardı. Bu ev kölelerinin başında onları yöneten bir "atriensis" (kahya) yer alırdı ve bunun "vicarious" denilen bir temsilcisi olabilirdi. Vasıflı köleler daha üst düzeyde yazıcılık, sekreterlik, okuyuculuk, öğretmenlik veya kütüphanecilik gibi işlerde de kullanılmıştır. Sahipler bazen kölelerinin iyi görünüşüne, elbiselerine ve bakımlı olmalarına aşırı derecede önem vermişlerdir. Fakat kölelere özgü özel bir giyim tarzı yoktur.

Vasıfsız köleler ise madenlerde, taşocaklarında, değirmenlerde ve çiftliklerde çalıştırılmışlardır. Bunlar halkı eğlendirmek amacıyla yırtıcı hayvanlarla ya da birbirleriyle ölümüne dövüştürülmeye de mecbur tutulmuşlardır. Özellikle bedensel ceza, cinsel sömürü (fahişeler genellikle kölelerdi), yargısız infaz ve işkenceye de tabi tutuldukları bilinmektedir. Bu nedenle vasıfsız kölelerin yaşamları ötekilere göre daha kısa olmuştur.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra kölelik gerilemiş, ancak hemen ortadan kalkmamıştır. İ.S. 8., 9. ve 10. yüzyıllarda Almanya'da tarım işçilerine olan gereksinimin artması köleliğin canlanmasına yol açmıştır. Bu amaçla birçok savaş tutsağı Slav köleleştirilmiştir. Hristiyan Kilisesi ve İslam Dini, modern çağa gelinceye kadar

köleliğe karşı çıkmamıştır. Müslümanlar ile Hristiyan Avrupa arasındaki uzun süren savaşlarda, her iki taraf da aldıkları savaş esirlerini köleleştirmişlerdir. Bununla birlikte Müslümanlar aldıkları tutsakları çoğunlukla ağır işçi ya da ırgat olarak tarlalarda çalıştırmak yerine, ev hizmetlerinde kullanmışlardır. Ayrıca, Müslümanlıkta köle azat etmek sevap sayıldığı için, kölelerin bir bölümü azat edilmiş ve toplumun bir üyesi olarak yaşamlarına devam etmişlerdir.

Sonuç olarak, Elias Canetti'nin deyimiyle kölelik geçmiş uygarlıklar döneminde "insanları hayvana dönüş-

türme arzusunun" bir yansıması olmuş ve günümüz modern toplumu tarafından tamamen terk edilmiştir.

Teşekkür

Sualtı kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı adına İznik Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile sürdürülmektedir. Büyükşehir Belediyesi çalışanları adına Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe'ye ve Müze Müdürü Sayın Haydar Kalsen'e minnettarız. Ayrıca konu hakkında yaptığı araştırmalar ile destekte bulunan Işıl Gündüz ve sikke fotoğraflarının yayına hazırlanmasına yardımcı olan Murat Akın ve Gurbet Kılınç'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- G. Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi", H. Blanck, Eski Yunan ve Roma'da Yaşam, Çev. İ. Tanrı-kurt (İstanbul 1999)
- K. Bradley, Slavery and Society at Rome (Cambridge 2002)
- K. Bradley – P. Cartledge, The Cambridge World History of Slavery: Volume 1: The Ancient Mediterranean World (Cambridge 2011)
- G. Ergi, "Roma Toplumunda Kölelik Eleştirisi ve Kölelere Empati", Cedrus. The Journal of MCRI II, 2014, 355-376.
- N. Mutlu, Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk (Ankara 2007),
- D. Nasmith, Outline of Roman History from Romulus to Justinian (2014)
- M. Rostovtzev, The Social and Economic History of the Roman Empire (Tannen 1963).
- S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,3. IK 10,3 (Bonn 1987) A. Yalçın, İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi (Ankara 1983).
- E.M. Young, Translation as Muse: Poetic Translation in Catullus's Rome (2015)

■ Prof. Dr. Mustafa Şahin / Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

İngilizler İznik Çinilerini Yeniden Keşfediyor: Londra Müzelerinde İznik Çinileri Yılı

Geçtiğimiz günlerde Londra'ya yaptığımız bir ziyarette British/İngiliz ile Victoria ve Albert Müzelerini tekrar ziyaret etme fırsatı bulduk. Londra'nın dünyaca ünlü bu iki müzesinin sergi, hediyelik eşya, kafeterya gibi değişik bölümlerinde sık sık İznik çinilerine ait motiflerle ve İznik adı ile karşılaşınca değişiklik dikkatimizi çekti. Belki bunda bir süreden beri İznik'te çalışmamızın da etkisi olmuştur. Bir tür algıda seçicilik.

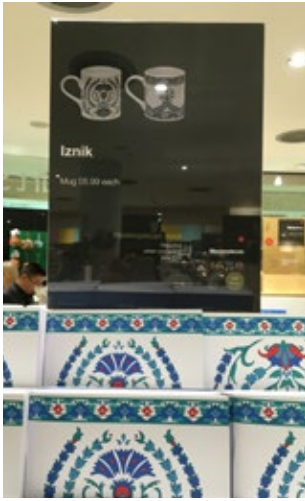
■ İlginç bir şekilde her iki müze de aynı anda İznik çinilerine yoğunlaşmış. Müzelerin İslami Eserler bölümlerinde İznik Çinileri ön plana çıkartılarak yeniden düzenlenmiş. 2016 yılında İngilizler İznik çinilerini yeniden keşfediyorlar.

British/İngiliz Müzesi, hekim ve doğa bilimci Sir Hans Sloane'un (1660-1753) biriktirdiği kitap, elyazması ve doğa tarihi nesneleri koleksiyonunun hükümet tarafından satın alınmasıyla 1753 yılında kurulmuştur. 19. yüzyılda arkeolojiye ilgi artınca, armağan, satın alma ya da çeşitli yasa dışı yollarla (özellikle Anadolu'dan) Antik Çağ'la ilgili paha biçilmez yapıtlar koleksiyona da-

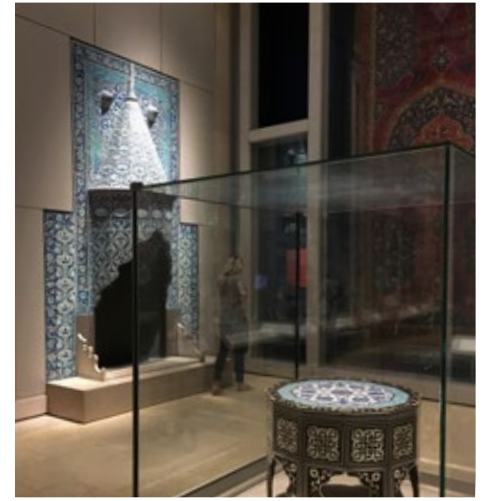
hil edildi. Böylece büyüyen koleksiyon için daha geniş bir alana ihtiyaç duyulunca, tasarımı Sir Robert Smirke'ün yaptığı günümüzdeki yapı inşa edilerek 1847 yılında ziyarete açıldı. British Müzesi koleksiyonları dört ana bölümde toplanmıştır: Antik Çağ yapıtları, sikkeler ve madalyalar, baskılar ve çizimler, günümüzde ayrı bir yapıda bulunan etnografya bölümleri. Antik Çağ yapıtları bölümü, Mısır, Batı Asya, Antik Yunan, Antik Roma, Tarih öncesi İngiltere, Ortaçağ ve Doğu yapıtlarından oluşan ayrı ayrı koleksiyonları kapsar. Müzede sergilenen ünlü eserler arasında; Mısır hiyeroglif yazısının çözülmesine yardımcı olan 3 dilde

yazılmış Rosetta Taşı, Asurbanipal'ın Nino-va'daki sarayından getirilme Asur kabartmaları, Anadolu'dan götürülen Mausoleion Frizleri veya Nerediler Anıtı, Sutton Hoo Gemi Mezarlığı, tunç ve fil dışından Afrika heykelticikleri sayılabilir.

Müzede İznik çinileri sergisinden çok hediyelik eşya bölümü ve hemen hemen her katta bulunan kafeteryalar dikkat çekmektedir. Çünkü hediyelik eşya bölümünde satışa sunulan ürünler çoğunlukla İznik çinilerinden esinlenen motiflerle süslenmiş. İznik çini motifleri tabak, kase ve vazoların yanı sıra önlük, çanta hatta mouse pedi gibi hediyelik eşyaların üzerine işlenmiş.

Hediyelik eşya reyonunda İznik motifli hediyelik eşyalar.

Eşsiz güzellikte İznik çinileri ile kaplı şömine ve vitrinde sehpa

En güzel çikolatalar İznik motifli kaselerde.

Müze kafeteryalarında tek kullanımlık kağıt bardaklar üzerinde bile desen olarak İznik motifleri tercih edilmiş.

Girişte özel bir çerçeveye içerisinde eşsiz bir İznik vazosu.

İznik çinilerinin sergilendiği vitrin örnekleri.

İsmi Prens Albert ve Kraliçe Victoria'dan alan Victoria ve Albert Müzesi, dünyanın en geniş süsleme sanatları ve dizayn içeriğine sahip müzesidir. 1852 senesinde kurulan müze 4.5 milyon nesnenin üzerinde bir koleksiyona daimi olarak ev sahipliği yapar. Kurulduğundan bu yana alanı 51 bin metre-karelik bir genişleme yapmış ve 145 galeri fazladan müzeye eklenmiştir. 5 bin yıllık bir sanat koleksiyonuna sahip olan müze eski çağlardan günümüze kadar geniş bir koleksiyona sahiptir.

Dünyaca ünlü müzenin en önemli sergilerinden birisi yine İznik çinilerine ayrılmıştır. Olasılıkla Türkiye'den yasa dışı yollarla İngiltere'ye taşınan çini eserler çok büyük özen ile seçilmiş vitrinlerde özel

ışıklandırma teknikleri ile ziyaretçilerin beğenisine sunulmuştur. Girişte özel bir çerçeve içerisinde eşsiz bir İznik vazosu yer almakta. Vazonun hemen alt bölümünde İznik çinileri ile ilgili genel bir tanıtıma yer verilmiştir.

Vitrinlerin arasında ve üzerinde çini kaplamalar ile ilgili çok güzel ve eşsiz örnekler sergilenmektedir.

Serginin en güzel eserlerinden birisi İznik çinileri ile kaplanmış şöminedir. Böylesine büyük bir mimari elemanı muhtemelen ülkemizden sökerek eksiksiz bir şekilde müzeye taşımışlar ve tekrar monte etmişler. 'Bu çiniyi sökerken kim izin verdi, yurtdışına nasıl çıkardılar', insan sormadan edemiyor.

Victoria ve Albert Müzesi'nin hediyelik eşya satış bölümünde de ağırlıklı İznik çini motifleri ile süslenmiş imitasyon hediyelik eşyalar satılmakta. Bardaktan yastığa her türlü eşya üzerinde İznik motiflerini görmek mümkün.

Her iki müzedeki sergileri gezdikten sonra akla gelen ilk soru, neden hala İznik'te sadece İznik çinilerinin sergilendiği bir müzemiz yok? İngiliz'in çinilerimize verdiği değeri biz ne zaman göstereceğiz? Birkaç yıldır İznik'te çini müzesi kurulacağı ile ilgili bir proje dillendirilmekte. Hadi biz de en kısa sürede İznik'e çini müzemizi kurulum ve İznik çinilerimize sahip çıkarak hak ettiği değeri gösterelim.

Yeşil Cami: Hem ustalık, hem de malzeme bakımından klasik Osmanlı mimarisinin öncülerinden sayılır. (Fotoğraf: İzzet Keribar)

Bursa'nın Anıtsal Mescit ve Camileri

Bursa'nın 1326 yılında fethedilmesinin ardından, daha önce Türk ve İslam alt yapısı olmayan kentte, Osmanlı'nın sahip olduğu kültürel değerlerin mevcut bölge dinamikleriyle kaynaşması, imar ve şehircilik faaliyetlerinin de farklı yorumlanmasına neden olmuştur.

■ Öncelikli olarak kentte halkın dini, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik cami, medrese, imaret, mektep ve hamam gibi hizmet yapıları inşa edilmiş ve kentin çehresi hızla değişme ve gelişme göstermiştir. Bu sosyal donatı yapılarının etrafında kısa zaman içerisinde konutlar inşa edilerek mahalleler oluşmuştur.

Erken Osmanlı dönemi Bursa'da cami, medrese, imaret, mektep ve hamam yapıları sade görünümlü olmalarıyla birlikte halkın kullanımına sunulması öncelikli amaç olduğundan, duvar örgülerinde işlenmemiş, silisli dere taşı ya da moloz taşı sıklıkla kullanılmıştır. Nitekim kısa bir süre sonra Murad Hüdavendigar ve Yıldırım Bayezid devirlerinde artık bu telaşa gerek kalmadığından, yapıların çok daha özenli ve abidevi ölçüde inşa edildiği görülür.

İlk Osmanlı başkentlerinden olan Bursa'nın büyüüp gelişmesi Türkler sayesinde olmuştur. Bursa, Bizans döneminde kale içinde sıkışmış; yedi mahalle, bir saray ve kütüphane, bir hamam, yedi kilise, iki

havra ve tahminen 5000 nüfustan oluşan küçük bir kasaba görünümünde iken, fetihten sonra hızlı bir imar faaliyetine girilmesi sonucunda, Orhan Bey döneminde Hisar içinde 1 mescit, 1 medrese, 1 türbe, 1 hamam inşa edilmiş, ayrıca 1 kilise fetih camiine dönüştürülmüş ve tekfurun sarayı da tamir edilerek Bey Sarayı olmuştur. Bunlardan başka, diğer ileri gelenlerin yaptırdıkları Ahi Hasan (Sürmeli/ Tefsirhan) Mescidi, Alaaddin Bey Camii, Alaaddin Bey Mescidi, Çoban Bey Mescidi, Gazi Aktimur Mescidi, İl-Erioğlu Mescidi, Lala Şahin Paşa Mescidi, Süleyman Paşa Mescidi, Nilüfer Hatun (Darphane/Zarphane) Mescidi ile birlikte 15 adet mescit ve cami bulunmaktadır.

Cami ile mescit arasındaki fark şöyle özetlenebilmektedir; camilerde minber bulunmaktadır, yani hutbe okunmaktadır, hutbe de cuma ve bayram namazlarının gereğidir. Mescitlerde ise minber bulunmadığı için bu namazlar kılınamamakta, sadece vakit namazları kılınabilmektedir.

Fazlulah Paşa Mescidi

Dolayısıyla, halk cuma günleri bu minberli camilere gitmek durumundadır. Bu yapı-lara diğer ülkelerde Mescid-i Cuma, bizde ise Cuma Camileri denmektedir. Fakat günümüzde hızlı kentleşme sonucunda bütün mescitlere minber eklenmiş ve bunlar camiye dönüşmüştür.

Bursa'da Orhan Gazi ve ağabeyi olduğu halde beylikten feragat ederek, yerini kardeşi Orhan'a bırakan Alaaddin Bey'in yaptırdığı camiler dışında, beyliğin çeşitli kademelerinde görev yapan hayırseverlerin yaptırdığı camiler de çok sayıda bulun-

maktadır. Ayrıca banilerinin ismi ile anılan bu camiler, aynı zamanda bulundukları mahallelere de isimlerini vermişlerdir.

Bursa'da erken devir Osmanlı mimarisinde yaygın olarak kullanılan plan şemalarının hepsinden örnekler görülebilmektedir. Bunlardan birincisi klasik mescit tipi dediğimiz kare biçimli, kubbeli ve duvardan kubbeye geçiş ögesi olarak genelde Türk üçgenlerinin kullanıldığı plandır ve her mahallede mutlaka bu tür plana sahip bir mescit bulunmaktadır. Bunlar gayet basit, moloz taş veya almaşık duvarlı, minbersiz,

hatta bazıları minaresiz olarak inşa edilmiş mütevazı yapılardır. 18. yüzyıldan itibaren bu mescitlere minber eklenerek cami haline getirilmiş ve birer tane de minare yapılmıştır. İkincisi Zaviyeli, Bursa tipi, Ters T planlı, Kanatlı ve Tabhaneli gibi terimlerle literatüre girmiş olan plandır ki bunun da küçük farklılıklarla birçok örneğini görmek mümkündür. Söz konusu form Orhan Camii, Ali Paşa, Demirtaş Paşa ve Kazeruni gibi belli başlı camilerde kullanılmışsa da, en muhteşem örneği Bursa Yeşil Camii'dir. Bu cami, hem ustalık, hem de malzeme bakımından klasik Osmanlı mimarisinin öncülerinden sayılır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk payitahtlarından olan Bursa'nın mimariye vurduğu damga, "Kalkan duvarı", "Türk üçgeni", "Bursa kemeri" gibi ilk defa kentimizde kullanılıp da sanat tarihi terminolojisine girmiş olan terimlerden de anlaşılmaktadır.

Belediye Başkanlığımızın, tarihi kültürel mirasımızın korunması ve yaşatılması çalışmaları kapsamında, yok olmaya yüz tutmuş veya kullanılamaz hale gelmiş pek çok cami ve mescidimiz de ayağa kaldırılarak ibadete açılmıştır. Feyzullah Paşa Mescidi, Çukur Mescit, Tayakadın Camii, Yörükler Mescidi gibi değerlerimiz yapılan titiz çalışmalar neticesinde restorasyonu yapılarak şehrimize kazandırılmış camilerdendir. Ayrıca halen Kefensüzen Mescidi ve Müftüünü Mescidi gibi değerlerimizin de

Davutpaşa Mescidi

restorasyon uygulama çalışmaları devam etmektedir.

Bursa'nın fethinin ardından Bursa Ovası'na yerleştirilmeye başlanan Türkmenler tarafından kurulan köyler, kuruluş aşamasındaki devlet için gerekli olabilecek lojistik, insan gücü ve güvenlik ihtiyacını büyük ölçüde sağlamıştır. Köylerdeki imar faaliyetleri de kentin gelişimiyle doğru orantılı olmuştur. Özellikle mescitler köy merkezinin belirleyicisi olmuştur. Köy mescitleri, gerek malzeme gerekse tercih edilen plan özellikleri açısından kentte inşa edilmiş olan mescitlerden farklıdır. Köy mescitleri ağırlıklı olarak, dikdörtgen bir alan üzerine oturan ve çoğunlukla kerpiçten inşa edilmiş yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar köyün konut yapıları ile uyumlu bir görüntü sergilemektedir. Özellikle Köy camilerinde yapılan restorasyon çalışmalarındaki tespitlerde; farklı dönemlerde yapılan eklentilerle alanlarının genişletildiği, kadınlar mahfili, minare, minber eklemeleri ile zaman içerisinde oluşan ihtiyacın bu eklemeler sayesinde giderildiği anlaşılmıştır. Özellikle mescitlerde süsleme ağırlıklı olarak kalem işi görülmekte olup, mahalli zanaatçıların bir eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belediye Başkanlığımızın bütünşehir yaklaşımıyla, kent merkezi haricinde kırsal alanların pek çoğunda da tarihi kültürel mirasımızın korunması ve yaşatılması çalışmaları başlatılmıştır. Söz konusu çalışmalar kapsamında, cami, hamam, çeşme ve hazirelerinin onarımları yapılarak gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmaktadır. Bu bağlamda merkez ilçe kırsalında Tahtalı Camii, Doğancı Camii ve İnikli Camilerine yönelik restorasyon uygulamaları devam etmekte iken; Harmancık Çakmak ve Nalbant Camileri, Karacabey Fevzipaşa Camii, Keles Basak ve Harmanalanı Camileri, Mustafakemalpaşa Çömlekçi ve Üçbeyli Camileri, Orhaneli Belenoluk ve Deliballılar Camilerinin restorasyonuna yönelik çalışmalarımız sürdürülmektedir.

Geçmişten günümüze kadar cami ve mescitlerimiz ibadethane olmalarının yansısı gündelik yaşama ilişkin paylaşımların da yapıldığı sosyal merkezlerdir. Gerek şehir merkezi, gerekse kırsal alanlarda yapılan bu çalışmalarla yerleşimin merkezi olan bu mescit ve camilerimizin onarımına öncelik verilerek bu manevi odak noktalarının canlandırılması sağlanmıştır.

Nakkaş Ali Mescidi

Çukur Mescidi

Yörükler Mescidi

■ Prof. Dr. Mustafa Kara

Mâh-ı Muharrem Geldi

İnsanın bilgi, duygu ve sezgi boyutu olduğu bilinmektedir. Dinî hayatın kemâl noktasına doğru tırmanması da bu esasların ahenkli bir şekilde bir araya gelmesine/getirilmesine bağlıdır.

■ Bu besteye ister eski tabirle ilmelyakîn, aynelyakîn, hakkalyakîn diyelim, ister yeni tabirle bilmek, görmek, gerçekleşmek, isterse de bilmek, bulmak olmak diyelim mesele değişmez. Yani dindar olmak bir anlamda ilmî, hissî, fikrî, kabiliyetlerimizin davranışlarımızla bütünleşmesidir. Bunun için bilmek kadar sevmek de önemlidir. İman kadar ibadet de önemlidir. Tefekkür kadar tebessüm de önemlidir. Hikmet kadar hizmet de önemlidir.

İslâm kültür ve medeniyet tarihine bu açıdan bakılınca şu söylenebilir: Medrese ilim ve felsefe ile, tekke irfan ve sanat ile daha çok meşgul olmuştur. Birincisi insanın aklı boyutunu ikincisi kalbî yorumunu öne çıkarmıştır. Birincisi insanın akli arayışlarına ikincisi kalbî kavrayışlarına zemin hazırlamıştır. Bu zenginlikleri elde eden insanın yolu medeniyetimizin üç temel müessesesinden biri olan camiye çıkacak ve orada yapılan huşu dolu secde ile zirveye tırma-

nacaktır. Bu yolculuğa göz, kulak ve kalbin seyr ü seferi de denebilir: *"Size kulak göz ve gönüller verdik... Ne kadar az şükrediyorsunuz..."*(Mülk, 67/23)

Şimdi temel sorumuzu soralım: İnsanın eğitiminin olmazsa olmaz bir parçası olan his ve duygu eğitimi nasıl gerçekleşecek? Bir diğer ifade ile dergâhlarda bu eğitim nasıl gerçekleşti?

Bu soruya cevap ararken pek çok konuya temas etmek, pek çok açıdan bakmak gerekebilir. Her şeyden önce tasavvufî hayat kişinin istek ve iradesiyle başlayan, karşılıklı sevgi ve saygı yasasına dayanan bir gönül alışverişidir. Dinî bilgilerin hislerle tanışması, amel ve davranışlarla buluşmasıdır. Birbirlerine gönülden bağlı olan insanların bir arada bulunduğu dergâhlarda yapılan sohbetler sadece sevgi ve saygıyı takviye etmemiş bu temel üzerine oturan görgü kurallarını da öğretmiştir. Böylece insanların hem cinslerine bakış açısı değiştiği gibi eşya ile olan münasebetleri de farklılaşmıştır.

Dinî bir atmosferle buluşan, "kendini bil" ifadesiyle tanışan insana dinin ve kâinatın sahibini sevmenin yolu gösterilecektir. Ama nasıl? Bu sorunun cevabını gönül adamları şu ayette buluyorlar: "De ki ey peygamber! Allah'ı sevmek istiyorsanız bana tabi olun! Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın, zira Allah çok affedicidir, rahmet kaynağıdır" (Âl-i İmran, 3/31)

Bu ayete göre Allah'ı (c.c) sevmenin yolu Muhammed'den (s.a.v) geçiyor. Onu sevmekten, onu izlemekten, onun rehberliğine teslim olmaktan geçiyor. Bu makamda ikinci soruyu sormak gerekecektir: Hz. Muhammed'i sevmenin yolu nereden geçiyor? Cevap çok zor değil: O'nu sevenleri sevmekten... Önce müminlerin anneleri (bkz. Ahzab, 33/6) sonra çocukları torunları... Ehl-i beyt, Âl-i âbâ... Önce yakın dostları, sonra onları izleyenler... Sonra onları izleyenler... Sonra ondan tarih ve coğrafya olarak çok uzak olduğu halde onu herkesten daha çok sevenler...

Şimdi dergâhların şiir ve mûsikî dolu atmosferinden feyz alarak duygularını manzumelerle ifade eden bir şaire, Şeref Hanım'a kulak verebiliriz.

1861 yılında vefat eden ve İstanbul Yenikapı Mevlevîhâne'sinin haziresine defnedilen

***Düştü Hüseyin atından sahra-yı Kerbelâ'ya
Cibrîl var haber ver Sultan-ı Enbiyâ'ya
Kâzım Paşa***

Şeref Hanım'ın Ehl-i beyt ve âl-i Âba ile ilgili fikir ve duygularının bir kısmı şöyle:

*Ben hâk-i pâ-yı Âl-i Abâyâ bila riyâ
Bin canım olsa cümlesini eylerim fedâ*

*Bihamdillâh muhibb-i Hazret-i Âl-i
abâyım ben
Ezelden hanedân-ı Mustafa'ya cân
fedayım ben*

*Bir lahza Cüda olmayayım Âl-i abâdan
Ya Rab, beni dûr eyleme evlâd-ı Ali'den*

*El-amân binti Resulullah meded ya
Murtaza
Deldi bağrım yakdı cânım mâcerây-ı
Kerbelâ*

Dergâhlarda duygusal hayatın zirvelerinden bir bölümü de Muharrem ayında yaşanır. Hz. Hüseyin ve dostlarının 10 Muharrem'de Kerbelâ'da şehid edilişinin hüznü, asırlardan beri tekrar tekrar yaşanmaktadır. 10 Muharrem Şiî dünyanın "alâmet-i fârika"sı gibi görünüyorsa da, Sünnî âlemin dergâhlarında da benzer derunî duygular yaşanmıştır, yaşanmaktadır.

Dergâhlarda 10-29 Muharrem günlerinde farklı bir atmosfer müşahade edilir. Sohbet, mersiye ve maktellerle seslendirilen duygular aşure ikramıyla devam eder; tarihten ibret alma nasihatleriyle sona erer. Bu günlerde okunan eserlerin en meşhuru ise Kerbelâ'lı Fuzûlî'nin Hadîkatü's-süedâ adıyla bilinen ve meşum olayı nesir ve nazımla anlatan kitabıdır. (Nşr.Şeyma Güngör) Bursa Mısırî dergâhi şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin konu ile ilgili manzumeleri ise şu eserde yayınlanmıştır: Ehl-i Beyt Kerbelâ ve Mersiye, Bursa 2014. Hazırlayan Hüseyin Algül Mustafa Kara. Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Muharremiye, Mersiye-i Kerbelâ, Mersiye-i âl-i âbâ adı verilen bu besteler, mersiye-hanlar tarafından asırlar boyu okunmuş ve dinleyenlere hüznü ve gözyaşının derinlikleri yaşatılmıştır. İşte rast-aşırın bir Muharrem ilahisinin ilk ve son dörtlükleri:

*Ey şehîd-i Kerbelâ'ya ağlayan
Ağla matemdir, Muharrem bugün
Nâr-ı firkatle ciğerin dağlayan
Ağla matemdir, Muharrem bugün*

*Ey Sezâî, bilmiş ol Şâh-ı Hüseyin
Cümleye sevmektir anı farz-ı ayn
Sekiz ehlullâha oldu nûr-ı ayn
Ağla matemdir, Muharremdir bugün*

1 Muharrem 1438 / 2 Ekim 2016

■ İzzet Keribar

Işık ve Şehir; Singapur

Singapur'un günümüz dünyasında çok modern mimarisi olduğunu hep duyarız. Gerçekten de Uzakdoğu'da, sadece Singapur değil, Hong Kong, Shanghai, Kuala Lumpur gibi büyük şehirlerin son yıllarda çekilen fotoğraflarını izlerken buraları ne kadar değişmiş ne güzel mimari diye düşünmekten kendimizi alamıyoruz.

■ Singapur'a yaptığım ilk gezi 1992 yılındaydı. Kısa bir ziyaretti, fakat o yıllarda filizlenmeye başlayan gökdelenlerle, eski kolonyal mimarinin sentezi, ayrıca Çin, Hint ve Arap mahalleleri beni çok etkilemişti. Eski yapılar titizlikle elden geçirilmiş ancak geri planda modern ve yüksek yapılar yer alıyordu. O yıllarda hem eskiyi hem de yeni bir arada gösteren fotoğraflar yakalamaya çalıştığımı hatırlıyorum.

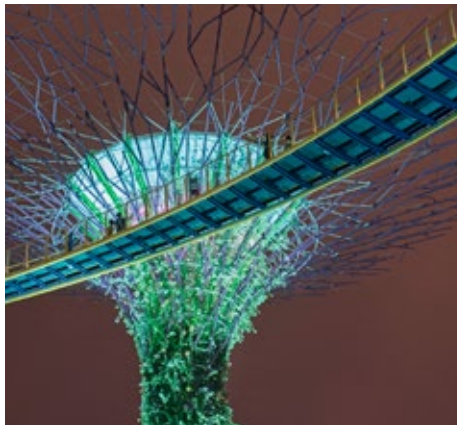

Gardens by the Bay Dev ağaçlar, Gece ışıklı show

Aradan 25 yıla yakın zaman geçti, Google'de fotoğraf arama artık her günkü işimiz ve tesadüfen Singapur'u birkaç ay önce ziyaret eden bir kişinin bana anlattıklarını dinledikten sonra bir araştırma yaptım. Böylece 1990'lardan beri bu şehrin nasıl geliştiğini ve daha da modernleştiğini öğrenmiş oldum. Özellikle Marina diye bilinen bölge eskiden bir bataklıkken, elden geçirilerek hem şaşkınlık yaratacak yeni yapılar, sıralanan gökdelenler, dev oteller, parklar, müzeler, köprüler, alışveriş merkezleri, botanik ve tropikal bahçeler yer almış. Ama beni en çok etkileyen yenilik "Gardens by the Bay" adını alan ilginç yapılar. Başka deyimle çiçeklerle süslenmiş olan 30-40 metre yüksekliğinde suni dev ağaçlar oldu. Bu fotoğrafları keşfedince, buraya bizzat gelerek bu güzellikleri kendi objektifimle yakalama arzusu böylece öylece doğdu.

Marina bölgesinde bulunan "Gardens by the Bay" bölgesinde yaklaşık 15-20 suni

ağaç yapmışlar. Bunların bazılarını asansörle çıkılıyor, kiminin tepesinde restoranlar yer alıyor. 2 ya da 3 tanesi birbirine havada süzülen estetik kıvrımlı köprülerle bağlanmış. Parkta gezmek serbest, ancak ağaçlara tırmanmak isteyenler ücret ödüyor.

Asıl büyümlü renkler gün batımından sonra

ortaya çıkıyor. Köprüler sürekli değişen renklerle ışıklandırıyor ve bunları izlemek gerçekten de heyecan verici, Avatar filmindeki görüntüleri anımsatan olağanüstü renkler ve şekiller çıkıyor. Öyle inanıyorum ki tüm fotoğrafçılar orada bulunmayı ve mavi saatte çalışmayı isterlerdi. Ne var ki, Ekvator bölgesinde hüküm süren, sıcaklık ve nem bir yana, mavi saat birkaç dakikadan fazla sürmüyor. Doğru yerde durmayı başarmak kolay değil ama ben gündüz gelerek keşif yaptım. Teknik olarak geri plandaki karanlık göğün ve ağaçlardan fışkıran ve sürekli değişen ışığın dengelenmesi bayağı zor. Tripod kullanmak mümkün. Çok iyi tabi. Fakat Singapur'da her an bastırabilecek tropikal sağanaklar da aynı bir sorun yaratabilir.

"Gardens by the Bay'de" her akşam yarım saat kadar süren (18.45- 19-15 arası) bir ışık gösterisi var. Son derece heyecan verici ve fotoğrafçıların çekmeye doyamadığı bir etkinlik.

Singapur Çin Mahallesi

Singapur Marina botanik bahçeleri

Marina'nın etrafındaki nilüferler

Singapur Marina gece manzarası

Marina bölgesinde, mimarisi çok dikkat çeken olan 3 kuleli 57 katlı, çatı katında yüzme havuzu olan Marina Bay Sands oteli bulunuyor. Terasa çıkmak ücretli, ancak orada tripod kullanılmıyorlar. Akşamüzeri, koyda yeni yanan ışıkları ve silüetleri marinateda yansıyan Singapur gökdelenlerinin ve Marina Sands otelinin alışveriş merkezinin çizgi çizgi çatıları çok iyi fotoğraf veriyor.

Marina Bay Sands oteline ait komplekste bulunan Lotus şeklindeki mimarisiyle Sanat ve İlim Müzesi nilüferli havuzlarıyla hem modern çizgileri hem de içinde yer alan interaktif gösterileriyle göz kamaştırıyor.

Palmyelerin arasında estetik oval dev kafeslerin içinde, Marina bölgesinde yer alan botanik ve tropikal bahçeler ve birkaç saatlik geziler gerektiren çok etkili yerler.

Ya geceleyin ışıltılı olan burmalı köprüye ne demeli? Az ilerde yer alan dev dönme dolaptan ve marinanın etrafında yer alan

Singapur Marina modern yapılar

denize yakın, teraslarda her köşeden farklı perspektifler ve yansımalar keşfetmek mümkün. Mimari fotoğraftan haz alanlar için bir cennet.

Eski Singapur'u özleyenler için, Çin Mahallesi, Telok Ayer sokağındaki Budist tapınaklar, çarşılar ve bol restoranlı Çin yemek pazarları bulunuyor. Az ilerde, Çin mahallesine göre çok farklı olan Hint ile Arap mahalleleri de yer alıyor. Singapur'un efsanevi temizliği, bakımı, caddeleri süsleyen tropikal ağaçları ve eğlence adası CEN-TOSA da dillere destan, ancak bu seyahatte oraları çok fazla gezemedim.

Aşırı nem ve sıcak hava gündüz saatlerinde Singapur'da fotoğraf çekmeye çok da müsait değil. Bu nedenle tüm fotoğrafik enerjimi akşam saatlerine ve gece fotoğraflarına ayırdım.

■ Aziz Elbas

Bursa Kalesi Kent Silüetindeki Yerini Aldı

■ İlk yazılı kayıtlar M.Ö.700 civarında bu bölgeye yerleşen Bithynia'lılardan söz eder. Bitynliler M.Ö.377'de bölgenin ilk egemen yerel krallığı Bithinyayı kurar. Krallık, M.Ö.88'e dek yaklaşık 300 yıl süreyle egemenliğini sürdürür.

Bursa'nın doğum günü olarak Bithynya Kralı I. Prusias(M.Ö. 232-192) dönemi olarak kabul görmektedir. Uludağ'ın kuzey yamaçlarında ovaya hakim bir noktada, batıdan ve doğudan gelecek her türlü tehlikelere karşı emniyetli bir konuma sahip, doğal kayalıklardan faydalanılarak surlar

inşa edilir ve Kale Kent kimliğiyle Prussa kenti doğar.

"Kent'in kurulması konusunda en çok dillendirilen hikaye ise Romalılarla yaptığı savaşı kaybeden ünlü Kartacalı Komutan Hanibal'ın ordusuyla sığındığı I. Prusias tarafından zafer kazanmış komutan gibi karşılanmasına bir anlamda vefa örneği olarak dönemine göre modern bir kent kurgusu ile Prussa kentini kurmasıdır."

Bugün Hisar içi olarak tanımladığımız bölgede ilk kent kurgusunun izlerini gör-

mek mümkündür. Hemen hemen her yapı temelinde çıkan buluntular, bizleri kentin ilk dönemlerine götürür.

Bursa Kale Kenti; önemli bir bölümü doğal kayalıklar üzerine kurulan surlar ile çevreli olup, iç kale olarak tanımlı bölge içerisinde yöneticilere ait bir saray ve onların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte ek yapılar-
dan oluşmaktaydı.

Osmanlı'nın kuruluş döneminde fethi sürekli gündemde olan Bursa kısa sürede fethedilememiştir. Osman Bey 11 yıl süren

kuşatma çerçevesinde biri Mollaarap sirtlarında yer alan Balaban Bey komutasındaki 'Balabancık Kalesi'ni, diğeri de Gazi Aktemur komutasında Kültürpark batı girişi karşısında kalıntıları bulunan 'Gazi Aktemur' kalesini inşa ettirir. Osman Bey hayatının son demlerine değin Bursa'nın fethedileceği günü özlemle beklemiş, bir rivayete göre fetihten hemen sonra diğeri bir rivayete göre ise fetihten kısa süre önce vefat etmiştir.

Osman Bey; 6 Nisan 1326 tarihinde fetih sonrası vasiyeti üzerine gümüşlü kümbetin yani 'Saint Elie' manastırının bir bölümüne defnedilmiştir.

Bursa kalesi önemli bir kısmı doğal kayalıklar üzerine kurulu, 3.38 kilometre uzunluğundaki surlarla çevrelenir. Savunmanın güçlüğünden dolayı Pınarbaşı tarafında surlar iç ve dış olmak üzere çift sur şeklinde inşa edilmiştir. Bu surların çevresinde yine güvenlik kaygısıyla su dolu hendekler oluşturmuştur. Bursa kalesi 6 adet kapıya 14 burca sahiptir.

Altı adet olarak belirtilen kale kapıları ise Bursa (Prussa) Kentinin ana giriş kapısı olan Saltanat Kapısı, Yer Kapı(Bab-ı Zemin), Tahtakale Kapısı, Fetih Kapı(Su Kapısı), Zindan Kapı ve kaplıcalar bölgesi Çekirge tarafına açılan Kaplıca Kapı'dan oluşur.

Yine Hisar içerisinde 18 burca sahip bir iç sur ile korunan kentin yöneticilerine ait bir saray bulunmakta idi. Günümüzde kalıntıları halen mevcut olan saray 'Tophane' olarak adlandırılan bölgede Orduyevi'nin bulunduğu alandır. Osmanlı döneminde Bey Sarayı olarak adlandırılan saray beylikten imparatorluğa geçiş döneminde ilk Osmanlı sultanlarından beşini ağırlamış, birçok önemli karar burada alınarak sultan düşünlerine tanıklık etmiştir.

KALE; SOSYAL MEKAN

Zaman içerisinde gerçekleştirilen menfi uygulamalar ve yıpranmayı beraberinde getiren müdahaleler, bizzat yerel yönetimlerce gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte Bursa Kalesi'nin kapıları başta olmak üzere birçok bölümü neredeyse yok olmaya yüz tutmuştur.

2004 yılından bu yana başlatılarak devam ettirilen çalışmalar çerçevesinde, ilk etapta Bursa Kalesi'nin ana kapısı niteliğindeki 'Saltanat Kapı' eldeki bilgi belge ve mevcut duruma göre projelendirilerek yeniden ayağa kaldırılmıştır. Ardından aynı cadde üzerindeki burç ve sur duvarları restore edilmiştir. Çalışmalar Fetih Kapı'nın restorasyonu, Yer Kapı ve bağlı

surların restorasyonu ile devam ettirilmiş, 'Tahtakale Kapı'sı' bağlı sur ve burçların restorasyonu ile birlikte önemli bir aşama kaydetmiştir.

Ardından Bursa Kalesi'nin doğu surlarında başlatılan çalışmalar bölgede bulunan sur duvarları ve burçların restorasyonu ile birlikte yakın zamanda sonuçlandırılarak kent silüetindeki yerini almaları sağlanmıştır.

Bursa Kalesinin diğeri kapısı olan ve aynı zamanda zindanların bulunduğu Zindan Kapı'da restorasyon ve düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Son kapı Kaplıca Kapısında ise proje çalışmaları son aşamdadır.

Yapılan çalışmalarla doğu sur yamaçları başta olmak üzere Tophane Meydanı ve Okçu Baba Türbe çevresi düzenlenerek tarihi kent kimliğine yaraşır hale getirilmiştir.

Koruma yaşatma dengesi içerisinde işlevlendirilen Doğu Surları ve Yamaçları kafeterya ve gezinim alanları olarak Bursalıları ve ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Tarihi çarşıya baki alanlarıyla birlikte çay ve kahvenizi hoş sohbetle yudumlayacağınız ortamlar sizleri beklemekte.

Beyazıt Paşa Medresesi Açılışa Hazır

Büyükşehir Belediyesi'nin yer altından gün yüzüne çıkardığı eserlerin başında gelen 600 yıllık Beyazıt Paşa Medresesi'nde restorasyon çalışmaları tamamlandı. Medrese yeni dönemde ilmi, sanatsal, kültürel ve sosyal aktivitelere ev sahipliği yapacak.

■ Bursa'nın turizmde hak ettiği payı alması için Cumhuriyet dönemi sivil mimarlık örneği yapılardan Osmanlı eserlerine, 2300 yıllık Bitinya surlarından 8500 yıllık Arkeopark'a kadar her alanda restorasyon çalışmalarını başarıyla sonuçlandıran Büyükşehir Belediyesi'nin Yeşil'in Şible semtinde, üzerinde 6 bina bulunan Beyazıt Paşa Medresesi'nin yeniden ihyası için başlattığı çalışmalar tamamlandı. Üzerindeki ve çevresindeki binaların kamulaştırılarak yıkılmasının ardından yapılan restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmalarıyla 600 metrekare alana sahip 6 asırlık külliye tamamen gün yüzüne çıktı. Tarihi medrese, kemerleri ve duvar işçilikleriyle ilk günkü orijinal halini aldı.

Yeşil Külliyesi içerisinde bulunan ve Hoca-taşkın Mahallesi'nde yer alan Beyazıt Paşa

Medresesi, 15. yüzyılda Çelebi Mehmet döneminde vezirlik, Rumeli beylerbeyliği ve veziriazamlık yapan Beyazıt Paşa tarafından yaptırıldı.

Ağustos 2014 itibarıyla yer teslimi yapıp imalatla başlanan Beyazıt Paşa medresesinin mevcut temel kalıntıları uyarınca rekonstrüksiyonu yapılarak aslına uygun

biçimde yeniden inşa edildi. 575 metre-kare taban alanına sahip medrese, kesme taş ve yığma taş sistemiyle inşa edildi. Temeller ankraj ve enjeksiyon yöntemiyle güçlendirildi. Proje uyarınca merdiven ve rampa ile giriş kısmına ulaşıyor. Yapının orta kısmında 285 metrekarelik alanda yer alacak avlu çeşitli toplantı ve etkinliklere ev sahipliği yapacak. Avlu üzeri lamine kaplı ahşap sistemle kapatıldı. Dolayısıyla her mevsimde etkinlik için kullanılabilir. Avlu çevresinde dersane, toplantı salonu, ofis seminer salonu ve teknik mekanlar olarak kullanılacak 425 metrekarelik odalar yer alıyor. Yapı aslına uygun kubbe ve tonoz çatı sistemi ile tamamlandı. Çevre düzeni ile entegre bir şekilde kullanıma sunulacak olan Beyazıt Paşa Medresesi açılış için gün sayıyor.

Binbir Gece Masalları Raflarda

Doğu toplumlarında zengin bir hikaye birikimi vardır. Doğu insanı hikâyelere inanmış, onları sevmiş, onlarla iç içe bir hayat sürmüştür. Dilden dile dolaşan halk hikâyeleri, halkın aşklarını, acılarını, özlemlerini, sevgilerini hikâyelere dökmüş, gelecek kuşaklara aktarmıştır. Hikâyeciler, hikâye üzerinden bir kültür taşıyıcısı işlevi görmüşlerdir.

Doğu'nun en önemli eserlerinden biri de yazarı bilinmeyen "Binbir Gece Masalları"dır. Yazılış tarihi de belli olmayan bu eser doğunun en uzun hikayesi olarak tanımlanır. Bu eser, hikaye içinde hikayenin anlatıldığı temel eserlerden biridir.

■ Binbir Gece Masalları, ilk kez 1704'te Fransızcaya, daha sonra da Almanca, İtalyanca, İngilizce başta olmak üzere pek çok dünya diline çevrilmiştir. Nâzım Hikmet 1949 yılında Müzehher Vâ-nû'ya yazdığı mektupta: "Şu Binbir Gece Masalları'nı mutlaka al oku. İnsan bazen bu kitabın bazı hikâyelerini okurken böyle mükemmel şeylerin bugün dahi yalnız bizde değil, Avrupa'da bile yazılmamış olduğunu hayretle görüyor" derken haklıdır. Voltaire, Andersen, Oscar Wilde, Calvino gibi yazarlar, Binbir Gece Masalları'ndan etkilenen yazarlardan bazılarıdır. Goethe'ye göre, hayal ürünü olduğu kadar tabii ve gerçekçi, aynı zamanda hikmetli hikayelerdir.

Binbir Gece Masalları'nın sadece edebiyat, düşünce dünyasında değil sinema, müzik, resim gibi alanlarda da yoğun etkisi olduğu aşikârdır. Yüzlerce yıldır zevkle okunuyor

olması Binbir Gece Masalları'nın etkileyiciliğini gösterir. Oluşumu geniş bir zamana yayılan bu hikâyelerin günümüzde çeşitli biçimlerde sürdüğü söylenebilir. Tam da Borges'in dediği gibi: Binbir Gece Masalları bitmiş değil; bin bir gecenin sonsuz zamanı kendi yolunda ilerliyor."

Araştırmalar sonucu, Türkçe'ye çevrilen en eski yazmanın İnebey Kütüphanesi'ndeki eser olduğu tahmin edilmektedir. Bu eserin yazarı ve istinsah edeni belli değildir. Sadece çocukların değil, yetişkinlerin de okumadan geçmemesi gereken Binbir Gece Masalları'nı ömründe bir defa bile okumamış bir kişinin bir yanı hep eksik kalacaktır.

Dünyadaki en eski el yazması olduğu tahmin edilen İnebey Kütüphanesi'ndeki "Elfü leyletin ve leyle hikâyetleri" adını taşıyan Bursa Nüshası, 188 yaprak (376 sayfa) ve her sayfada hareketli nesih yazı ile yazılmış 12 satır bulunmaktadır. Kitabın tamamında 56 hikâye mevcuttur.

Tam olan nüshalarda 264 hikâye ve 1001 gece olmasına karşın söz konusu eserde eksiklik vardır. Hacim olarak neredeyse orijinal nüshaların beşte biri kadardır.

Bu tercüme kitabı değerli kılan ise; eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini taşıyor olması ve en eski tercümelerden birisi belki de ilki olmasıdır. Oldukça sürükleyici, etkileyici, zevkli bir üslupla tercüme edilen bu eser; pek çok kültür ve coğrafyanın zenginliklerini de barındırmaktadır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, bilinen en eski el yazması nüsha olduğu tahmin edilen bu eseri günümüz Türkçesi ile kitap haline getirdi. Orijinal nüshasının da yer verildiği kitap okuyucuya sunuldu. Hikayeleri günümüz Türkçesine Uludağ Üniversitesi öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Sadettin Eğri çevirdi. Kitabın içinde yer alan minyatürler ise İpek Özsoy tarafından çizildi. Binbir Gece Masalları konusunda dünyaca ünlü akademisyen ve yazarların da makaleleri ile katkıda bulunduğu kitap, geçtiğimiz günlerde kitabevi raflarındaki yerini aldı.

■ Aziz Elbas

Bursa Kalesi'nin Gizemli Galerileri

Yazılı kayıtlara göre Bithinyalılar M.Ö. 377'de bölgenin ilk egemen yerel krallığı Bithinyayı kurar. Krallık, M.Ö. 88'e dek, yaklaşık 300 yıl süreyle egemenliğini sürdürür.

Bithinya Kralı I. Prusias(M.Ö 232-192) Uludağ'ın yamaçlarında ovaya hakim bir konumda, dışardan gelecek her türlü tehlikelere karşı emniyetli bölgede, doğal kayalıklardan da faydalanarak kent surlarını inşa ettirir.

Daha sonraki dönemlerde Roma ve Doğu Roma hakimiyetlerinde yaşamını devam ettiren kent yapılan ilavelerle yeniş bir kimlikle yoluna devam etmiştir. Bu kapsamda yapılan koruma yapıları ve ilaveleri, yönetim ve sanat yapılarının izlerini hisar içerisinde muhtelif yerlerde görmek ve gözlemlemek mümkündür.

Kentin Osmanlı hakimiyetine geçtiği 1326 yılına değin daha çok şifalı sularıyla tanınan kent, yaşam merkezinin sur dışına taşınarak ticari anlamda oluşturulan yapılar ve çarşılarla birlikte artık bölge ve dünya ticaretinin önemli bir merkezi olma yolunda hızla ilerlemiştir.

■ Gerek gezginlerin anlattıkları ve gerekse tarihi haritalardan edinilen bilgilerde Hisarda bir yönetim merkezinden 'Bey Sarayından' söz edilir. Tarihi kaynaklardan bazılarına göre Fetihten sonra yönetim merkezi olarak iç kalede mevcut yapılar yapılan ilavelerle birlikte kullanılmaya devam edildiği yönündedir.

Ancak daha da gerilere gidildiğinde Bu gün Devlet Hastahanesi'nin karşısında bulunan alanda geçmişi daha eskilere giden bir yönetim merkezinin olduğuna işaret edilmektedir. Ya da mevcut İç Kale ile birlikte kullanılan saray yapılarının olduğu yönünde yorumlar mevcuttur. Dolayısıyla ilk kurulan kent planında İç Kaleden başlayarak bu gün Yıldız Kahve olarak adlandırılan bölge tamamıyla bir yönetim ve ilave yapılarının alanı olarak düşünülmektedir. 1850'li yıllara ait bir yağlı boya tabloda bu bölgede bir yapının varlığı dikkat çekmektedir.

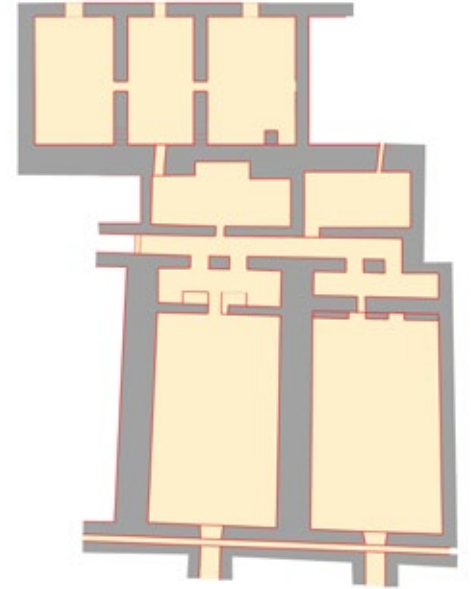
Kale kent yapılarında güvenlik açısından dikkat çeken bir konu da, gizli kaçış tünelleri ve yaşam yaşam geleridir.

1930'lu yıllarda askeri bir krokide Bitinya saray alanı olarak tanımladığımız Devlet Hastahanesi'nin karşısındaki bir alandan Yıldız Kahve'ye doğru gelen ve başta Zindan Kapı olmak üzere farklı bölgelere çatallanarak gelen oldukça geniş bir tünelin haritası çizilmiştir.

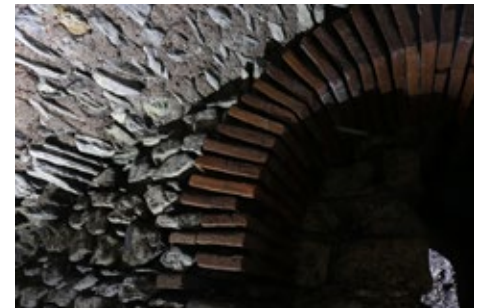

Çıkışlardan birisi Yıldız Kahvenin hemen alt kısmında günümüzde mevcut olup açılmasıyla ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Bithinya saraya alanı olarak ifade edilen bölgede 1980'li yıllarda yapılan kazılarda galeriler kısmi olarak ortaya çıkartılmış,1990'lı yıllarda Merhum Hocamız Halil İnalçık başkanlığında yapılan kazılarla üst kotta yapı kalıntıları ortaya çıkartılmıştır.

Devlet Hastanesi önünden başlayan Bithinya galerilerinin bir bölümü.

Sözlü anlatılar ve kulaktan kulağa gelen rivayetlerde Tophane Meydanı saat kulesinin yakın bir yerinden kuyu tünel girişli başka bir geçitten söz edilir. Bali Bey Han içerisinde ve yakındaki mağaramsı doğal yapıların bir dönem gizli geçiş tünel ağzları olduğu yönünde rivayet ve söylenceler mevcuttur.

Bu tünellerden en belirgin olanlardan bir tanesi yakın zamanda başlatılan Zindan Kapı restorasyonu çerçevesinde yapılan araştırma kazıları neticesinde çıkartılan tünellerdir. İç surlardan gelip Cilimboz deresinde kemerli bir girişle son bulan tüneller insan hareketinin oldukça rahat hareket edebileceği genişliktedir.

En kapsamlı ve etkileyici olanı ise Bithinya saray alanı alt kotunda yer alan galeri ve bir birlerine bağlayan tünel geçişlerdir. İki büyük tonozlu mekan ve beş adet küçük tonozlu mekandan oluşan ve birbirlerine tünel geçişlerle bağlanan galerilerin izler takip edildiğinde batıya doğru devam ettiği görülmektedir. Muhtemeldir ki bu galeriler tünel geçişlerle bir yandan iç kale olarak adlandırdığımız Bey Sarayı alanına ve beraberinde Bali Bey tarafına diğer taraftan Zindan Kapıya ve Yıldız Kahvenin altındaki kayalılardan bulunduğu girişe bağlanmıştır.

Bütün bunlar başlatılan araştırma ve araştırma kazıları sonucu ortaya çıkartılacaktır.

Tüm bu bilgiler, bulgular, araştırmalar ve ortaya çıkartılan değerler Bursa'nın yalnızca yer üstüyle değil yer altı ile de oldukça önemli değerlere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Halen gizemini koruyan ve merak konusu olmaya devam eden Prussa kale kentinin uzun süre kuşatmaya nasıl dayandığı, hayatını nasıl idame ettirdiği gibi buna benzer bir çok efsanevi hikaye belki de galerilerde ortaya çıkan ve Pınarbaşı'ndan geldiği belli olan su kanallarında ve bundan sonraki yapılacak araştırma kazılarında cevabını bulacaktır.

600 Yıllık İhtişam: Daye Hatun Camii

UNESCO Dünya Mirası Listesi ile Bursa'yı evrensel bir değer haline getiren ve 8500 yıllık arkeolojik dönemden 2300 yıllık Bitinya surlarına, 700 yıllık Osmanlı eserlerinden Cumhuriyet dönemi sivil mimarlık örneği yapılara kadar her alandaki tarihi miras yatırımlarını hız kesmeden sürdüren Büyükşehir Belediyesi, ecdat emaneti bir eseri daha kente kazandırdı.

■ Tayakadın Mahallesi'nde 1421 yılında Çelebi Sultan Mehmed'in süt annesi Daye Hatun tarafından yaptırılan ve 1925 yılına kadar hemen yanında faal olarak Nakşi Bendi Atik Dergahı bulunan cami Büyükşehir Belediyesi'nin yatırımlarıyla özgün kimliğine kavuştu. Restorasyon kapsamında camiyle bitişik özel mülkiyetteki yapı ile vakıflar mülkiyetindeki yapı kamulaştırılarak yerine camiye şadırvan, abdestlik ve tuvaletler gibi sosyal müstemilatlar kazandırdı. Kamulaştırma, restorasyon ve çevre düzenlemesiyle yaklaşık 1,5 milyon liralık yatırımla ihtişamlı bir görüntü kazanan cami, yeniden ibadete açıldı.

Cami, Çelebi Sultan Mehmed'in süt annesi Daye Hatun tarafından 1421'de zaviye olarak yaptırılmıştır. Mahalleyle ismini veren cami, 1608 Celali isyanları zamanında oldukça yıpranmış 1651 yılında yenilenmiştir. Camii yanında 1925 yılına değin faal olan Nakşibendi Atik Dergahı bulunmakta idi.

Dergaha ait hazire cami yanındadır. Burada 15. yüzyıl sufilerinden dergahın kurucusu Açıkbaş Mahmed Efendi ve bir çok sufinin kabri yer almaktadır. Anıtlar Koruma Bölge Kurulu'nca onaylanan proje çerçevesinde caminin restorasyonu ile birlikte, camiyle bitişik özel mülkiyetteki yapı önce gerekli plan değişikliği

yapılarak kamulaştırıldı. Diğer vakıflar mülkiyetindeki yapı ise muvafakat alınmak suretiyle yıkılarak çevre düzenlemesi, abdestlik ve wc'ler gibi ihtiyaç duyulan sosyal müstemilatların yapımı gerçekleştirildi.

İznik'in 630 yıllık değeri gün yüzüne çıktı

İznik'in önemli tarihi yapılarından biri olan 630 yıllık eser, özgün kimliğine kavuşturuldu. Cami, Yeşil Cami Mahallesi'nde, İznik surları dâhilinde Lefke ve İstanbul kapıları arasında, Lefke Kapı'nın kuzey batısında kalmaktadır. İznik'in Osmanlı dönemi yapıları içinde en önemli ve abidevi mimari eseri olan yeşil cami kitabesi, planı, üslubu, süslemeleri, kullanılan malzemenin kalitesiyle Osmanlı mimarisinin erken döneminde inşa edilen yapıların arasında özel bir yere sahiptir.

■ Kitabesinde Çandarlı Hayrettin Paşa'nın 1378'de inşasını başlattığı ancak vefat etmesi nedeniyle oğlu Ali Paşa tarafından 1392'de tamamlattırıldığı belirtilmektedir. Kitabelerinin en önemli yanı ise yapının mimarı olarak Musa oğlu Hacı isminin geç-

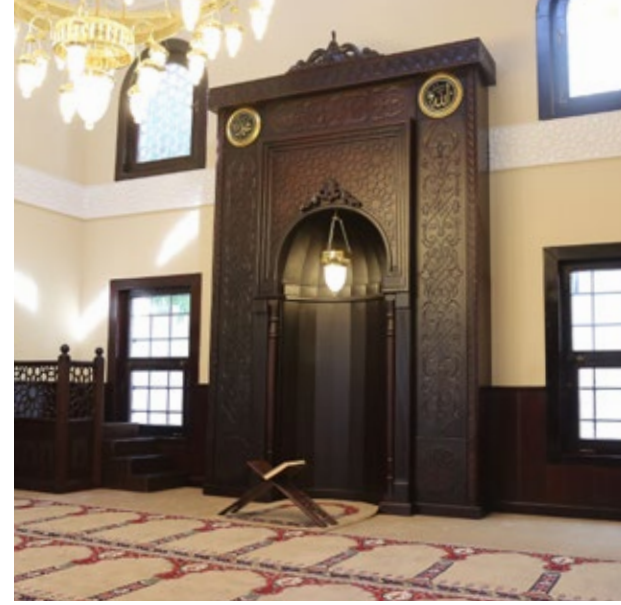
mesidir. Bu özelliği yapıyı mimarı bilinen ikinci Osmanlı dönemi eseri yapmaktadır.

İznik Yeşil Camii Restorasyon çalışmaları sırasında cephe temizliği yapıldı. Yakın dönemde yapılan çimento eklentili derzlerin kaldırılması sağlandı. Nitelikli ve çini mal-

zemelerden oluşan minaresinin temizliği yapıldı. Yaklaşık olarak 12.000 adet çiniden oluşan minarenin envanteri çıkarılarak mevcut durum projeleri hazırlandı. Yapının kubbe ve çatısında bulunan, yıpranmış olan kurşun malzemenin yenilenmesi sağlandı. Yapı içerisinde kalem işi araştırması yapılmış fakat sonuç alınamamıştır. Mevcut kubbe merkezinde olan bezemelerin korunma kararı verilmesi ile birlikte yeri ihya edilerek bırakılmıştır. Mihrap ve sütun başlıklarında olan mermer erimelerinin desenleri çıkarılmış ve özgün malzemeler ile tamamlama yöntemi tercih edilmiştir.

Üsküp'ün Kalbine Bursa Mührü

624 yıl önce Üsküp'ü fethederek Osmanlı'ya Balkanlar'ın yolunu açan Paşa Yiğit Bey'in türbesi ile hocası Meddah Baba'nın medresesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla restore edilerek aslına uygun haliyle hizmete açıldı.

■ Bursa Büyükşehir Belediyesi, Balkanlarda hayata geçirdiği tarihi ve kültürel miras çalışmalarına Makedonya'nın başkenti Üsküp'ün merkezindeki Paşa Yiğit Bey Türbesi ile Meddah Baba Medresesi'ni de ekledi. Şehrin fethiyle Osmanlı'ya Balkanların kapısını açan Paşa Yiğit Bey'in türbesiyle bölgenin İslamiyet'le tanışmasında önemli rol oynayan hocası Meddah Baba'ya ait medrese, yüzlerce yıl sonra Osmanlı'ya yakışır hale getirildi. Türbe ve Medrese, Üsküp kent merkezindeki Türk Çarşısı sınırları içerisinde yer almaktadır.

Zorlu çalışmalar sonucunda yeniden ayağa kaldırılan türbeyle medrese, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin himayesinde faaliyet göstererek Balkanlara ilim yayacak. Büyükşehir Belediyesi, Üsküp'teki restorasyon çalışmalarında Çayır Belediyesi ve hayırsever işadamlarıyla ortak hareket etti.

Paşa Yiğit Bey Türbesi ile Meddah Baba Medresesi'ndeki çalışmaların 2008 yılında başlatıldı. Tarihi alan üzerinde bulunan binaların kamulaştırılarak gün yüzüne çıkartıldı. Türbe üzerindeki yapıların

yıkım işlemleri Çayır Belediyesi'yle birlikte gerçekleştirildi. Çalışmalar başladığında Paşa Yiğit Bey'in mezarının nerede olduğu bilinmiyordu. 3. kez yapılan araştırmada yer tespiti gerçekleştirildi. İlk 2 binanın kamulaştırmasını İstanbul'da faaliyet gösteren Türker Nakliyat üstlendi. 3. binayı da Çayır Belediyesi yıktı. Daha sonra da Enka Holding sahibi Şarık Tara devreye girdi. Restorasyon çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte Paşa Yiğit Bey Türbesi ile Meddah Baba Medresesi, dualarla hizmete alındı.

400 Yıllık Eser: Yörükler Mescidi

Tarihi ve kültür miras çalışmalarıyla tarih başkenti Bursa'yı adeta açık hava müzesine dönüştüren Büyükşehir Belediyesi, yer üstünde el atılmadık eser bırakmazken, Beyazıt Paşa ve Hançerli Medresesi gibi yer altında kalmış bir eseri daha gün yüzüne çıkardı.

■ Hacı Seyfettin Mahallesi'nde tarihi ipek yolu aksı üzerinde bulunan, 400 yıl önce yapılan ancak zaman içinde bakımsızlık yüzünden yıkılıp, daha sonra üzerine bina yapılan Yörükler Mescidi de tarihi miras çalışmaları kapsamında ihya edildi. Mescit üzerine yapılan binanın kamulaştırılıp, yıkılmasından ardından restorasyon çalışmaları da tamamlanırken, tarihi mescit 4 asır önceki görüntüsü ile kent silüetindeki yerini aldı.

Geçmiş çok öncelere dayanan mescid, zaman içerisinde harabe haline gelerek yok olmuştu. Yapı, eski tarihi kayıtlarda zaviye mescid olarak yer alıyordu. Yaptırını konusunda fazla bilgi olmamakla beraber daha önce İpek Yolu ticaret aksı üzerinde bulunan bu bölgenin bu anlamda işlev gördüğü düşünülmektedir. Vakıflar mülkiyetindeki alana projeleri Büyükşehir Belediyesi tarafından çizilen Mescidin uygulaması gerçekleştirildi. Küçük bir mahalle mescidi niteliğindeki yapı, yeni bir mescid olarak

tasarlandı. Mescid, betonarme taşıyıcı sistemden oluşuyor. Yapının çatısı çelik olarak tasarlanıp imal edildi. Mescidin iç duvarları, tavanı ve minberi ahşap özgünlükte detaylandırılarak yapıldı. Bodrum katında tuvaletler, abdest alma alanları oluşturuldu. Zemin katı ve asma katta yer alan bayanlar mahfili ile bina yaklaşık 100 metrekaredir. 40 metrekare ön bahçe alanı bulunan mescid, 400 yıl sonra ilk günkü orijinallliği ile ibadete açıldı.

Besas ürün₃üyle anı yakala

yarişmaya sen de katıl

SON BAŞVURU TARİHİ
01 Aralık 2016

WhatsApp Çek - Gönder

0536 076 16 16

www.besasekmek.com.tr

WWW.BURSA.BEL.TR

WWW.BURSADAZAMANDERGİSİ.COM

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ZAFER MAH. ANKARA YOLU CAD.
NO 1 16270 OSMANGAZİ - BURSA
T: 444 16 00